

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN **SVAZEK 22**

K ŠEDESÁTÉMU VÝROČÍ VZNIKU ČSR V PODMÍNKÁCH OKRESU NOVÝ JIČÍN

Jan Hanák

Na sklonku první imperialistické války postihla i okres Nový Jičín nesmírná bída, hlad, nedostatek šatstva, obuvi a topiva. Ve zmlilitarizovaných továrnách v Novém Jičíně, Kopřivnici, Odrách, Studénce a dalších místech byli čeští dělníci vystaveni nejen sociálnímu vykořisťování, nýbrž i tvrdému nacionálnímu útlaku, který v okrese prováděla německá buržoazie řadu desetiletí před válkou.¹⁾ Bídou sužovaný proletariát obou národností se radikalizoval a od počátku února roku 1917 se v mnoha místech i násilím domáhal zlepšení životních podmínek. Hladové bouře doprovázené střety s četnictvem a vojskem proběhly v Novém Jičíně, Fulneku, Kopřivnici, Frenštátě, Příboře a v butovické vagónce, kde se rozšířily o boj za vyšší mzdy.²⁾ Myšlenky Velké říjnové socialistické revoluce se šířily zvláště v lednové generální stávce roku 1918, která se výrazně projevila mezi kopřivnickými dělníky, stejně tak i na jaře roku 1918 po uzavření míru v Brest-Litevsku. Kromě sociálních požadavků nabývají na síle požadavky skončení války a právo národů na sebeurčení. Jsou proklamovány zvláště silně na prvomájových oslavách v roce 1918 ve Stramberku, Kopřivnici a ve Studénce.³⁾

Politický život byl v okrese během války z důvodů národnostních značně složitý. Německé měšťanské strany usilovaly o zachování „čistě německého Kravařska“. Válku přivítaly s nadšením a v každém odporu k ní spatřovaly velezradu.

Německá sociálně demokratická strana v našem okrese věrně plnila příkazy vedení rakouské sociální demokracie, která přijala válku jako vlasteneckou. České měšťanské obyvatelstvo podléhalo vlivu agrárníků, klerikálů a část se přiklónila ke Kramářově panslavistické orientaci. Patřili k ní i známí menšinovi pracovníci v Novém Jičíně — advokát dr. František Derka a dr. Ferdinand Dostál-Bystřina, nebo i dr. Adolf Hrstka, známý lékař ze Stramberka. České dělnictvo, zvláště tovární, se politicky organizovalo v Československé sociálně demokratické straně. Socialistické hnutí mělo silné pozice v „rudém kraji“, jak byla nazývána Příborsko, Kopřivnicko a Štramberko. Velkou převahu v sociální demokracii měli autonomisté, vedení říšskými poslanci Janem Prokešem, Františkem Tomáškem a dr. Wittem — předáky IV. kraje. Oporou autonomistů byl časopis „Duch času“, odebíraný ve většině dělnických rodin. Vliv centralistů s výraznějším internacionálním zaměřením, které na Ostravsku vedli Petr Čingr a později Josef Pergl, byl v našem okrese slabší. Centralisté se dlouho zaměřovali na činnost v odborech a teprve na jaře r. 1918 se snažili přejít „od všeobecného ruchu odborového k politickému“ a usilovali, aby i na našem okrese dělnictvo ve větším měřítku odebíralo centralistickou „Svornost“.⁴⁾

Československá sociálně demokratická strana stejně jako ostatní politické strany zastavila na počátku války politickou činnost. Teprve po nástupu posledního Habsburka, císaře Karla, který na jaře 1917 obnovil činnost rakouského parlamentu, změnila se i politická situace v Československé sociální demokracii. Z fronty se vrátili říšští poslanci Prokeš, Tomášek, dr. Witt a začali obnovovat činnost sociálně demokratických organizací i na našem okrese. Bylo to v době, kdy na české poslance všech politických směrů začíná náš lid pod dojmem ruských událostí vyvíjet silný

Pohled na náměstí v Odrách s nově upravenou budovou MěstNV a pohled na druhou stranu náměstí
- foto M. Lossmann

Dva snímky ze staré zástavby v Odrách
- foto M. Lossmann

tlak. Požadoval, aby zástupci českého národa prosazovali právo na sebeurčení, aby bojovali za ukončení nesmyslné války. Svědčí o tom jednání na veřejné schůzi ve Frenštátě dne 15. srpna 1917, kterou svolala organizace sociálně demokratické strany. Hlavní řečník — říšský poslanec Jan Prokeš — zde vysvětloval postoj sociální demokracie k válce. Válce prý se snažili zabránit, ale byli příliš slabí. Nyní jsou však pro okamžité skončení války, pro mír. 25. března 1918 adresuje obecní zastupitelstvo ve Frenštátě rezoluci českému svazu říšských poslanců ve Vídni, ve které se „plně a bez výhrad“ připojuje k památnému prohlášení českých poslanců ze 6. ledna 1918 a žádá české poselstvo na říšské radě, „aby neochvějně hájilo svatých práv českého národa na samostatný český státní život.“⁵⁾ V krajském tisku se v této době připomíná jednání v Brestu-Litevském, kde „zástupci ruské sociální demokracie prohlásili, že všem národům Ruska se dostane právo na sebeurčení.“⁶⁾ Na veřejné schůzi ve Vřesině 10. února 1918 za účasti říšského poslance dr. Witta byla přijata rezoluce, ve které se žádá, „aby bylo pracováno ke skončení této vražedné války a pro brzký všeobecný mír na základě sebeurčení národů a bez anexí.“⁷⁾

Pod tlakem lidových mas jsou čeští sociálně demokratičtí poslanci nuceni opustit prarakušáckou politiku. Spojují se s představiteli českých buržoazních stran, zapominají na třídní hlediska a začínají pomalu ale jistě plout ve vodách nacionalismu. V našem okrese to dosvědčují četné schůze a manifestace pořádané společně všemi českými politickými stranami na jaře a v létě v roce 1918. V Těškovicih na Bílovecku se konala 17. června 1918 společná manifestace sociálních demokratů s agrárníky za sociální a národnostní práva.⁸⁾ Na Starém Jičíně proběhla 5. července 1918 snad největší manifestace českého lidu našeho okresu během války. Ke třem tisícům účastníků zde promluvili za sociální demokracii říšský poslanec František Tomáček a za křesťanské socialisty poslanec Kadlčák. V rezoluci navržené dr. Františkem Darkou byly zvýrazněny státoprávní požadavky a účastníci manifestace složili přísahu věrnosti.⁹⁾ V měsících srpnu a září se úsilí za rozbití Rakousko-Uherska stupňuje. Svědčí o tom průběh schůzí, zvl. sociálně demokratické strany, v mnoha místech našeho okresu.¹⁰⁾ Generální stávka 14. října 1918 se vlivem autonomistické politiky na Ostravsku neprojevila výrazněji ani v průmyslových centrech okresu. Pouze v Kopřivnici se tohoto dne konala demonstrace a protestní stávka.¹¹⁾

Vyhlášení Československé republiky 28. října 1918 bylo českým obyvatelstvem našeho okresu přijato se stejným nadšením jako v jiných oblastech naší vlasti. Proti nově vzniklému státu se však postavila většina německého obyvatelstva. Nenávist k republice šířili němečtí nacionalisté vedeni dr. Arnoštem Schollichem, profesorem na zemědělské škole v Žilíně u Nového Jičína, Augustem Hoschem, vydavatelem šovinisticky laděného novojičínského „Volkszeitungu“, Arpádem Broserem, evangelickým pastorem v Novém Jičíně, Leo Schubertem, finančním úředníkem ve Fulneku — vesměs lidmi, kteří v době mezi dvěma válkami vedli na okrese v čele německých fašistických stran systematicky boj za rozbití Československa. Využili hospodářských obtíží a také chyb, kterých se zvláště v oblasti zásobování dopustily nacionálně naladěné české kruhy k tomu, aby do boje proti mladému československému státu strhli i velkou část německého dělnictva. Do protistátních akcí byli získáni vedoucí funkcionáři rakouské sociální demokracie v čele s Nietschmannem ze Suchdolu a rovněž i v Novém Jičíně vydávaný sociálně demokratický „Volksrecht“. Ve značné míře ovlivnilo postoje německých sociálních demokratů mimo jiné rozhodnutí Národního výboru v Brně zastavit dodávky potravin a uhlí okresům, jejichž hejtmani neuznali novou republiku. Mezi severomoravskými okresy to byl i okres Nový Jičín.¹²⁾ 31. října 1918 vydali němečtí nacionalisté jménem německého Národního výboru pro Kravaňsko výzvu německým obcím a německým občanům, aby neuznávali novou republiku a přidali se k Sudetenlandu — jednomu z podivných útvarů Německého Rakouska, jehož sídlo bylo v Opavě. Výzva se setkala s kladnou odezvou, neboť k Sudeten-

landu se přihlásily všechny obce s německou většinou na Novojičínsku, Fulnecku, Odersku a Bílovecku. Ve Fulneku a Odrách byla urychleně zřízena hejtmanství Sudetenlandu.¹³⁾ V praxi se tato nejasná situace odráží v četných střetech, zvláště v místech s národnostně smíšeným obyvatelstvem. Novojičínská Němci již 28. října manifestovali svůj odpor k republice na náměstí před zachou Josefa II., císaře, který měl symbolizovat jednotu Kravaňska s Rakouskem. Němečtí výrostci, převážně žáci žilinské zemědělské školy poštváni jejich profesorem Schollichem, strhávali české prapory umístěné na české škole, Národním domě a domech některých českých občanů, rozbíjeli jim okna a v několika případech došlo i k fyzickému násilí.¹⁴⁾ Státní úřady, zvláště okresní hejtmanství v Novém Jičíně, v jehož čele stál zatvrzelý rakouský byrokrat a nepřítel dělnictva, vládní rada Zwierzina, rovněž pošty, dráha, představitelé některých měst a obcí v okrese nechtěli uznat republiku. Tím se vytvářely předpoklady pro nepořádky, ohroženo bylo zásobování obyvatel, zvláště dělnické třídy, která byla nejvíce na veřejné zásobování odkázána.

V této situaci mohly svou úlohu sehrát národní výbory, zárodky lidové moci. České národní výbory se ustavovaly ihned po vyhlášení republiky v Klimkovcích, v Bílovci, Příboře, v Albrechticích, Líbhošti a v dalších místech okresu. V N. Jičíně byl národní výbor ustaven 31. října 1918. Tvořili ho dva zástupci „české státní demokracie“ — dr. Derka a dr. Dostál-Bystřina, dva zástupci sociální demokracie — dělníci Josef Skupien a František Stodůlka a rovněž dva zástupci klerikálů P. Rudolf Sobek, duchovní správce polepšovny, a obuvník František Zeman.¹⁵⁾ Okresní národní výbor pro soudní okresy Nový Jičín, Příbor a Fulnek se ustavil 1. listopadu 1918. Měl dvanáct členů, zástupců větších českých obcí. Jeho předsedou se stal známý štrpberský lékař dr. Adolf Hrstka. I když v národních výborech byli sociální demokraté, převahu a rozhodující vliv měli představitelé buržoazie, kteří byli zpravidla i jejich předsedy.

Český Národní výbor v Novém Jičíně vyvíjel nemalé úsilí, aby dosáhl uznání nové republiky na hejtmanství, poště a na radnici. Uspěl jen u krajského soudu. Z korespondence mezi Národním výborem v Novém Jičíně a okresním národním výborem s Národním výborem v Brně zjišťujeme, že příčinou nebyla jen bezradnost vyšších orgánů, ale především neochota svěřit jim příslušné pravomoci. Nejdříve jsou to výmluvy, že pro národní výbory není vydán statut, ale z dopisu Národního výboru v Brně adresovaného 5. listopadu 1918 dr. Derkovi, předsedovi novojičínského národního výboru a zároveň členu okresního národního výboru se dovídáme, že „v organizaci státních úřadů změna nenastala“. Nejvyšší správu státu vede Národní výbor v Praze, jeho jménem na Moravě a ve Slezsku Národní výbor v Brně. Výbory okresní a místní vládní moci nemají. „Proto nebudíž okrasním národním výborem nic závažného svěmccně podnikáno.“ To znamenalo v našich podmínkách spoléhat na staré vládní orgány, zvláště na hejtmana. Hejtman Zwierzina byl sice záhy odvolán z funkce, jeho nástupce vládní rada Emil Vychodil po tvrdším naléhání Československý stát uznal, ale tělem i duší zůstal starým rakouským byrokratem, pyšným na svůj šlechtický titul. Proto také v našem okrese probíhala konzolidace politických a hospodářských poměrů jen zvolna. Okresní národní výbor se zasloučil o některá opatření, zvláště v národnostní otázce v kopřivnické automobilce, kde se čeští dělníci vypořádali s německými misiry, v butovické vagonce, v tabákové továrně v Novém Jičíně, vyžadoval vojenský zákrok ve smíšených obcích, kde byli čeští lidé ohrožováni německým „Volkswehrem“, žádal o kančískaci panství c. k. Tereziánské akademie v Novém Jičíně a ve Štramberku.¹⁶⁾

Pozice národních výborů však stále více slably, až byly Kramářovou vládou 17. prosince 1918 jako nežádoucí zrušeny.

Situace v našem okrese se začala vyvíjet příznivěji ve prospěch nové republiky od druhé poloviny listopadu 1918. Pozice Sudetenlandu začaly slábnout, protože

reálně uvažující lidé mezi Němci začali chápat, že tento útvar není z mnoha příčin životaschopný. Úřady začaly pracovat jménem nového státu. V našem okrese byly dočasně vojensky obsazeny železniční stanice na hlavní trati od Studénky do Ostravy, aby se předešlo provokacím ozbrojených „Volkswehru“, které se ustavovaly z rozhodnutí některých německých měst z řad demobilizovaných vojáků — prý k udržování pořádku.¹⁷⁾

Rozhodný krok k uznání republiky však učinily české vojenské dobrovolnické oddíly, především příbořský. Nový Jičín byl v noci 21. listopadu 1918 těmito oddíly obklíčen, byla obsazena radnice a německý „Volkswehr“, ubytovaný v jubilejní škole — dnešní ZDS — Kamenského ul., se bez výstřelu vzdal. Hlavní štváči v čele s dr. Schollichem byli zatčeni, převezeni do Ostravy, ale po třech dnech propuštěni. V očích německých nacionalistů se stali hrdiny dne a pokračovali pak ještě houževnatěji v protičeskoslovenském štvání.¹⁸⁾ 21. listopadu bylo zlikvidováno také hejtmanství Sudetenlandu v Odrách a ve Fulneku, kde byl zatčen, ale také vzápětí propuštěn hejtmán Melcher, když slíbil, že ve Fulneku skoncuje se Sudetenlandem. Slib však nedodržel, a tak bylo s jeho vládou 2. prosince 1918 novým zátkem československých vojáků definitivně skončováno.¹⁹⁾ Poslední větší místo odporu — město Bílovec, bylo vojensky obsazeno po krátké přestřelce na náměstí dne 1. prosince 1918. Vojáci zde provedli domovní prohlídky a zabavili větší množství pušek a střeliva.²⁰⁾ Opava — sídlo zemského hejtmána Sudetenlandu dr. Roberta Freislera a jeho zástupce, sociálně demokratického předáka Jakla, byla danucena většími vojenskými jednotkami uznat československý stát až 18. prosince 1918. Politická situace v okrese zůstala i nadále napjatá. Vedení ve velkých závodech bylo většinou německé, nechťelo se smířit s novou situací a poškozovalo i nadále české dělníky. Narůstaly spory mezi dělníky obou národností, z čehož těžila především buržoazie k dalšímu rozdmýchávání nacionálních vášní.

Národní manifestace se kanaly oboustranně ještě na přelomu roku až do jarních měsíců 1919. Pořádala je Československá sociální demokracie společně s ostatními českými stranami. Jedna z největších proběhla 8. prosince 1918 na náměstí v Novém Jičíně. K více než jednomu tisíci účastníků promluvil Jan Prokeš za sociální demokracii a Čeněk Landa, tajemník lidové strany z Brna. Byla to první česká manifestace na novojičínském náměstí, prosazená proti vůli německé radnice a při stažených výkladních skříních německých obchodů. Jan Prokeš v projevu dozal, „že dělníci se domáhají socializace výroby, což ovšem nebude možno provést ihned, vývojem však dospěje se snad k tomu brzy“. Vyzval všechny zúčastněné k pilné práci, protože budeme platit dluhy za Rakousko-Uhersko. Největší dík za osvobození patří prý T. G. Masarykovi, Eduardu Benešovi a legionářům. Lidovecký řečník Landa vyřídil nejdříve pozdrav zakladatele lidové strany P. Jana Šrámka, který v Novém Jičíně na sklonku století kaplanoval. Zdůraznil pak obavy o církevní majetek, na který chce Národní shromáždění sohnout. Vcelku však manifestace vyzněla klidně, doznívalo na ní stále ještě všeobecné nadšení z nabytí svobody.²¹⁾ Němečtí nacionalisté v čele s dr. Schollichem nepřestávají ani na počátku r. 1919 v protičeskoslovenských provokacích. Zneužívají dosud nejasné mezinárodní politické situace a spoléhají, že na mírovém jednání v Paříži se jim dostane práva na sebeurčení, které tak tvrdošíjně upírali v rakousko-uherském žaláři národů po celá staletí neněmeckým národům. Snažili se sjednotit všechny Němce v okrese a získat pro své cíle německé dělníky. Utvořili v Novém Jičíně „Volksverein“ — společný výbor všech německých politických stran, který na jaře 1919 zorganizoval několik protistátních akcí.²²⁾ Protičeskoslovenské provokace byly načasovány na připravované valby do sněmu v Rakousku v únoru 1919. Kanaly se v celém našem pohraničí a byly spojeny se stávkami a demonstracemi. Také v Novém Jičíně se uskutečnila 16. února 1919 v sále dnešní Divadelní scény, v tzv. Vereinshausu, veřejná schůze, na které se v protistátních projevech pře-

konávali zástupci německých buržoazních stran s vystoupením předáka německé sociální demokracie Nietschmanna ze Suchdolu. Nietschmann označil Československou republiku za imperialistický a militaristický stát a vyzval německé sociální demokracie k boji za národní cíle a sebeurčení.²³⁾ Za to sebeurčení, které Renner a Bauer, vůdcové rakouské sociální demokracie a II. internacionály, nemohli pochopit za celé období svého politického působení. Po veřejné schůzi se ještě téhož večera 16. února 1919 konala na náměstí provokační manifestace u sochy Josefa II. Německý tisk se v této době překonával v protičeském štvání, neodpovědně provokoval zvláště s bližším se prvním zasedáním nově zvoleného rakouského sněmu 4. března 1919 došlo v mnoha místech severní Moravy a také v Novém Jičíně k politováníhodným událostem, které dokazují, jak může nacionalismus rozrušit jednotu proletariátu, jak může vehnat do ostré konfrontace dělníky mluvící různým jazykem. Na výzvu německých nacionalistů a německé sociální demokracie se konal 4. března velký tábor Němců v zahradě Dělnického domu v Novém Jičíně (dnešní Dům pionýrů a mládeže). Odtud se pak průvod asi čtyř tisíců účastníků odebral na náměstí, aby zde před radnicí a před sochou Josefa II, prokázali své sympatie Rakousku, které zdejší Němci i po pádu Sudetenlandu považovali za svou vlast. Cestou na náměstí se manifestanti střetli v Laudonově ulici s českými vojáky, došlo ke střelbě a ke zranění několika vojáků a civilistů. Průvod byl rozehán, organizátoři byli pozatýkáni, socha Josefa II, byla v nočních hodinách československými vojáky zabezděna. Mezi účastníky manifestace bylo mnoho dělníků a mezi zatčenými němečtí sociálně demokratičtí předáci v čele s Nietschmannem ze Suchdolu. Novojičínská radnice protestovala u nejvyšších československých úřadů, pak incident na místě vyšetřovali zástupci ministerstva národní obrany. Zatčení byli již 11. března propuštěni.²⁴⁾ Protistátní akce proběhly 4. března také ve Fulneku a v Odrách, měly však klidnější průběh.²⁵⁾

Po březnových událostech se politická situace postupně i v našem okrese uklidňovala. Začaly se ozývat rozumné hlasy odsuzující rozdmýchávání nacionálních vášní. Byl to hlavně levicově orientovaný Ostravský dělnický deník, předchůdce dnešní Nové svobody, který kritizoval neodpovědně psaní Lidových novin o událostech v Novém Jičíně 4. března 1919.²⁶⁾ Neutěšená situace „hladového roku 1919“ vedla i v našem okrese pracující obou národností postupně k vystřízlivění z nacionálního opojení. Tvrdé třídní boje vedené od jara za práci a chléb, proti lichvě a keřasení přivedly do jednoho houfu v mnoha místech našeho okresu třídně uvědomělé dělníky. Stalo se tak při prvomájových oslavách 1919 a zvláště při obrovské společné manifestaci českého a německého dělnictva proti nezaměstnanosti, lichvě a černému trhu, konané 31. května 1919 na novojičínském náměstí.²⁷⁾ Versailleská mírová smlouva učinila konec nadějím největších německých štváčů v našem regionu. Chtě nechtě se museli smířit s novým státem. Nepřestali však proti němu pracovat a podkopávat jeho základy od počátku jeho existence. Arnošt Schollich, Leo Schubert a další rozbíječi republiky z dob jejich začátků nechyběli ani v letech obrození republiky v předních řadách přívrženců Konrada Henleina a byli to především oni a jejich nejbližší spolupracovníci, kteří s nadšením v Novém Jičíně a Fulneku jako jejich starostové vítali nacistická vojska před čtyřiceti lety.

Novodobý československý stát se před šedesáti lety rodil v našem regionu těžce. Nová republika ani zde nevyřešila základní problémy sociální a národnostní. Přesto však byla zvláště pro české obyvatelstvo velkým přínosem. Čeští lidé se vymanili z dlouhodobého národnostního útisku, mohli svobodně posílat své děti do českých škol. V okrese byly postupně zřízeny také vyšší typy učilišť, bohatěji se mohl rozvíjet kulturní život. Český živel se udržel i tam, kde mu němečtí nacionalisté předvídali zánik. Vznik samostatného státu přispěl k tomu, že si takzvané Kravaňsko mohlo v době mezi dvěma válkami vytvářet předpoklady pro dnešek.

Poznámky:

- 1) K historii KSC na Novojičínsku 1966 — vydal OV KSC, str. 8, Čtení o Novém Jičíně, vydal MěstNV v Novém Jičíně 1963, str. 37
- 2) K historii KSC na Novojičínsku — str. 9
- 3) Duch času — list autonomistů na Ostravsku č. 17 — 13. 2. 1918
- 4) Svornost — orgán České soc. demokratické strany dělnické v Rakousku pro severní Moravu a Slezsko — článek z 27. 2. 1918
- 5) Státní archiv Brno — materiály ke státnímu převratu na Moravě
- 6) Duch času — č. 3 z 6. 1. 1918
- 7) Duch času — č. 17 z 13. 2. 1918
- 8) Duch času — č. 74 z 21. 6. 1918
- 9) Duch času — č. 77 z 28. 6. 1918
- 10) Lidové noviny — 6. 7. 1918
- 11) Kronika Starého Jičína, str. 108
- 12) K historii KSC na Novojičínsku, str. 13
- 13) Léta 1917—1921 na Ostravsku, Sborník tří prací, Opava 1957, str. 42
- 14) SA Brno, materiály ke státnímu převratu na Moravě (spisy moravského místopředsednictví), Místodržitelství
- 15) Deutsche Volkszeitung — list vydávaný Augustem Hoschem v Novém Jičíně — č. 130 z 31. 10. 1918
- 16) Korespondence dr. Dostála a dr. Derky s Národním výborem v Brně z 1. 11. a 8. 11. 1918 SA Brno — spisy Moravského místodržitelství
- 17) Z korespondence dr. Dostála s Národním výborem v Brně z 1. 11. 1918 — SA — Brno
- 18) SA Brno, spisy Moravského místodržitelství
- 19) Tamtéž — dopis dr. Hrsiky pražskému národnímu výboru ze dne 9. 11. 1918
- 20) Rozhodnutí NV v Brně z 3. 11. 1918 — SA Brno — místodržitelství
- 21) Kravaňsko — roč. II., č. 2
- 22) D. Volkszeitung č. 140 — z 23. 11. 1918
- 23) Duch času č. 175 — 14. 12. 1918
- 24) Duch času č. 163 z 2. 12. 1918
- 25) SA Brno, spisy Moravského místodržitelství
- 26) D. Volkszeitung, č. 11 z 25. 1. 1919 a č. 26 z 15. 3. 1919
- 27) OA Nový Jičín — tiskové „Státní a politický převrat 1918“
- 28) O událostech je dostatek zpráv — OA Nový Jičín „Státní a politický převrat“
- 29) D. Volkszeitung č. 26 — 15. 3. 1919
- 30) D. Volkszeitung — č. 26 z 15. 3. 1919
- 31) Ostravský dělnický deník č. 60 z 13. 3. 1919
- 32) K historii KSC na Novojičínsku r. 1966, str. 22

MNICHOV A JEHO DŮSLEDKY NA NOVOJIČÍNSKU

Jaroslava Brichová

V letošním roce, bohatém na významná výročí naší historie a kultury, si připomínáme také 40. výročí mnichovského diktátu, kterým byla v roce 1938 rozbita jednota a narušena celistvost, suverenita i státní nezávislost československého státu. Na základě Mnichova byla pohraniční oblast českých zemí připojena k nacistickému Německu, v listopadu 1938 bylo odstoupeno Těšínsko Polsku a jižní oblasti Slovenska a Zakarpatsko připojeny k Maďarsku. Od Československa byla odtržena třetina území se 40 % průmyslu a velkou částí surovinové základny a s 33 % obyvatelstva, z toho 1 200 000 Čechů, Slováků a Ukrajinců.

Mnichovské období a následující fašistická okupace celé ČSR patřila k nejčernějším dobám v historii národů ČSR a znamenala hluboký ořez a krizi celé české a posléze i slovenské společnosti. Mnichovská tragédie a utrpení pracujících za fašistické okupace byly výsledkem protilidové politiky vládnoucí buržoazie, která ve snaze zachránit své třídní pozice kapitulovala před fašismem a jeho spojenci v buržoazních a reformistických politických stranách.

Mnichovské události ani po 40 letech neztratily nic na své aktuálnosti, protože ovlivnily příliš hluboce náš národní vývoj i poválečně zahraničně politické vztahy. Ještě v současné době existují v NSR síly, které prohlašují mnichovský diktát za mezinárodně dodnes platnou dohodu a vyhlásují znovu nároky vysídlených sudetských Němců na návrat do pohraničních oblastí ČSSR a jejich odtržení od našeho státu.

Novojičínsko patřilo v roce 1938 mezi oblasti národnostně smíšené, většinou německo-české, ale se silnými českými menšinami. Národnostní problémy, které zde existovaly už od poloviny 19. stol., nabývaly zvlášť ostrých forem po vyhlášení samostatné Československé republiky v roce 1918, jejíž existenci většina Němců na Novojičínsku neuznávala a hlásila se k tzv. Sudetenlandu, který měl hlavní sídlo v Opavě. Z hlediska hospodářského významu bylo Novojičínsko pro německou říši důležitou průmyslovou oblastí s množstvím průmyslových závodů (Studénka, Kopřivnice, Stramberk) a s řadou významných dopravních tepen. Většina Němců na Novojičínsku byla členy SdP, později NSDAP, a řada z nich se bezprostředně podílela na přípravě Mnichova. Běžnými se staly projevy nacionalismu a šovinismu, stupňující se po roce 1933 a vedoucí až k autonomistickým požadavkům a neskrývané propagandě proti československému státu. Již od počátku 30. let vznikala hnutí a spolky typu Sudeten-deutsche Heimatsfront, Kameradschaftsbund, která se ještě před vznikem samotné Sudetoněmecké strany (SdP) stávala živnou půdou a semeníštěm nacismu v řadách sudetských Němců.

Po vzniku SdP, do jejíhož vedení se dostal Konrád Henlein, se na Novojičínsku stal vůdcem henleinovského hnutí dr. Kristen a masovým propagátorem noviny „Neutitscheiner Zeitung“. V roce 1935 získala SdP ve volbách výrazný úspěch a stala se druhou nejsilnější stranou na Novojičínsku. Při volbách do okresního zastupitelstva získali henleinovci 13 516 hlasů. Postupně se příslušníci SdP zaměřovali na přímou podvratnou činnost proti ČSR. Rada Němců z Novojičínska utekla do Německa a vstoupila do řad tzv. Freikorpsu, formovaly se oddíly ordnerů, kteří prodělávali výcvik v Německu spolu s jednotkami SA. Po návratu do Sudet pak vyvolávali nepokoje a vyhledávali ozbrojené srážky s českým obyvatelstvem, zejména s dělníky. Tato „pátá kolona“ v Československu umožňovala Hitlerovi mnohem snadněji se vměšovat do vnitřních záležitostí ČSR a vyvolávat napětí. Po anšlusu Rakouska v roce 1938 přešli vůdci SdP v čele s K. Henleinem k otevřené iredentě a na pokyn Hitlera vyhlásili tzv. Karlovarské požadavky, autonomistické požadavky své strany, v nichž požadovali zejména svobodu pro hlásání nacistické ideologie.

Během září 1938 se napětí vystupňovalo. Hitler po jednání se západními velmocemi vyslovil jasný požadavek vůči ČSR, aby odstoupila oblastí s více než 50 % obyvatel německé národnosti. Československá vláda po jednáních a na nátlak západních spojenců požadavek přijala. V polovině září 1938 po Hitlerově protičeskoslovenském projevu na sjezdu NSDAP vypukly v Sudetech nepokoje. Henleinovci se pokusili o puč, ale neúspěšně, a 16. září 1938 byla SdP československou vládou zakázána. Vedoucí činitelé v čele s K. Henleinem uprchli do Německa. Na Novojičínsku došlo k největším nepokojům v oblastech Bílovec a Fulnecko. Velmi aktivní byli nacisté v Butovicích, kde pořádali provokační srazy, schůze a pochody, cvičení ordnerů apod. Ve Fulneku došlo dokonce k několika pokusům o odzbrojování četnictva a přerušení telefonického spojení. Teprve po zásahu vojska, které bylo povoláno z Hranic na Moravě, a příjezdu oddílů SOS (Straž obrany státu), se místní nacisté umírnili a „uspo-

kojili" se pouze s provokacemi a slovními útoky proti ČSR. Celkově se henleinovci v novojičínském okrese neodvážili větších ozbrojených vystoupení, většina nejanatličtějších Němců utekla do oddílů Freikorpsu.

Na četné nepokoje a incidenty v Sudetech, stahování německých jednotek z říše k hranicím ČSR a další provokace odpověděla československá vláda vyhlášením všeobecné mobilizace československých branných sil dne 23. 9. 1938. Mobilizace způsobila velmi kladně zejména na české obyvatelstvo v oblastech Sudet, které nejvíce trpělo vzrůstající trůfalostí henleinovců. O to větší zklamání přinesly další události koncem září 1938.

29. září podepsali zástupci západních zemí (Velké Británie, Francie, Itálie) Chamberlain, Daladier a Mussolini s Hitlerem v Mnichově dohodu o odstoupení československého pohraničního území Německu. Tento tzv. mnichovský diktát československá vláda následujícího dne, 30. 9. 1938 přijala proti vůli československého lidu, aniž se pokusila využít nabídnuté pomoci SSSR.

Mnichovská dohoda rozdělila československé pohraničí do 4 pásem, která měla být postupně obsazena. Existovala i tzv. páté pásmo, v němž měla hranici stanovit komise z Berlína podle výsledku plebiscitu. Z dnešního novojičínského okresu byly k Německu připojeny všechny obce soudního okresu Bílovec, Klimkavice, Fulnek, Odry a Nový Jičín (s výjimkou Hodslavic, Hostašovic, Mořkova a Veřovic) a většina obcí ze soudního okresu Příbor, dále z tehdejšího soudního okresu Hranice vsi Dub, Heřmanice u Polomí, Spálov, Luboměř a Heltínov a ze soudního okresu Vitkov obec Klókočůvek. Zcela v rozporu s původními prohlášeními Hitlera o obsazení území, kde převažuje německé obyvatelstvo, byla zobražena i vysloveně česká města jako Kopřivnice, Štramberk, Příbor. Definitivní hranice stanovila delimitační komise během října a listopadu 1938. Konečná demarkační čára probíhala na jihu od dnešních hranic okresu z Milotic n. B. mezi Starým Jičínem a Jičínou směrem na Hodslavice (vyňaty ze záboru), kolem Štramberčika na Červený kámen, Pískovnu a směrem na Kopřivnici, přes Sýkorec na Horní Sklenov, Hájovský dvůr až ke kóte č. 317, odtud severovýchodně od Klókočova na Hončovu Hůrku, Petřvald, Kašátku n. O. a Proskovice.

Od prvních záborů až po definitivní stanovení nové hranice docházelo k řadě incidentů ze strany ordnerů a k soustavnému překračování prozatímně stanovené demarkační čáry, někdy i přes zákroky československých styčných důstojníků. Také ústup československých vojenských jednotek se neobešel bez občasných srážek se zfanatizovanými sudetskými Němci (např. v Kuníně, Heřmanicích u Polomí aj.).

Téměř všechna města a obce Novojičínska, která připadla do záboru, byla obsazena německými vojenskými jednotkami 10. října 1938. Na mnoha místech byli němečtí vojáci vítáni německým obyvatelstvem jako osvoboditelé, byly strhávány české nápisy, orientační tabule a ničeno vše, co připomínalo ČSR. České obyvatelstvo bylo zastrasováno. Koncem října 1938 předal velitel okupační armády generál von Rundstedt moc civilním orgánům. Vojenská posádka zůstala pouze v Novém Jičíně a několika větších městech severní Moravy. Po zabraní Sudet na základě Mnichova byl vytvořen systém okupační správy. Česká obecní zastupitelstva byla rozpuštěna a rovněž činnost většiny českých spolků a organizací byla dále znemožněna a posléze zakázána. Začala systematická germanizace zbylého českého obyvatelstva. Úřadování bylo povoleno pouze v německém jazyce, stejně tak na školách se stala němčina povinně vyučovaným jazykem. Učitelé, kteří němčinu neznali nebo nebyli ochotní se jí rychle naučit, byli propouštěni. Zrušeny byly české střední a tzv. menšinové školy (gymnázia, reálky, učitelské ústavy, obchodní akademie). Na Novojičínsku a Příborsku zůstaly pouze základní tj. obecné školy české a do roku 1943 i české měšťanské školy. Na Bílovecku byly i tyto školy rušeny a nahrazovány německými. Tato násilná a překotná likvidace českého školství měla za následek leckde otevřený odpor obyva-

vatelstva. Např. právě na Bílovecku byly v listopadu 1938 pro velký odpor českého obyvatelstva obnoveny obecné a měšťanské školy, ale pouze v čistě českých obcích.

Održením Sudet ztratily průmyslové podniky v záborovém pásmu své odběratele ve vnitrozemí a zároveň nestačily konkurovat ekonomicky silnějším říšsko-německým závodům. Proto se rychle zhoršovala v okupovaném území hospodářská situace a rostla nezaměstnanost. Nejvíce bylo postiženo české dělnictvo: na Novojičínsku v oblastech Nový Jičín, Odry, Štramberk, Studénka, Kopřivnice. České dělnictvo bylo hromadně propouštěno a nahrazováno dělníky německými z Eruntařska a Krnovska. Přirozeným důsledkem nezaměstnanosti byl všeobecný pokles životní úrovně dělnictva. Nacistický režim se začal vypořádávat s přebytky pracovních sil po svém. Koncem roku 1938 začaly odjíždět i ze zabraného území Novojičínska první nucené transporty dělníků na práci do říše, kde bylo třeba „levných rukou“ (Příbor, Nový Jičín). Již na přelomu let 1938/9 činila násilná deportace nezaměstnaného dělnictva z Novojičínska do říše přibližně 7 % obyvatelstva produktivního věku. Vedle zisku levných pracovních sil počítali nacisté i se snadnější germanizací při „pracovním nasazení“ v říši.

Hospodářskou politikou okupantů byli postiženi i rolníci, kteří byli donucováni prodávat své kvalitní zemědělské produkty státu za velmi nízké výkupní ceny. Docházelo i k nuceným rekvizicím části hospodářského zvířectva, k násilnému vykupování a vyměňování pozemků apod. Ke kritické hospodářské situaci v zabraném území přispíval i nedostatek potravin a kvalitního levného československého zboží, které překotně skupovali říšští Němci (textil, kožené výrobky, uzeniny, cukrovinky).

Důsledky okupace pohraničních oblastí ČSR postihly bez výjimky všechno obyvatelstvo Novojičínska a vyvolávaly nespokojenost, přerůstající mluvy v otevřený odpor proti nacistickému režimu. První akce odporu českého obyvatelstva byly sice živelné a neorganizované, ale masové. Nesouhlas a nespokojenost se projevovaly nejčastěji řízením protinacistických plakátů, nápisů a letáků i agitací. Častěji se vyskytovaly také manifestace a demonstrace proti připojení k říši a za návrat k ČSR (Studénka, Polanka n. O., Kopřivnice, Štramberk, Příbor atd.). Do konce roku 1938 bylo odesláno z Novojičínska i mnoho peticí a memorand o navrácení obcí a celých oblastí k ČSR (Kopřivnice, Štramberk), sbíraly se podpisy občanů, kteří nesouhlasili s obsazením Sudet (Petřvald, Bernartice n. O., Mořkov) a velmi rychle se ujímala i tzv. šeptaná propaganda, šířící pověsti o navrácení některých zabraných částí k ČSR. Rychle se množily drabnější projevy nesouhlasu (vyvážování československé vlajky, zdobení národních pomníků apod.)

Nacisté velmi rychle stíhali vše, co se zdálo být neloajální k jejich režimu, přísně byli trestáni původci akcí odporu, pokud byli dopadeni, a to i pokrokově smýšlející Němci, kteří se leckde postavili na stranu českého obyvatelstva. V některých vesnicích a městech Novojičínska bylo v říjnu a listopadu 1938 vyhlášeno stanné právo. Největší odpor českého obyvatelstva v okupovaném pohraničí vyvolávala již zmíněná systematická germanizace jak vnější, kdy se nacisté snažili násilím odejmout českým městům a vesnicím jejich český charakter, tak vnitřní, obsahová, která se týkala především přeměny českého školství na německé. Snad nejdramatičtější se tyto události odhrávaly na Bílovecku (deputace žen), v Plesné, Vřešíně, Polance n. O., Josefovích aj.

4. prosince se konaly v zabraných pohraničních oblastech volby do říšského sněmu, které sice podle oficiálních výsledků skončily převahou hlasů pro říši (resp. její zástupce do říšského sněmu), v řadě oblastí nebylo však hlasování tak jednoznačné a výsledky voleb byly zcela jistě „upravovány“. O tom svědčí jednak vyloučení Čechů z volebních komisí a také zákazy zveřejňování výsledků voleb v místech, kde převažovalo na volebních listcích „nein“.

Okupace československého pohraničí znamenala strategické a hospodářské ochromení ČSR pro ztrátu nejprůmyslovějších oblastí státu (Ostravsko). České obyva-

telstvo bylo násilně deportováno do říše a systematicky germanizováno. Záhy se ukázalo, že obsazení Sudet bylo jen předehrou k rozbití a uchvácení Československa 15. března 1939. Český a slovenský lid se ocitl ve smrtelném nebezpečí postupné likvidace své národní existence a úplného zániku. Pro buržoazní Československo byl mnichovský diktát krachem z hlediska zahraniční politiky. Orientace na západní velmoci, jejichž taktika byla podřizována úsilí zničit SSSR a oslabit mezinárodní revoluční hnutí, nemohla vést k jiné alternativě než k obětování československé samostatnosti.

1. Dokumenty moderní doby, Praha, 1978.
2. Mnichov není jen historie. Sborník materiálů z ideologické konference OV KSC. Vydal Okresní vlastivědný ústav 1965. (viz podrobnější bibliografie k tématu v Novém Jičíně k 25. výročí Mnichova dne 9. 10. 1963.
3. R. Andryšek, Nový Jičín za německé okupace, Čtení o Novém Jičíně, Nový Jičín 1963, str. 51-56.
4. František Crkovský, Z počátků okupace Bílavecka německým fašismem, Bílavecko 9/1959 str. 10-12.
5. Adolf Turek, Místopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje, díl I A-L, II K-Z, Opava 1974.

MOŠNOV A RYTÍŘI Z MOŠNOVA DO KONCE 15. VĚKU

Adolf Turek

Mošnov leží v rovinaté části Moravské brány, vhodné už v dávných dobách k lovu zvěře a zemědělství. Dopusud však kupodivu nebylo na katastru obce objeveno ani předhistorické sídliště ani pohřebiště nebo osamělá stopa po nich.¹⁾ Je pravděpodobné, že snad již ve 12. stol., ale zcela určitě ve 13. století zde vznikla v rozsáhlém pomezním hvozdu mezi Moravou a Slezskem malá slovanská osada; vždyť již r. 1278 a 1282 je doložen sousední Skorotín. Ten byl původně samostatným alodním vladyckým statečkem, neboť r. 1278 se píše Zdislav ze Skorotína. R. 1282 náležel Skorotín Beneši ze Štítiny z rodu pánů z Kravař, který jej tehdy postoupil olomouckému biskupství.²⁾ Také Mošnov byl zřejmě původně zemanským statečkem, neboť má tak jako Skorotín (podle Skoroty) název posesivní, vyjadřující majetnictví nějakého Mošny. Takovéto osady vznikaly zpravidla o něco později než osady se jmény patronymickými s koncovkou -ice.³⁾ Koncem 13. století nebo počátkem 14. století byl Mošnov, patrně částečně vyliďněný válkami, epidemiemi nebo živelními pohromami, podstatně zvětšen německými kolonisty, mezi nimiž zbytek českého obyvatelstva zanikl tak záhy, že se do r. 1945 nedochová ani jeden původní český pomístní název (až na řeku Lubinu). Ves obdržela německý název Engelswald po lokátoru Engelovi,

kteřý kolonisty získal, a měla až do zrušení sídelní typ lánové vsi s půdorysem řadovým a pluzinou záhumníkovou. Bylo při tom třeba značnou část dnešního katastrálního území resp. pluziny zbavit lužního lesa na pravém břehu Lubiny. Na levém břehu byl umístěn Mošnovec, jehož půdorys má náběh k návěsní silnicovce. Snad jde o původní Mošnov, ovšem v době velké kolonizace rovněž přebudovaný. Obě sídla splynula v 17. století.⁴⁾

Jméno abce je doloženo r. 1367 ve formě Engelswalde, 1374 Engleswald, 1411 Mossnow, 1481 Mossnow Magnum v latinských textech, v německých od 15. stol. Moschnaw, Moschenaw, od 16. stol. běžně Engelswald resp. Gras Engelswald, 1649 Engelsdarf, česky od r. 1415 Mošnov nebo Mošňov, od 1433 Velký Mošnov, Mošnovec se jmenuje v českých pramenech 1433 - 1608 Malý Mošnov, 1518 - 1554 Malý Mošnovec nebo Malý Mošňovec, od r. 1656 Mošňovek, 1608 Malý Mošňovek, německy od 1623 Klein Engelswald, latinsky v 15. stol. Mossnowecz nebo Parvum Mossnowecz.⁵⁾ Dělení obce na Velký a Malý Mošnov je tedy v pramenech doloženo až od r. 1433; v ústech lidu se zachovalo až do nejnovější doby, třebaže už v lánovém rejstříku pro statek Novou Horku z l. 1657-1676 ve Státním oblastním archivu v Brně se pro ves užívá jen jednotného názvu Engelswald. Ostatně už r. 1516 měla obec společného fojta.⁶⁾

Mošnov se možná už na sklonku 13. nebo v první polovině 14. století stal lánem olomouckého biskupství v obvodu hukvaldském. V soupisu biskupských lán z období kolem r. 1320 Mošnov uveden není. Avšak šlechtická rodina, která se podle vsi psala, jí už kolem r. 1350 nadržela nebo zůstala jí jen malá část vsi. Snad by bylo možno za tohoto předpokladu vysvětlit vznik Velkého a Malého Mošnova rozdělením obce. R. 1367 slyšíme o Peczanu z Warthy, který obdržel r. 1368 své právo proti Petrovi, synu Rusa (z Dolceplaz) na vsi „Engelswalda“. Sílí asi o hypotéku, zástavu nebo nedodržení podmínek prodaje. Dlouho se však z vítězství neradoval, neboť už r. 1374 držel Vok z Kravař mocí lenní statky biskupské, a to půl Sedlnice (Cedlicz, tedy pozdější Sedlnice Manská), „Engelswald“, a celou ves Novou Horku (Nevshubel). Peczan neuspěl se žalobou pro nepřítomnost biskupa v zemi a manský hořrychtěl (předseda lenního soudu biskupova) nechtěl Vokovi žalobu daruřit. Manové sice r. 1375 uznali, že ta Peczanovi nemá být ke škodě a žaloba poslána byla, ale nakonec zůstaly přece tyto vsi v rukou Kravařů.⁷⁾ Byly spravovány z hradu Štramberka více méně jako jejich zpupný statek (alodní), bez ohledu na lenního pána, olomouckého biskupa, a v soupise biskupských lán z r. 1289 chybějí. R. 1411 se vzdal Lucek z Kravař práva na odúmřt nejen ve prospěch třinácti obcí panství štramberského, ale i vsi evidenčně manských, jako byly Albrechtický, Mošnov, Nová Horka, Sedlnice a Skorotín.⁸⁾ A r. 1433 odkázal prasnovec Lackův Jan z Kravař ve své závěti „k pravému dědici“ Velký a Malý Mošnov a 50 kop na hořavosti svému dvornímu maršálkovi Janovi z Bystřatic, jednomu z vykonavatelů závěti.⁹⁾ Není náhoda vyloučeno, že i rytíři z Mošnova drželi část vsi od pánů z Kravař, nebo že na nich byli jinak závislí.

Jan „Maršálek“ byl členem rodu, který držel biskupské láno Bystřatice, které byly u Holešova. Rodina se psala též podle sousední rovněž zaniklé Hynciny (z Hyncdarfu, Hyncendarfu). Jan připojil r. 1415 pečeť na osmý exemplář protestu české a moravské šlechty proti upálení M. Jana Husa. Jako znaku užíval štítu s třemi kuličkami pokosem položenými, klenatem byl helm s rohy.¹⁰⁾ Na dvoře Jana z Kravař zaujímal významné postavení, neboť r. 1432 byl svědkem zápisu věna Janovy choti kněžny Aněžky Opavské do Opavských zemských desek.¹¹⁾ Jako vykonavatel poručení svého pána měl už r. 1437 na krku několik sporů s dědici. Téhož roku se připomíná jeho choť Markéta ze Šárova.¹²⁾ Složil, jak výše uvedeno, manský slib z držby Mošnova a Mošnovce. Obě vsi zůstaly tedy na rozdíl od r. 1375 odděleny od Nové Horky. Jak dlouho jich užíval, nevíme.¹³⁾ Je pouze známo, že získal v letech

1446-1448 do přímé alodní držby Bystratice, Tučopy a nějaké zboží okolo Tlumačova a že roku 1460 byl již mrtev.¹⁴⁾ Leno Mošnov připadlo asi odúmrti na biskupa, který je pravděpodobně zadal v manství štramberským pánům (Burianu Puklicovi z Pozořic). Od Buriana koupil štramberské panství mezi lety 1471-1476 Jindřich z Boskovic, po němž je i s manskými vesnicemi Skorotínem, „Starými“ Albrechticemi (Albrechticami), dvorem řečeným Nunhiebl (a vsi Nová Horce se již nepíše), s dvěma lány v Petřvaldě pod zámek, Závišicemi, Velkým Mošnovem a Malým Mošnovem zdědili jeho bratři Dobeš a Beneš z Boskovic. Ti společně s biskupem Tosem prodali toto leno i zboží štramberské r. 1481 Benešovi z Hustopeč.¹⁵⁾ R. 1523 přešly tyto statky na pány z Žerotína, r. 1533 připadlo při dělení mezi nimi leno Nová Horka i s Mošnovem k dílu fulneckému a r. 1552 resp. 1554 se osamostatnilo.¹⁶⁾

Z rodu rytířů z Mošnova se setkáváme v pramenech nejprve s Čeňkem, který přivěsil pečeť na osmý stížný list proti upálení M. Jana Husa, datovaný 28. 9. 1415 ve Sternberku. Většina šlechty tam uvedené pocházela z tehdejšího kraje olomouckého. Z naší oblasti spolupčetili tento list Jan z Petřvaldu, Racek z Kunvaldu, Ješek z Jestřábi, tedy vesměs manové a služebníci pánů z Kravař, dále Jan a Mikeš Donátové z (Velké) Polomé, Mikuláš ze Studénky, Jan (viz výše) a Záviš z Hyncendorfu, Rus z Doloplat, Jan z Krumsína, Aleš Kabát z Výškovic a Jan Duoň ze Zákovic.¹⁷⁾ Avšak r. 1420 stál Čeňk na straně císaře Zikmunda a opovrděl nepřátelství Pražanům společně s Janem z Drahotuše a Janem z Partultovic, ale po něm se zapsali opovrdníci z kraje brněnského, takže nevíme, zda ještě něco vlastnil v naší oblasti.¹⁸⁾ V prosinci 1426 dlel ve službách rakouského vévody Albrechta jako velitel hradu Týnce, tvrdě obléhaného husity, ale jak prý všechno opatřil, slíbil ho Albrecht půjčit jako zkušeného vojáka městu Brnu.¹⁹⁾ Týnec náležel tehdy Petru z Kanice, který ho prodal za 1880 hř. kolem r. 1430, ale vklad do desek byl proveden až r. 1437. Albrecht zapsal a téhož roku Týnec vedle značných peněžitých sum postoupil za věrné služby Čeňkovi „Papákov“ z Mošnova,²⁰⁾ který tu však seděl nepřetržitě od března 1434.²¹⁾ K panství náležel hrad a městečko Týnec, městečko Lanžhot, vsi Kostice, Hrušky, Dluhonice (zanikly), Tvrdonice a Mikulčice s tvrzíštěm. Jistý důchod z této vsi byl však vymíněn Zdence, choťi Zdirkava z Duban, která r. 1437 žalovala Čeňka o 300 hř. a opírala se o starší deskový vklad. Pře ještě po 10 letech nebyla vyřízena.²²⁾ Lze však dodat, že synové Čeňkovi Jan a Oldřich pro nezaplacený dluh ve výši 400 zl. nakonec Mikulčice ztratili opožděným rozsudkem z r. 1464, přestože šlo o markraběcí leno, avšak Jan je snad vykoupil a prodal je r. 1470 s celým panstvím.²³⁾

S držbou Týnce byly spojeny četné Čeňkovy spory. Např. r. 1447 byl žalován městem Ivančicemi o plat z Mutěnic; bylo docíleno narovnání.²⁴⁾ Avšak roku 1454 Čeňkova vdova Anna z Herutic zastavila své vno v Týnci, dvůr řečený Chomatův v Tvrdonicích, 10 hřiven ročního platu tamtéž na 52 hospodářích z 11 1/2 lánů a z podsedků, celkem 100 hř., panoši Lávkoví Čížovi ze Skaličky, jeho matce Anně a manželce Anně na 4 léta. Svědky byli mimo jiné i její synové Jiřík a Oldřich Papák z Mošnova.²⁵⁾ Týnec však držel jejich bratr Jan z Mošnova, kterého r. 1455 pohnal Jan Číž ze Skaličky z 200 hř. pro násilný zábor Tvrdonic i anoho dvora, kam dosadil koho chtěl, moci se uvázal v poddané i jejich platy, zabil 13 krav aj. Nálež není zapsán, víme však, že v l. 1464-1466 Číž díl Tvrdonic měl.²⁶⁾ Jan z Mošnova byl v té době členem spolku skupiny východomoravských šlechticů proti některým hornoslezským knížatům, s nimiž se narovnali 28. 8. 1457. Ovšem ještě r. 1466 někteří z nich, jako Zich z Kelče a Burian z Puklice ze Štramberka i nadále Slezanům škodili.²⁷⁾

R. 1459 byli poháněni jako společní páni na Týnci a Buchlově všichni tři Čeňkovi synové Jan, Oldřich (zvaný i Herald) a Jiří, ale po smrti Oldřichově patrně v r. 1460 se bratři podělili tak, že Jiří si ponechal Buchlov a Jan Týnec. Oba byli zkušení vojáci. Jan se účastnil r. 1447 jako rotmistr s mnoha jinými českými žoldněři tažení za občanské války v západním Německu, r. 1452 za bojů v Rakousích velel více než

1200 žoldněřům nejprve ve službách města Vídně, pak císaře Bedřicha III. a r. 1460 byl jmenován velitelem pevnosti Orthu východně od Vídně.²⁸⁾ Od tohoto roku se trvale psal podle Týnce. V l. 1463-1464 byl žalován jednak sám jako pán na Týnci, jednak společně s bratrem Jiříkem jako pánem na Buchlově o velké nesplacené dluhy svého otce Čeňka i za jeho rukojemství různými šlechtici, celkem o 860 zlatých. O osobní dluh 150 hř. ho poháněl měšťan Jan Morava z Brna, Racek ze Zborovic si naň stěžoval, že mu nevrátil půjčeného koně v ceně 12 hř. a Jan z Bludova na Buchovicích podal žalobu o 20 hř., proto, že služebník Jana z Mošnova jménem Večeře sebral jeho poddanému 2 koně.²⁹⁾ Avšak ještě koncem r. 1464 král Jiří z Poděbrad „vysvobodil a vyplatil zboží týnecké od synů statečného rytíře páne Čeňkových“ a zapsal je bratřím Benešovi a Ludvíkovi z Vajtmile, kteří je postoupili na podzim r. 1466 Janovi ze Zástřizl na Hluku.³⁰⁾ Z toho vyplývá, že se na postoupení Týnce markrabětem a vévodou Albrechtem hledělo na dvoře Jiříkově jako na zástavu a dočasně držení a že Týnec zůstával podle tohoto hlediska i nadále lenem moravského markraběte, jímž byl ovšem nyní český král. Není vyloučeno, že koncem r. 1464 náležel Týnec přechodně známému moravskému kondotierovi 15. stol. Matoušovi ze Šternberka, neboť jeho zbrojní lidé z Týnce drancovali v okolí a on sám je titulován „na Týnci“. Z příslušných žalob se též dovidáme, že o dluhy a závazky nebožtíka Oldřicha z Mošnova se ručitelé a věřitelé dohadovali ještě r. 1482.³¹⁾

Výplata Týnce králem Jiřím souvisí jednak s celkovým postojem krále i moravské země vůči nepokojným rytířům z Mošnova, jak dále uvidíme, jednak se snahou o likvidaci drobných vzpour jednotlivých šlechticů proti králi v letech 1462-1465 (Albrecht z Dubé na Tolštejně v Čechách, Hynek Bitovský z Lichtenburka na Cornštejně na Moravě, Budivoj z Moravice na Vikštejně na Opavsku). Král se proto snažil soustředit co nejvíce moci ve vlastních rukou a v rukou svých věrných. Nemohl tedy náležet Týnec (a také Hodonín, Uherský Ostroh a Buchlov) Mošnovským „věrným svého krále služebníkům“ při uherském obléhání r. 1469, jak tvrdí Palacky³²⁾ a jak to po něm uvedl v beletristickém zpracování i Alois Jirásek v povídce Blažej Chotěřinský. Všechny tyto pevnosti měli v r. 1469 v rukou jiní majitelé a držitelé. Jan z Mošnova totiž po ztrátě moravských statků měl jako královské leno asi od r. 1464 část vsi Krčína s tvrzí Budínem (u Nového Města nad Metují) a držel se v Čechách i koncem r. 1467. Byl sice katolík, ale neodepřel ochranu českobratrskému knězi Martinovi³³⁾ Předání Týnce se stalo opravdu pod nátlakem, neboť za měnicích se poměrů prodává r. 1470 Jan „van Moschenow“ v dědictví tvrz Týnec (Tenitz) se vším příslušenstvím Jindřichovi z Liechtensteina.³⁴⁾ Ze znění dalších zpráv z r. 1472 resp. 1490 vyplývá, že král Matyáš potvrdil tuto koupi; dal Jindřichovi Týnec v dědictví za to, že „převodl pro mír země z nepřátelských rukou od Jana z Mošnova Týnec do své moci“ a že prokázal Matyášovi velké služby a měl velkou vydání s přístavbou zámku a bojem proti kacířům; zapsal mu navíc 4000 zl. Jindřich držel Týnec společně s bratrem Kryštofem.³⁵⁾ Avšak hned v l. 1475-1481 Jiřík Číž z Lužic uplatňuje proti Jindřichovi nárok na plat, 52 poddané a dvůr v Tvrdonicích za 100 hř., r. 1481 uplatnil svůj nárok Jan z Okarce o 416 hř., Pertolt z Tvorkova o 417 hř. a v l. 1481-1482 o 300 hř. Milota Herink ze Sloupna, který navíc chtěl náhradu za vydání spojená s prováděním exekuce podle staročeského práva. Jak se s Liechtensteiny dohodli, nevíme.

Jan z Mošnova nesplnil totiž všechny své dluhy a závazky a obratně se jejich plnění vyhýbal. Proto Milota ze Sloupna a po jeho smrti jeho syn Ondřej žalovali před zemským právem na pány Hynka, Zikmunda a Václava z Doubravice na Osavém, že přes rozkázání zemského hejtmana a panské přechovávali na svém zámku v Osavě Bytýšce Jana z Mošnova, když zemský soud nezasedal. Jakmile však nastalo období soudních jednání, odjel Jan ze zámku, takže ho písemné žaloby a upomínky o dluhy a závazky jeho i jeho otce Čeňka nemohly osobně zastihnout. Nakonec se k této tak-

tice uchýlili i jeho hostitelé. Přesto, že žaloba byla několikrát opakována, nevy-soudili vládkové ze Sloupna pro formální vady až do r. 1492 ničeho. V téměř smyslu dopadl i púhon na město Znojmo r. 1493. Je to zároveň poslední zpráva, kterou zatím o rytířích z Mošnova máme.³⁰⁾

Ke zboží týneckému připojil Ceněk z Mošnova na čas i Moravskou Novou Ves tím, že mu vévoda Albrecht zapsal 2000 zl. na statech válkami husitskými zpustoše-ného kláštera velehradského.³¹⁾ Klášter zastavil r. 1438 po smrti Vojtěcha, chotě Uršuly z Krhova, tuto ves za půjčku 1000 zl. v doživotní držení Ceňkovi i jeho synům Janu, Jiříku a Heraltovi, kteří slíbili smlouvu plnit.³²⁾ Fakticky drželi rytíři z Mošnova toto zboží dříve, neboť již r. 1437 se Uršula musela soudní cestou ucházet o své věno ve výši 200 hř. v ročním platu 21 hř. zapsaných na této vsi na Ceňkovi z Mošnova, ale r. 1447 bylo docíleno mimosoudního narovnání.³³⁾ Klášter si však 28. 10. 1457 vyžádal svolení českého krále ohledně výplaty statků, které byly v zástavě bez králova svolení a bez právního podkladu, m. j. též Moravské Nové Vsi od bratří Oldřicha, Jiříka a Jana Papáků z Mošnova. Nakonec bylo vyplaceno před r. 1464, ale 11 hř. ročního platu z věnné jistiny 200 hř. obdržela exekucí na díle Jiříka z Mošnova Běta Smidova, manželka (?) nějakého Jana z Kopřivnice. Dalšíh 1000 hř., tedy 2000 zl., přešlo ve formě zápisu od bratří z Mošnova na Jana Kapříka z Honbic.³⁴⁾

Ceněk získal dočasně někdy po r. 1435 i panství Uherský Ostrah; r. 1446 potvrdil městu jeho svobody,³⁵⁾ r. 1447 žaluje ho Proček z Kunštátu o 300 hř. a proto, že mu nechtěl vydat z Oostrohu služebníka Petra Syrovátku, Pročkova „vězně“ a dlužníka. Bylo docíleno narovnání.³⁶⁾ R. 1453 byl pánem na Oostrohu už Jan Jiskra z Brandýsa a po něm se v majetnickví statku vystřídala do konce 15. stol. řada šlechticů.³⁷⁾

Zástavou nabyl Ceněk z Mošnova někdy před r. 1436 i panství Hodonín, které ještě r. 1431 držel Jan z Vrba. R. 1436 byl Ceněk z Mošnova na Hodoníně poháněn jako ručitel dlužníků měšťana Václava ze Skalice (na Slovensku).³⁸⁾ Roku následujícího zapsal mu vévoda Albrecht jako markrabě moravský Hodonín za věnné služby.³⁹⁾ Ceněk nezapřel svou násilnou povahu; hned r. 1437 si stěžoval na něho Boček z Kun-štátu a Louček, že v pravém landfrýdu oloupil jeho poddané v Dolních Bojanovicích, bil je a honil na těžké roboty při opevnování hodonínského hradu, takže řada usad-lostí zpustla. Boček si cenil škodu na 300 hř.⁴⁰⁾ Až Ceněk podepsal 28. 1. 1440 zemský mír, nedodržel ho, neboť v púhonných knihách k r. 1447 je zapsána žaloba Mikuláše z Moravan na Kroměříži, že v mírné zemi pobral jeho lidem víno i vozy s koňmi v ce-ně 100 hř. Bylo dosaženo smíru.⁴¹⁾ R. 1440 obdržel Ceněk z Mošnova za vojenské služby 500 zl. od chotě Bedřicha III. a prosíhodkuje ve sporech mezi rakouskou šlechtou.

Roku 1447 došlo k události, která měla velký ohlas na Moravě a znamenala osud-ný krok pro rytíře z Mošnova. Nějaký Kunik pobral totiž sirotkům popraveného Heralta z Kunštátu neprávem klenoty a peníze a utekl na Hodonín, kde byl zastížen; Ceněk ho měl postavit před soud, ale neučinil tak. Žaloval ho nejprve Proček z Kunštátu jako poručník sirotků, ale předal pak poručnictví Jiřimu z Poděbrad. Ten zažaloval r. 1448 Ceňka nejprve o 1100 hř. a při následujícím zasedání zemského soudu o 4000 hř., ale ten na to vůbec nereagoval. Proto se v únoru 1449 chystalo proti němu vojenské tažení.⁴²⁾ Hodonín byl rytířům z Mošnova odňat a spravován zemským soudem, ale kolem r. 1450 jej dobyl Václav Sudlice z Nezpečava (doložen zde už r. 1452). R. 1453 byl převzat hrad do královských rukou a dobudován v silnou pevnost, která v l. 1468-1470 odolala útoku Uhrů.⁴³⁾ Ozbrojené vystoupení proti Mošnovským se stalo zřejmě pro inzultaci úředníků zemského práva olomouckého, kteří měli v této při exekuční cestou vymáhat požadavky Jiřího z Poděbrad jménem Heraltovců sirotků. Pro tento odboj měli Ceněk i jeho synové Jan, Jiřík a Papák (Oldřich) ztratit čest, hrdlo i statky. Když se stal r. 1458 Jiří českým králem, snížil jim trest, poněvadž se pokořili, pouze na nucený prodej moravských statků a do třetího pokolení neměli

jich zde znovu nabývat, ale i tato podmínka jim mohla být a také dočasně byla prominuta.⁴⁴⁾ Příslušný zápis je sice v pramenné edici datován k r. 1462, tehdy však byli Ceněk i Oldřich už mrtvi, takže zmíněný výrok se stal asi r. 1452. Je ovšem pozoruhodné, že teprve r. 1463 žaluje David, pisal menšího práva olomouckého. Jiříka z Mošnova na Buchlově (nikoli Jana!) o 20 hř., že při jednání o Heraltovy sirotky ho Jiřík z Mošnova zaja, dal do vězení na Hodonín a pobrali mu tam koně a zbroj, a r. 1464 Mikuláš z Ojnic a Bystřice, nejvyšší sudí olomouckého práva, že ho Jiřík jal, šacoval, věznil, ke škadám připravil i dobytek jeho poddaným odňal; dále že půjčil ohnivé šipy zemskému zhoubci Dobeškovi, chráněnému i Matoušem ze Šternberka a Janem Fivem z Bařic, který mu jimi vypálil kroměřížské předměstí.⁴⁵⁾ Někteří se domnívají, že spor s Jiřim z Poděbrad se táhl od r. 1447 do r. 1462, nebo že Jiří z Mošnova spáchal nový puch; je však mnohem pravděpodobnější, že se přečin rytířů z Mošnova stal r. 1448, dokud Jiří z Poděbrad ještě nebyl králem,⁴⁶⁾ a že se Jiří z Mošnova na rozdíl od otce a bratří s postiženými dvěma úředníky do r. 1464 dosud nevyrovnal.

Posledním statkem Ceňka z Mošnova byl známý hrad Buchlov s rozsáhlým pan-swím, který mu zapsal r. 1437 za věnné služby vévoda Albrecht.⁴⁷⁾ R. 1447 je zalován Jan z Mošnova jako pán na Buchlově za loupežné přepadení Oldřicha Stoše na Dře-vohosticích a za neoprávněné brání mýta v Babicích na úkor Dobeše z Tvorkova, ale r. 1459 byli poháněni všichni tři bratři jako páni na Týnci a Buchlově pro dluh svého nebožtíka otce Janem Mniškem z Hrádku.⁴⁸⁾ Avšak 29. 4. 1461 zastavil a zapsal král Jiří hrad Buchlov v 700 hřivnách s některými výminkami Jiřimu z Mošnova.⁴⁹⁾ Ten tonul v dlužích a neprozřetelně račil za jiné a byl proto soudně upomínán celou řadou šlechticů a zaplacení, věřitelé se též svěřili mezi sebou a o rukojemství za Jiříka v l. 1463-1464. Šlo dobromady o značnou sumu 1120 zl. a o dluh Ceňkův ve výši 2000 hř. Někteří z věřitelů dosáhli exekučního přidělení některých částí buchlovského panství (Sušic, dílu Kudlovic, Kostelan nad Moravou, Lubného a Vrbky) respektive platů z nich, ale některé spory se táhly až do r. 1481.⁵⁰⁾ Není proto divu, že v lednu 1465 zastavil král prodloužené panství buchlovské bratřím z Vajtmíle jako Týnec.⁵¹⁾ Párně proto se Jiří z Mošnova při odklonu části Moravy od krále Jiřího přidal k jeho nepřítelům a byl za bojů města Brna proti královské posádce na Špilberku velitelem městského vojska, které doplňoval verbovaním.⁵²⁾ To je zatím poslední zpráva o něm.

Zbývá ještě dodat, že rytíři z Mošnova měli podobný znak jako Bitovští ze Slaví-kovic, totiž tři bílé či stříbrné udice (hříce) v červeném poli, klenotem bylo jedno rameno z udice.⁵³⁾ Podle jiného mínění se erb skládal z tříramenného stříbrného há-kového kříže na červeném poli (koňského pušadla, trojháku, hříce), při čemž dvě ramena ze spoje uprostřed štítu míří do obou jeho horních koutů, třetí jde svíste dolů. Uprava je na způsob jeřábového listu; za klenot na přilbě sloužil jeden hák hříce.⁵⁴⁾

Konečně pro zajímavost lze uvést, že také v Čechách v okrese Teplice leží Mošnov (německy Moschen), o němž existuje prvý doklad k r. 1413 a další až k r. 1495 a 1512. A. Profous ve svém díle „Místní jména v Čechách“, díl III, Praha 1951, str. 140-141 sem však neprávem čítá i zprávy k r. 1420, 1434 a 1467, které se vztahují k našemu Mošnovu resp. k rytířům Papákům z Mošnova z Moravy. Přijetí Papák se v našem kraji udrželo dodnes, a to v Bemarticích od r. 1628, kam přešla z Veřovic (doklady 1558-1565 v urbáři panství Nový Jičín-Štamberk ve Státním ústředním archívu v Praze, sbírka urbářů, Od pokolení do pokolení, Bemartice 1937, s. 126).

1) Podle laskavého sdělení dr. Vlasty Šikulové, vedoucí archeologického a prehisto-rického oddělení Slezského muzea v Opavě.

- 3) CDM IV, 148, 205.
- 4) Ferd. Liewehr, Die Ortsnamen des Kuhländchens, Liberec 1926, str. 30, 41-42, 71-72, kde je uveden zajímavý a podrobný výklad o významu slova Mošna.
- 5) Je zajímavé, že r. 1437 přijal Jan z Bystratic jako léno dvůr Mošnovec a ves Mošnov s příslušenstvím (Karl Lechner, Die ältesten Belehnungs- und Lehengerichtsbücher des Bisthums Olmütz, I, Brno 1902, str. 46). Dosavadní literatura (Moravské Kravaňsko, Příbor 1898, str. 335, a Tománek-Trachtulcová v brožurě Mošnov - 100 let školy 1877-1977, str. 2) považují Mošnovec za mladší než Mošnov. Srov. k tomu též u W. Latzkeho, Die Besiedelung des Oppalandes im 12. und 13. Jahrhundert, Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Schlesiens, Vratislav 1938, str. 124, a u J. Bechného, Geografie okresu Nový Jičín, Ostrava 1963, str. 103.
- 6) Státní oblastní archiv Opava (dále SAO), R. S. XXI, t. 11; tamtéž, pracoviště Kramářův, fond Lenní dvůr, Desky manské V, 50, VI, 44, VII, 13, XV, 54, 72, 75, XXI, 6, 191; J. Radimský, Bernová registra moravská z první poloviny 16. století, Casopis Matice Moravské - dále CMM - roč. 76, Brno 1957, str. 350; A. Turek, Urbáře Ostravského kraje, Opava 1974, str. 53-54; týž Místopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje, Opava 1974, díl II, str. 478-479, kde nutno opravit tiskovou chybu 1351 na 1367. Data resp. názvy k r. 1398 a 1408, která uvádí R. Schünke, Die Ortsnamen des Kuhländchens, Jahrbuch des Museums Vereines für Neutitschein und das deutsche Kuhländchen IV, N. Jičín 1914, str. 75, a po něm Liewehr, str. 71, se nepodařilo zatím v pramenech ověřit.
- 7) Radimský, l. c.
- 8) Lechner, II, 36-38, 55, 59.
- 9) B. Blažek, Z archivu města Štramberka, Ročenka záložny štramberké 1928, nestránkováno - tam fotokopie, otisk a překlad.
- 10) Archiv Český čili staré písemné památky české a moravské, sv. XV, Praha 1896, str. 181-184; odtud i s výkladem F. Zapletal, Poslední vůle Jana z Kravaň a z Jičína (bez udání pramene), Kravaňsko roč. II, N. Jičín 1934, str. 97-100.
- 11) Viz k tomu u L. Hosáka, Historický místopis země Moravskoslezské, Praha 1938, str. 451, 453, a u F. Zapletala, Hukovice v XV. stol., Kravaňsko roč. IV, 1935, str. 114.
- 12) J. Kapras, Pozůstatky knih zemského práva knížetství Opavského, sv. II, Praha 1908, str. 25.
- 13) Vincenc Brandl, Libri citationum et sententiarum seu knihy půhanné a nálezné, sv. III, Brno 1878, str. 475, 490, 497, 528 (v rejstříku většinou nepodchyceno). Není tedy správné tvrzení Sedláčková (cit. v pozn. 17), str. 341-342, že není v jiných soudobých pramenech doložen.
- 14) Lechner, I, 41, 45, 72; 22, 7, 1444 je uveden jako svědek Jan z Janovic a Mošnova (Archiv města Ostravy, orig. perg. čes. sign. I A 9; přetisk u A. Adamuse, Sběrka listin k dějinám města Moravské Ostravy, Mor. Ostrava 1929, str. 26).
- 15) Die Landtafel des Markgrathumes Mähren, vyd. P. Chlumecký, J. Chytil, C. Demuth a A. Walfskron, Brno 1856, Olmützer Cuda - dále ZDO - , Brno 1856, sv. X, č. 475, 744, 790, 833, XI, 154, 201, 211; Brandl, IV, 1881, str. 286.
- 16) Lechner, I, 93, 117-118; F. Matějek, Moravské zemské desky II, Olomoucký kraj, Brno 1947, str. 22-23; A. Turek, Hrad a panství Starý Jičín, Nový Jičín 1978, str. 31.
- 17) A. Turek, Fulnecko, Brno 1940, str. 52-58. Tím lze doplnit mezery v dějinách statku Nová Horká v Moravském Kravaňsku, str. 335-336, u F. Pokorného, Příborský okres, Brno 1917, str. 234-235, u Fr. Sedláčka, Panství Nelhobel, Kravaňsko roč. II, str. 140, a u Hosáka, str. 694.
- 18) Václav Novotný, Hus v Kostnici a česká šlechta, Praha 1915, str. 71; V. Flajšhans, Ještě český protest z r. 1415, Český časopis historický roč. XXII, Praha 1916, str. 306; F. Táborský, K protestu české šlechty z Čech a Moravy proti koncilu kostnickému, tamtéž, str. 121; August Sedláček, Úvahy o osobách v stížných listech r. 1415 psaných, tamtéž, roč. XXIII, 1917, str. 340.
- 19) AC IV, 1846, str. 381.
- 20) Orig. pap. něm. v Archivu města Brna (dále AMB), sbírka listin. Nepřesný otisk u Aug. Neumanna, Studie a texty k náboženským dějinám českým, sv. VI., Olomouc 1930, str. 23, 64-65. Srov. k tomu u R. Urbánka, K historii husitské Moravy, CMM roč. 63-64, Brno 1939-1940, str. 281.
- 21) ZDO X, 246; AC I, 1836, str. 154, a orig. perg. v AMB uts.
- 22) AC X, 251 (1890); Státní oblastní archiv v Brně (dále SAB), Stavovský archiv č. 338.
- 23) ZDO X, 256; Brandl, III, str. 519, 578.
- 24) K. Hlavinka a J. Noháč, Hodonínský okres. Brno 1926, str. 210. Viz i poznámku 291

- 25) Brandl, III, str. 616.
- 26) Orig. perg. čes. dat. 27. 11. 1454 v Týnci, Liechtensteinský archiv ve Vídni - nyní ve Vaduzu (dále LAV). Všech 7 pečeti chybí.
- 27) Brandl, IV, str. 38, 117, 251.
- 28) Gr. Wolny, Die Markgrafschaft Mähren, I, Brno 1835, str. 299.
- 29) R. Urbánek, České dějiny - Věk Poděbradský, sv. III/3, Praha 1930, str. 208, 653 a sv. III/4, Praha 1962, str. 170, 347, 455, 619, 670. O činnosti Čeňka z Mošnova v Rakousích 1440-1441 a Jana z Mošnova, jeho syna, v l. 1452-1459 tamtéž a ve styčích se Slovanskem viz u L. Hosáka, Účast českých žoldnéřů na bojích v Rakousích v l. 1439-1460, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Historie V, 1958, str. 164, 166, 177, 181, 185. Před rokem 1449 držel snad Čeňka také hrad Světlav (Václav Chaloupecký, Středověké listy ze Slovenska, Praha-Bratislava 1937, č. 31; v rejstříku je Mošnov ztotožněn omylem s nyní zanikajícím Mušovem u Mikulova).
- 30) Brandl, IV, str. 22, 27, 28, 38, 95, 102, 234, 276, 281, 286, 301, 305, 306, 311, 313, 322, 353-354.
- 31) SAB, Vs Hodonín-Pavlovice, orig. perg. čes., č. 26, dat. Buchlov 14. 10. 1466.
- 32) Brandl, IV, str. 102, 381-382, 396, V, 1888, str. 250, 252, VI, 1895, str. 228, 229.
- 33) F. Palacký, Dějiny národa českého, díl IV, Praha 1860, str. 508, 525.
- 34) AC VI, 1872, 123; Urbánek, III/4, str. 404, 455. Ohledně vzpour jednotlivých pánů viz u Palackého, IV, str. 257-258, 277, 281-282, 287-292, pro Opavsko viz SAO, Zůstalova pozůstalost, heslo „z Moravice“ a Víkštejn.
- 35) LAV, orig. perg. něm. s 3 pečeti, dat. 14. 10. 1470 Podivín.
- 36) LAV, 2 listiny odlišného obsahu bez udání místa vydání, orig. perg. něm. dat. 24. 6. 1472. Vklad prvé z nich byl po česku proveden pro Kryštofa z Liechtensteina až r. 1490 (Tomáš Kalina, Moravské zemské desky 1480-1556, II, kraj brněnský, Praha 1950, str. 33). Nepřesně a neúplně u Hosáka, str. 257, a ve sborníku Břeclovsko, Brno 1969, str. 621. Viz též u Jakuba Falkeho, Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein, sv. I, Vídeň 1868, str. 487, 497, 743.
- 37) Brandl, V, str. 25, 279, 321, 328, 386, 391, 409, 431, 464, 465, 474, 485, VII, 1911, str. 13-14, 28, 41, 71.
- 38) AMB, Sběrka listin, soudobý opis dat. 26. 7. 1437.
- 39) SAB, Cisterciáci Velehrad G 35, orig. perg. čes. s 8 pečeti, dat. 31. 8. 1446 Uherské Hradiště. Regest u J. Sebánka, Archivy zrušených klášterů moravských a slezských, sv. 1, Inventář pergamenový, Brno 1932, str. 288. V rejstříku na str. 367 je podle Sebánka Mošnov neznámý (!).
- 40) Brandl, III, str. 119, 280, 551, 704.
- 41) Viz pozn. 38! Dále Brandl, IV, str. 322, 353, 356, 361, 381 a AC VII, 1881, str. 596. Srov. k tomu u R. Hurta, Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě, díl I, Olomouc 1934, str. 109-110, 115. Nepřesně u Hosáka, str. 359.
- 42) SAB, Bočkova sbírka č. 10083.
- 43) Brandl, III, str. 648-649.
- 44) Hosák, str. 410-411, Urbánek, III/4, str. 138.
- 45) Brandl, III, str. 119; Hlavinka a Noháč, str. 75.
- 46) AMB, Sběrka listin č. 323, orig. perg. čes. dat. 28. XII, 1438 a orig. čes. papír, dat. 15. 9. 1447, Mutěnice.
- 47) Brandl, III, str. 92; Hlavinka a Noháč, str. 137.
- 48) Brandl, III, str. 616.
- 49) Urbánek, III/1, 1915, str. 466, III/2, 1918, str. 25, 365; týž, K historii doby Jiskrovy na Slovensku a na východní Moravě, Věstník Král. čes. spol. nauk, Praha 1940, str. 42. - Brandl, III, str. 579, 633, 646-647, 667-668, 703.
- 50) Palacký, IV, str. 547-549, 556. - AC XVI, 1893, str. 123.
- 51) V. Brandl, Kniha Tovačovská, Brno 1868, str. 4, 72.
- 52) Brandl, IV, str. 326, 367, 368, 382, 383, 452.
- 53) Urbánek, III/4, str. 172, a Hlavinka-Noháč, str. 76.
- 54) AMB, Sběrka listin. Přehled dějin hradu viz u Hosáka, str. 358, 363, 366.
- 55) Brandl, III, str. 667, 692, IV, str. 22.
- 56) Aug. Sedláček, Zbytky register králů římských a českých z l. 1361-1480, Praha 1916, č. 246-248; AMB, orig. perg. něm., dat. 29. 6. 1461.
- 57) Brandl, IV, str. 291, 307, 355, 358-359, 367-368, 381-384, 431, 452, V, str. 175, 212, 238, 275, 285, VI, 1895, str. 104; týž, Kniha Tovačovská, str. 71.
- 58) Sedláček, Zbytky register č. 249; Brandl, V, str. 12.
- 59) AMB, Sběrka listin, orig. pap. ze 7. 7. 1467; J. Dřimal, Notář Jan Thobarr, CMM r. 58, Brno 1934, str. 93. Viz k tomu u Hosáka, str. 363. V knihách počtů města Brna z 15. stol. není o něm zmínky.

⁵⁹⁾ J. Pilnáček, Staromoravští rodové, Vídeň 1930, str. 44; V. Král z Dobré Vody, Heraldika, Praha 1900, str. 150 a 365 (tu omylem rozlišuje samostatné rody „z Mošnova“ a „z Hadonína“).

⁶⁰⁾ Kolář-Sedláček, Ceskomoravská heraldika, sv. I, Praha 1902, str. 210, 350, a sv. II, Praha 1925, str. 71, 306, 692-693. Odtud Jan Havlíček, Hákový kříž ve znaku vládyků z Mošnova, Kravařsko roč. III, str. 105, který neprávem tvrdí, že v pol. 15. stol. drželi Mošnov Čaněk a potom Jan z Mošnova a že není kromě 4 zmínek v prameňích o tomto rodě nic známo.

PODDANSKÉ POMĚRY NA ODERSKÉM PANSTVÍ ZA PÁNŮ ZE ZVOLE (1533-1607)

Věra Křenovská

V 16. století došlo v postavení poddaných k podstatným změnám, které byly příznačné pro postup tzv. druhého nevolnictví. Zavádění nových poplatků, růst berních požadavků a v neposlední řadě zvyšování robotních povinností v souvislosti s růstem šlechtického velkostatku byly předmětem sporů na mnoha panstvích.

Ke zhoršování poddanských poměrů docházelo od 2. poloviny 16. století i na oderském panství. I když v této době spory poddaných s vrchností nedospěly k otevřenému střetnutí, setkáváme se s různými formami boje na ochranu starých práv. Odpor proti rostoucím povinnostem se projevoval zejména soudními spory, odmítáním roboty, platů apod. Tyto jevy můžeme sledovat na oderském panství za pánů ze Zvole, kteří tu byli majiteli od roku 1533 do roku 1607. Jejich majetek tvořilo město Odrý s předměstími a třináct vesnic: Mankovice, Horní Vražné, Hynčice, Veselí, Dobešov, Loučky, Jakubčovice, Heřmánky, Heřmanice, Kaménka, Véska, Slezské Víkovic a Tošovice.

První člen tohoto rodu, Hynek, postavil v Odrách radnici, r. 1534 pustil Dobešovu roboty pod plat. Zemřel v roce 1536, proto máme o jeho činnosti jen velmi málo zpráv.¹⁾ Po jeho smrti spravovali oderské panství za nezletilého Jana Tomáše poručníci Jan Planknar z Kynšperka a Jindřich Donát z Velké Polomi. Roku 1553 se ujal Jan Tomáš sám správy svého panství. Věnoval velkou péči zvelebení města a jeho bezpečnosti. V roce 1555 dal Jan Tomáš městu poprvé váreční urbář (tj. panské důchody z práva várečného) s právem čepování piva a vína v Odrách a v 9 panských vesnicích za roční nájem. Pro zajímavost lze uvést stručný obsah bodů, obsažených v listině datované v Odrách dne 15. dubna 1555. Jan Tomáš se vzdal práva čepovat víno a předal je šenkovním měšťanům se závazkem, že jemu a jeho potomkům ročně vyčerpují 14 sudů. Propůjčil měšťanům právo dočítat oderské víno do Hynčic, Louček, Jakubčovic, Heřmánek, Heřmanic, Věsok, Slezských Víkovic, Tošovic a Kamének. Naproti tomu si podržel právo zřít sladovnu nebo pivovar, kde se mu zlíbí. Daroval měšťanům úroky a výtěžky ze 14 domů, jejichž tehdejší majitelé se jmenovitě vypočítávají, se závazkem ročně o velikonočních dávat panství 30 slepic; obyvatelům těchto

domů zůstala povinnost chodit s předměstskými na hon. Přenechal dále městu stanovité (plat z místa), které vrchnost vybírala od všech prodávajících na trhu s určením, aby bylo těchto peněz použito k opravám města. Povolil všem občanům rybolov v Odře od Dlouhého mostu k mankovickému ve středě, v pátek a v sobotu od rána do poledne.²⁾ Zdá se však, že měšťané s tímto nadáním spokojeni nebyli. Proto Jan Tomáš o 8 let později (v roce 1563) potvrdil městu tato práva novou listinou, v níž přidal Odrám další výsady. Za roční nájemné „v běžné minci a plodech“ (tj. peněžních a naturálních dávkách) daroval měšťanům určitý počet panských polností; k udržení pokoje a míru města přenechal purkmistrovi trestní soudní pravomoc (jen v případě neuposlechnutí měl být obžalovaný předán panské justici). Obyvatelé předměstí naopak převzali závazek, že nechají pást dobytek měšťanů na svých pastvinách.³⁾

Při bližším rozboru listiny zjistíme, že výsady nejsou tak velké, jak by se mohlo zdát. Pán udělil jen taková práva, u nichž měl zajištěno, že nic neztratí. Udělením práva čepovat víno a pivo převzali poddaní na sebe povinnost odvádět pánovi cenu za víno, ať je prodali nebo ne. Stanovité bylo sice určitá výsada, ale značně omezená. S penězi nemohli měšťané volně disponovat, kdyby je snad potřebovali na nějakou jinou činnost než na údržbu města, museli by pána prosit o povolení. Za toto privilegium by jistě museli něco zaplatit. Z chytání ryb nemohl být užitek velký — bylo omezeno určitými dny, hodinami, vymezený úsek byl krátký a ne příliš rybnatý. Udělením práva pastvy měšťanům na předměstských pastvinách byli zase poškozeni obyvatelé předměstí, kteří neobdrželi žádnou náhradu. Ani právo kdekoliv zřít pivovar a sladovnu nebylo pro vrchnost nevýhodné. Jistě by si našla cestu, jak si zajistit odbyt piva a sladu, zejména kdyby přikoupila nějaký malý statek.

Velkou pozornost věnoval Jan Tomáš reorganizaci cechovního. Většina cechů dostala od něho nové cechovní listiny, a to krejčí, kožešníci, smíšený cech (tvořili jej kaváři, koláři, stolaři a bednáři), a něco později dostali nová privilegia a řády tkalci, řezníci, ševci, pekaři a soukeníci. Tyto cechovní listiny poskytují informace o provozovních jednotlivých živnostech, o dodržování pořádků, o životě a chování tovaryšů. Hrnčíři, kteří neměli zvláštní cech, přijímali učně před shromážděnou městskou radou. Kdo se chtěl stát mistrem, musel to ohlásit cechmistrům a udělat mistrovský výrobek. Dříve, než byl připuštěn k mistrovské zkoušce, musel sloužit i rok u mistra jako tovaryš. Nevydělil-li se mistrovský výrobek, nebyl tovaryš za mistra přijat. Od zhotovení mistrovského díla byli osvobozeni synové mistrů a tovaryši, kteří se oženili s vdovou nebo dcerou mistrovou. K tomu, aby byl tovaryš připuštěn ke zkoušce, potřeboval doklad o vyučení, chování a řádném manželském původu, nikoliv však doklad o původu německém. Ke zkouškám byli připouštěni Češi i Poláci.⁴⁾

Musíme mít na paměti, že tato opatření přinesla užitek zase jen vrchnosti. Růst cechů vzrostly i dávky a je téměř jisté, že žádné toto privilegium nebylo uděleno zdarma. Vedle povinností naturálních a peněžních dávek převzaly na sebe některé cechy i povinnosti v úkonech, např. řezníci porážení panského dobytka za režijní cenu, krejčí šití šatů a ševci šití botů rovněž za režijní cenu apod.

Správou města Odrý tvořilo 14 osob. Kromě purkmistra, písaře, tří radních, městského soudce (rychtáře), který byl současně německým fojtem, byl ustanoven také český fojt, šest přísazných a biřik. Oderské právo spadalo pod právo opavské.⁵⁾ Město mělo i právo hrdeiní, v civilních záležitostech obvyklá práva poddanských měst. V důležitých případech, zejména trestních, obraceli se k právu hlubčickému (doklad z roku 1559).⁶⁾ Samospráva města byla omezovala různými vrchnostanskými nařízeními. Přesto, že si představenstvo volilo měšťané sami, našla si vrchnost jistě cestu, jak volby ovlivňovat nebo měnit rozhodnutí městského zastupitelstva.

Podstatně horší bylo postavení venkovských poddaných, kteří byli povinni robotovat na panských dvorech. Nauze o peníze, snaha splácet dluhy vážnouci na pan-

ském majetku a přitom touha vést nákladný život vedla majitele ke stále intenzivnějšímu hospodaření ve vlastní režii. Jevilo se to zejména v zakládání nových panských objektů, např. mlýnů, rybníků, dvorů, ovčírů, pivovarů apod. Kramě dosavadního dvora v Odrách dal Jan Tomáš v polovině 16. století vybudovat nový dvůr v Loučkách.⁹⁾ Zřízení dvorů bylo provázáno sháněním venkovských poddaných z jejich půdy, což bylo také jednou z příčin stížností oderských sedláků na vrchnost.

I když všechny vesnice měly povinnost roboty, netížila je stejným způsobem. Menšími břemeny byl zatížen zejména Dobešov díky nadáním Hynka ze Zvole z roku 1534. Jan Tomáš v roce 1568 tuto listinu potvrdil. Od tohoto roku převzali Dobešovští za jiné úlevy 4 dny roboty ročně ke dvoru v Loučkách. Výjimečné postavení Dobešova se projevilo zvláště v roce 1571, kdy si všechny obce vyžádaly s Janem Tomášem rok, tj. podaly stížnost k zemskému hejtmánovi¹⁰⁾ Dobešov se od ostatních vesnic odtrhl, protože neměl důvod ke stížnostem. Do Odr byla vyslána zvláštní stavovská komise, aby urovnala vztahy mezi oderským pánem a jeho poddanými. Poddaní si stěžovali, že jsou zatěžováni robotami a povinnostmi, které jsou obtížné a nebezpečné. Museli např. lámat jmelí z vysokých haluzí, mlít obilí v panských mlýnech, stavět tarasy na panské rybníky.¹⁰⁾ Byli zatěžováni robotami ke dvorům, na nichž vrchnost zvláště záleželo, proto sedlákům poskytla menší ústupky. Komise uzavřela mezi rolníky a pánem smlouvu o výši robot při dvoře oderském a loučském. Poddaní se zavázali, že budou u těchto dvorů ročně dva dny arat a jeden den vláčet, byli také povinni upříst čtyři lokty přediva za tyto ústupky: nemuseli vozit obilí k mletí do mlýna, mohli mít „mlýnce samožitné i krupné“; nemuseli lámat jmelí z vysokých větví, jediné že by tomu, „kdož by uměl dobře po dříví lézt, pán zaplatil“. Také byli osvobozeni od stavění tarasů na rybnících. Tyto smlouvy však nebyly nikdy v plném rozsahu majiteli panství dodržovány. Vrchnost se zdálo, že poddaní nejsou dost vyúžití, a proto jejich povinnosti neustále zvyšovala.

Podstatně se zhoršily poměry poddaných rolníků oderského panství za Jana Bohuše ze Zvole (držel panství od roku 1585 do roku 1607). Jan Bohuš měl časté spory se sousedy, jimiž trpěli především jeho poddaní. Když pracovali na panském nebo na svých pozemcích, docházelo pro hraniční nesrovnalosti mezi pány ke srážkám s poddanými sousedního panství fulneckého, při nichž často tekla i krev.¹¹⁾ Byli zajímáni lidé, odváděn dobytek, poškozován majetek, práce zůstala nedodělána atd.

V roce 1586 byl obnoven spor mezi Janem Bohušem ze Zvole a Janem Skrbenským z Hřístě, majitelem panství fulneckého, jehož počátky sahají do roku 1535, kdy byly hádky o rubání dřeva v lesích Vyhnanovci a Divině (mezi Pohoří a Odrami). Jan Skrbenský nárokoval les (tzv. Širáký les), který ležel na hranicích panství oderského a prohlásil jej za svůj majetek. Jan Bohuš tento požadavek neuznával, a proto věc přišla před opavské zemské právo. Spor se táhl velmi dlouho, až v roce 1599 obnovili moravští stavové komisi a rozhodli se nechat vše při starém. Jan Bohuš a jeho následovníci podrželi výše uvedený les i s okolními pozemky. Pratahující se jednání a spory se nepříznivě odrážely na jednání vrchnosti s poddanými. Spatné zacházení s poddanými dokládá např. prudký spor, který měl Jan Bohuš se svým podkoním Matějem Orletem, který mu věrně sloužil čtyři léta. Jan Bohuš ho probodl mečem; svému zranění Matěj Orlet podléhl.¹²⁾

Poměry poddaných zhoršovaly navíc i přírodní katastrofy a epidemie. V roce 1602 se rozšířila v Odrách epidemie moru a rozmchl se požár. Došlo i k značným povodním, při nichž bylo zničeno několik mostů. Městská rada si stěžovala, že na morovou epidemii vymřelo asi třetina obyvatelstva, mnoho domů, které neměly majitele, pustlo.¹³⁾

Abys Jan Bohuš alespoň částečně nahradil vzniklé ztráty, zvyšoval úkony poddaným. Všechny poddanské venkovské obce se vzepřely a podaly v roce 1604 stížnost k opavskému zemskému právu. K obcím se přidalo i město Odry.¹⁴⁾

Předmětem stížnosti města byl mezi jiným nesouhlas se zatěžováním starých lidí nesnesitelnými robotami, které nebyly jejich povinností. Obyvatelé předměstí nechtěli mlátit obilí, což dosud nemuseli. Stížnosti měšťanů měly jen nepatrné výsledky.

Venkovští poddaní si stěžovali, že měli na nově vykloučených polích vykonávat roboty. Když se vzepřeli, byli přinuceni násilím. Proto roku 1604 přednesli své stížnosti u zemského práva. Z toho je vidět, že dříve svobodní sedláci upadali čím dál více do závislosti na vrchnosti. Stížnosti všech vesnic bez výjimky se zakládaly na těchto skutečnostech.

Nebyl-li majitel panství některému sedlákovi nakloněn, donutil ho prodat majetek, na němž byl on i jeho předkové odedávna usedlí. Nepochopil ho však z poddanské závislosti, nýbrž nutil ho k osobním služebním výkonům, jiné opět k orbě na vzdálených a pustých pozemcích. Navíc museli vykonávat povoznickou službu s potahy k zámeckému mlýnu, k čemuž dříve nebyli zavázáni. Zahradníci a podruzi museli hnojit a zavézt hnojivo ke dvoru, rolníci museli mlátit na panských dvorech. Došlo-li na ně, musely jejich ženy chodit současně na jinou robotu. Jan Bohuš odnímal jmění sirotkům, které jim rodiče zanechali, aby se naučili řemeslu, když byli na zkušené. Fajtové si stěžovali, že se předražuje panské pivo, které jsou nuceni odebírat. „L. 1600 byl jim vrtel za 6 R. puštěn, ale při počtu každý vrtel po 7 R. zaplatiti museli... Vrtel bílého piva po 5 R. prodán bývá v městě... a když přišlo na počtech, každý bílého piva po 7 R. zaplatiti musel“.¹⁵⁾ Spatné zacházení s fajty dokládá i žaloba mankovického fajty, kterého dal Jan Bohuš předvést na svůj zámek a vsadit do vězení, aniž mu oznámil, čím se provinil. V žaláři jej držel tak dlouho, pokud se za něho obec Mankovice nezaručila závazkem, že v případě fajtova útěku pánovi zaplatí 6000 dukátů. Byl to prostředek, jakým si pán zajistil prosazení své vůle, případně peněžitou náhradou za zdanlivou škodu.

K tomu přistupují stížnosti jednotlivých obcí. Obyvatelé Dobešova uváděli, že musejí dělat více, než dříve. Obyvatelé Heřmáněk nařikali, že robotují s potahy mimo povinnost. Heřmáničtí si stěžovali na několikanásobnou robotu, obyvatelé Kaménky vedli stížnost, že byli nuceni pracovat u dvora, kde nebyly žádné úhory, a měli tím více roboty. To je dokladem, že u tohoto dvora se neohospodařilo trojpolním systémem. Upuštění od trojpolní soustavy bylo v této době smělým činem. Velkostatek sice získal navíc polovinu osevní plachy, jak je však patrné ze stížností, odepíral poddaným nárok pást svůj dobytek i na vrchnostenských úhorech. Obyvatelé z Věsky nařikali, že jsou nuceni robotovat s koňmi, což se dříve nestávalo; rolníci z Víkovic, že musejí robotovat na pozemcích z Louček a ještě vzdálenějších polích a dovážet dříví z nejvyšších kopců a na kopce, což bylo jistě velmi obtížné. Stejný důvod k stížnostem měly i obce Tošovice a Mankovice. Mankovičtí si stěžovali na přemíru robot ke dvoru. Pán navíc svým dobytkem vypásal obecní pastviny. Dokladem toho, že při zakládání nových dvorů, rybníků nebo jiných panských usedlostí byla zabírána rolníkům půda, je stížnost mankovického sedláka Jokla Ničmona. Kus pole při rybníku, který koupil za 30 zl., mu pán i s obilím vzal, přestože za pozemek již zaplatil 22 zl.¹⁶⁾

Ani venkovští poddaní neměli se svými stížnostmi úspěch. Rolníci nedosáhli nikdy plného zdaru, vrchnost se vždy podařilo, aby se věc obrátila v její prospěch a ještě více zhoršila postavení svých poddaných.

V roce 1605 vyzval pánům i poddaným nový nepřítel. Horních Uher se zmocnil Štěpán Bocskai, jehož vojsko pranicla i do Rakouska a na Moravu. Počátkem června vnikli Tataři až do oderského údolí; Odry a Fulnek se jim však nepodařilo dobýt.¹⁷⁾ V sousedních městech a vesnicích způsobili mnoho škody. Panství trpělo násilnostmi, pustošením a loupežemi vojska. Jan Bohuš se snažil o náhradu svých ztrát dalším ožebračením poddaných. Proto není divu, že se po jeho smrti (22. října 1607) setkáváme se zprávou: „Okolo těch časů také umřel oderský pán na Odrách, pán ukrutný a na poddané velmi zlobivý, o němž divně řečí mluvili, že po jeho smrti

jezdil a chodil¹⁹⁾ Tento zápis je jistým přáním, aby Jan Bohuš za své skutky nenašel ani po smrti pokoje. Poddani, kteří nemohli dosáhnout práva a úlev žádnou cestou, uchýlili se k víře, že za nespravedlnost a zlé skutky najde posmrtnou odplatu.

Z tohoto stručného přehledu vyplývá, že na panství oderském již v době předbělohorské rostla renta v úkonech; v menší míře též renta naturální a peněžní. I když jejich přesnou výši neznáme, můžeme soudit, že poměry na oderském panství byly z nejhorsích na severní Moravě (spolu s nedalekým panstvím Kunín). Projevilo se to již v roce 1617 ozbrojenou srážkou poddaných s panskou čeledí;²⁰⁾ tyto srážky se stupňovaly vlivem velmi nepříznivých poddanských poměrů zejména koncem 17. století.²⁰⁾

Poznámky:

- 1) Rohlík, M., Opavské zemské desky. Knihy zadní 1537—1613, Opava 1961, str. 218 až 219; Hosák, L., Historický místopis země moravskoslezské, Brno 1938, heslo Oderské panství, str. 771—774; doplňky viz časopis Vítkovsko 1959, č. 5, str. 9 až 10.
- 2) Státní oblastní archiv v Opavě (dále SAO), Pozůstalost V. Praska, Historická topografie země opavské, inv. č. 2.
- 3) Rolleder, A., Geschichte der Stadt u. Gerichtsbezirkes Odrou, Steyr 1903, str. 89 až 91.
- 4) Tamtéž, str. 118n.
- 5) Tamtéž, str. 119n.
- 6) Prasek, V., Organizace práv magdeburských na sev. Moravě a v Rakouském Slezsku, Olomouc 1900, str. 273—274.
- 7) SAO, Stavovský archiv, listina A XVII, 20 (nyní fond Vs Odry).
- 8) SAO, Pozůstalost V. Praska, inv. č. 1, Pozůstalost J. Zukala, inv. č. 189.
- 9) Sbirka Matice opavské, listina č. 46 a 46a.
- 10) SAO, Slezský stavovský archiv, inv. č. 815, Kniha roků knížectví opavského 1574—1592 (1598).
- 11) Haas, A., Archiv žerotínsko-vrbenský, Praha 1948, str. 88, 128, 136, 137, 138, 146 aj; Turek, A., Fulnecko, Brno 1940, str. 61.
- 12) SAO, Pozůstalost V. Praska, Historická topografie země opavské, inv. č. 2.
- 13) Rolleder, A., c. d., str. 110—113.
- 14) SAO, Pozůstalost V. Praska, Historická topografie země opavské, heslo Dobešov + rukopisná část hesla Odry.
- 15) SAO, Slezský stavovský archiv, inv. č. 817, Kniha roků knížectví opavského 1595 až 1606 (1610), str. 84—94.
- 16) Viz pozn. 15.
- 17) Rolleder, A., c. d., str. 112.
- 18) Indra, B. — Turek, A., Paměti drahotušských kronikářů 1571—1911, Olomouc 1947, str. 32.
- 19) SAO, Pozůstalost J. Zukala, excerpta k dějinám Opavska, inv. č. 190.
- 20) Crkovský, F., Poddanské poměry na panství oderském do roku 1690, Vítkovsko 1958, č. 3, str. 4—6; týž, Povstání poddaných na panství oderském roku 1695, Vítkovsko 1958, č. 4, str. 7—10.

KONVÁŘI A CÍNAŘI V NOVÉM JIČÍNĚ V 16. AŽ 19. STOLETÍ

Bohumír Indra

Jako v jiných větších městech moravských, významných tržních a obchodních centrech, byla i v Novém Jičíně v 16. století konvářská dílna,¹⁾ zabývající se litím cínových konví, mís, talířů, pohárů, lahví, svíců i umělecky provedených křitelnic. Doklady o tom, že by lila také malé zvony, jak je lila konváři v některých jiných městech, nemáme. Hlavním výrobním artiklem bylo běžné užitkové nádobí používané v domácnostech, konve a konvíčky všech velikostí na vodu, pivo a víno, džbány, holby, talíře a mísy zdobené jednoduchou nebo i bohatou reliéfní výzdobou, případně rytými nebo výpichovými figurálními výjevy a ornamenty. Většina užitkových předmětů byla v pozdějších dobách pro poškození, opotřebování nebo pro nemoderní tvary přelévána cínaři do nových, módních tvarů, proto se předmětů ze starších dob dochovalo málo. Ve městech se uchovaly většinou jen cechovní konvice a poháry, chráněné cechmistry jako doklady starobylosti cechu a jeho vážnosti, předávané další generacím. Po zániku cechů v druhé polovině 19. století se někde dostaly do muzeí, mnohé však do rukou překupníků, kteří je skupovali a prodávali sběratelům starožitnosti do Vídně a daleké ciziny. Také v Novém Jičíně byly brzy po založení městského muzea darovány cechovní konvice městských cechů a mnoha měšťany uchované cínové poháry, mísy, konvice, svícny apod. do muzejních sbírek. Bohužel umělecky nejhodnotnější a nejstarší předměty byly poč. 20. století při vloupání do muzea zcizeny a tajně prodány překupníkům starožitnosti do Brna a Vídně. Přesto je ve sbírkách Vlastivědného ústavu v Novém Jičíně uchována ještě mnoho desítek hodnotných cínových výrobků z darů měšťanských rodin novojičínských hlavně z 17. a konce 18. století, pocházejících z cínařských dílen nejrůznějších měst. Z výrobků novojičínských cínařů se dochovalo nejvíce předmětů z první poloviny 19. století, litých cínařskou rodinou Rigolli. Nejstarší dochované novojičínské výrobky uložené v Novém Jičíně pocházejí z konce 18. století.

O konvářské dílně v Novém Jičíně máme nejstarší písemné zprávy v městských písemnostech a knihách, které se dochovaly bohužel až od druhé poloviny 16. století. V letech 1570 až 1582 je v městských knihách častěji uváděn měšťan **Matouš konvář**, který je v r. 1570 zapsán v knize cechu kožešnického mezi měšťany, kteří drží spolubratrství s cechem. Tito cechovní spolubratři platili cechu ročně malý peněžní poplatek, za to je cech chránil jako vlastní členy cechu a při úmrtí se celý cech účastnil pohřbu každého spolubratra. Z r. 1582 máme zprávu, že si Matouš konvář dal 30. dubna vystavit městskou radou v Novém Jičíně doporučující list pro městskou radu v Trnavě na Slovensku, kam se vypravil za svou vážně onemocnělou manželkou Annou.²⁾ Patrně tam onemocněla při návštěvě trnavských jarmarků, proslulých tehdy po celých Uhrách i na Moravě, kam také soukeníci z Nového Jičína vozili svá sukna na prodej a patrně i cínař své výrobky.

V osmdesátých a devadesátých letech 16. století pracoval v Novém Jičíně konvář **Václav Bříšek**, který byl i městským konšelem a zemřel r. 1598. Jeho měšťanský dům ležící při Horní bráně městské byl prodán téhož roku na místě mladších sirotků městskou radou a Václavem Žárským z Drahotuš, manželem Bříškovy dcery Doroty, Bříškově vdově Dorotě za 450 zl. i s roli a dvěma zahradami. Syn Bříškův Václav, zřejmě

z druhého manželství, zemřel v Novém Jičíně r. 1635. Císařem nebyl, protože v matričním zápise je uveden jako pozůstalý syn po zemřelém císaři Václavu Bříškově.

Je pravděpodobné, že také v obou desetiletích před třicetiletou válkou byla v Novém Jičíně konvářská dílna, určité zprávy však o ní nemáme. Mohla ji ovšem vést i Bříškova vdova Dorota, uváděná v městských knihách později vždy jako **Dora konvářka**. R. 1614 asi již nežila, protože její dům byl koupen na vystavění nových masných krámů.⁷⁾

Třicetiletá válka dolehla těžce na Nový Jičín hned v prvních letech válečného konfliktu. Město bylo již za prvních bojů r. 1621 vypáleno a r. 1624 darováno císařem olomouckým jezuitům. Význam města za třicetileté války zcela poklesl. Ustal veškerý obchod, městská řemesla byla v úpadku a měšťané zcela zchudli. Mnozí uprchli pro náboženství do Uher, jiní opouštěli své domy, protože nemohli platit vojenské kontribuce. Ve zchudlém městě nebyla proto ani práce pro konváře. Správa novojičínského panství dává r. 1634 přelit staré cínové nádoby do Olomouce a vzaťa zpět nové misy, talíře a poháry, což potvrzuje, že v Novém Jičíně nebylo konváře.⁸⁾ Protože město náleželo olomouckým jezuitům, byly styky Nového Jičina s Olomoucí časté a přímé až do švédské okupace Olomouce. Po dobytí Olomouce švédskou armádou r. 1642 a trvalém obsazení města švédskou posádkou odešlo odtamtud mnoho měšťanů a řemeslníků, z nichž někteří se usadili i v Novém Jičíně. Někdy v té době se zde objevuje opět konvář jménem **Jiří Hemsdorf**. Jeho působení ve válkou zchudlém městě bylo jen dočasné. Podle zápisů matrik víme, že v červnu r. 1647 křtil v Novém Jičíně dcerušku, která však již v září 1649 zemřela. To již skončila třicetiletá válka a konvář Hemsdorf si našel lepší uplatnění v biskupském městě Kroměříži. R. 1650 si tam koupil dům a odstěhoval se i s rodinou.⁹⁾

Je pozoruhodné, že pro celou druhou polovinu 17. a první polovinu 18. století nemáme zatím hmotných ani písemných dokladů a činnosti konvářské dílny v Novém Jičíně. Za třicetileté války totiž ve většině moravských měst zanikly a zbylé ve velkých městech — Olomouci, Opavě, Brně a další i z okolních zemí — stačily pokrýt místní potřebu pravidelným dovozem užilkového cínového nádobí nejrůznějších druhů a forem na novojičínské jarmarky, resp. si je novojičínské měšťané sami kupovali na jarmarcích jiných měst, jež navštívili nebo kam vozili své výrobky.

S novým mohutným rozmachem novojičínského soukenictví od pol. 18. století, kdy se životní podmínky novojičínských soukeníků značně zlepšily, zvýšily se i jejich životní nároky a potřeby. Používání cínového nádobí místo hliněného a dřevěného se rozšířilo po celém městě a proniklo i na venkov, zejména u šenkýřů a v domácnostech rychtářů, mlynářů, na farách, u panského úřednictva atd. V těch dobách objevuje se v Novém Jičíně opět císař, který se tu trvale usadil. Podle rektifikace berní fose byl už r. 1755 ve městě usadlý císař **Kristián Gross**, který se r. 1756 oženil v Novém Jičíně 21. června s **Maríí Terezií**, dcerou zemřelého měšťana ševce **Jakuba Nitschmana**. Z manželství se mu narodily tři děti, r. 1758 syn **Jan**, r. 1761 dcera **Terezie**, zemřela příštího roku a r. 1763 syn **Frontisek**. Po smrti manželky **Terezie**, která zemřela v Novém Jičíně 18. července 1765 ve věku 34 let se **Gross** z Nového Jičina odstěhoval. Jeho císařská činnost v Novém Jičíně je doložena v letech 1755-1765, patrně tu však působil nějakou dobu i po r. 1765. V Novém Jičíně však nezemřel.¹⁰⁾

V r. 1769 nebyl ve městě žádný císař, proto žádal 2. dubna administraci novojičínského panství o přijetí do poddanství a povolení usadit se v Novém Jičíně a provozovat zde císařské řemeslo **Vlach Petr Albertini**, který tehdy pracoval v Lijoniku nad Bečvou. Se souhlasem regenta panství se přestěhoval do Nového Jičina a 19. dubna zde byl přijat za člena smíšeného cechu řemesel. Dne 25. září složil měšťanskou přísahu a byl přijat za spoluměšťana. V knize je zapsán jako **Petr Albertini Italus**.¹¹⁾ Z doby jeho činnosti se dochovaly v novojičínském muzeu první novojičínské výrobky, označené jeho mistrovskou značkou. Jak dlouho v Novém Jičíně pracoval,

nevíme, a neznáme ani jeho pozdější osudy. Císař **Josef Albertini**, který byl později usadlý v Paskově, byl zřejmě jeho synem. V r. 1776 **Albertini** již v Novém Jičíně své řemeslo neprovozoval, neboť 13. května toho roku se zde ženil vlašský císařský mistr **Jan Marini**, rodem z Milána, který si vzal za ženu **Apolenu**, dceru měšťana **Jindřicha Witta**. Městskou přísahu složil pak 10. ledna 1777 a byl přijat za spoluměšťana. Členem smíšeného cechu v Novém Jičíně se stal 23. května téhož roku, když složil 2 zl. přijímacího poplatku a 17 kr. zvláštního poplatku tzv. **Denkgrasch**. V městských knihách, knihách cechovních je psán různě, **Marinz**, **Maurintz** aj. V r. 1785 byl inkorporován do hlavního císařského cechu v Olomouci. Udělal mistrovský kus, složil poplatek a r. 1786 byl uznán jako venkovský císařský mistr v Novém Jičíně za plnoprávného člena krajského cechu. Po smrti své ženy **Apoleny**, která zemřela 8. dubna 1800 ve městě (čp. 117) se jako 58 letý vdovec oženil ještě téhož roku s **Annou Kubínovou**, vdovou po obchodníku tabákem v Novém Jičíně. V matrikách křtů je v letech 1801—1810 uveden častokrát jako kmatr dětí novojičínských měšťanů. Ani druhá žena dlouho nežila a zemřela již 6. února 1811 na zápal plic. **Marini** bydlel tehdy v domě čp. 73 a ještě téhož roku se 7. října oženil potřetí ve věku 74 let s vdovou **Alžbětou Friedelovou**, s níž žil do r. 1825, kdy zemřela ve věku 76 let. Císařský mistr **Jan Marini** zemřel dva roky po ní 6. května 1827 ve věku 98 let v domě čp. 319. Císařství sám již neprováděl, ale protože je stále označován jako císařský mistr, zaměštnával patrně císařského tovaryše. Činnost jeho dílny je ohraničena lety 1775—1827.¹²⁾

Málo zpráv máme zatím o dalším samostatném císaři v Novém Jičíně **Petru Weissovi**, který sem přišel z Hranic a ohlásil zde r. 1794 císařskou živnost. S jeho jménem se dále nikde neseťkáváme. Jeho vdova **Kajetána** žila však v Novém Jičíně ještě r. 1818.¹³⁾

Daleko nejvíce zpráv i hmotných výrobků se dochovalo po dalším novojičínském císaři **Josefu Rigollim**. Byl rodem rovněž Ital. Císařství se vyučil v letech 1804—1806 v Kyjově u vlašského císaře mistra **Karla Fontela**. Po krátkém tovaryšství byl už r. 1808 přijat 19. června hlavním císařským cechem v Olomouci za císařského mistra pro Nový Jičín, byla mu určena mistrovská značka, městský znak Nového Jičina s iniciálami jeho jména **J:R**. 16. ledna 1809 se v Novém Jičíně oženil ve věku 24 let s **Marianou**, dcerou tesařského mistra **Matěje Schlesera** z Bartošovic. Z manželství se mu narodilo v letech 1810 až 1826 8 dětí, jež zemřely vešměs v útlém věku až na dvě dcery, které se později provdaly v Novém Jičíně, a syna **Fridricha Evžena**, narozeného r. 1817, který převzal císařskou dílnu po otci. Činnost dílny **Josefa Rigolliho** je ohraničena lety 1808 až 1846, kdy zemřel 28. dubna ve věku 62 let. Jeho vdova zemřela r. 1851. V té době držel **Rigolli** vlastní dům čp. 710, kde měl i dílnu.¹⁴⁾ Jeho císařská činnost byla rozsáhlá a rozmanitá. Kromě obvyklých talířů, mis, konví, pohárů III ve velkém i cínové nástěnné kroupky s vikem, zavěšované v domácnostech u vchodu do bytu ve městě i na venkově, reliéfně zdobené postavou **Jana Nepomuckého**, **Marie**, křížem **Kristovým** aj., cínové lampičky i malé cínové solničky na stůl aj. **Rigolli** zhotovoval však i umělecky provedené předměty. R. 1813 měl např. smlouvu na zhotovení velké kostelní lampy z čistého cínu, krásně zdobené, pro věčné světlo ve farním kostele v Bilově u Bilovce za 60 zl. konv. měny. Na výstavě moravských měst r. 1904 v Napajedlicích byl vystaven cínový cechovní vitací pohár „vikum“ s pokličkou z **Brušperka**, zhotovený **Rigollim** r. 1815. Poklička byla zdobena čtyřmi pláštěnými hlavami lvů a mužskou postavou, držící v ruce proporec, pohár byl opatřen rytými jmény představených cechu, rokem 1815 a jménem **Josefa Rigollia** fecit i jeho mistrovskou značkou. Krásnou ukázkou jeho práce je také kameninový vinný džbánek s ozdobnou cínovou pokličkou, opatřenou jeho jménem a značkou, uložený v klášterním muzeu v Klosterneuburku v Rakousku.¹⁵⁾ Novojičínský vlastivědný pracovník z poč. 20. století **Stefan Weigel** uvádí, že viděl cínovou mísu s nádhernou

rytinou, provedenou Rigollim.¹²⁾ I ve Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně se dachovalo dosti výrobků zhotovených Rigollim, talíře, mísy, cechovní holba jehlářů, cechovní pohár soukeníků aj., z nichž některé reprodukuje.

O rozsahu výroby jeho dílny svědčí i to, že zaměstnával nejen tovaryše, ale vyučil i několik učňů cinařství. Podle knih učňů hlavního cechu v Olomouci učil se u něho v letech 1810 — 1813 cinařství **František Wanke** z Nového Jičína, který se po vyučení usadil a pracoval jako cinař v Budišově a později ve Šternberku. V letech 1819 až 1822 přijal do učení na 4 roky krajana **Petra Morauduzziho** - rodem z Castel Tesino u Tridentu v Itálii, který zůstal i po vyučení a pracoval u Rigolliho jako cinařský tovaryš. R. 1833 však onemocněl a zemřel v Novém Jičíně 4. června 1833 na zápal plic ve věku 29 let. V letech 1827—1830 učil Rigollim učně **Fidelise Weisse**, kterého prohlásil r. 1830 za vyučeného. Rigollim zaujímal v olomouckém hlavním cechu cinařů význačné místo, r. 1830 byl např. nejstarším cechmistrem tohoto cechu.¹³⁾

Současně s dílnou Josefa Rigolliho pracovala v Novém Jičíně v druhé čtvrti 19. století druhá cinařská dílna **Stanislava Romanovského**. Byl synem revizora v Krakově **Kazimíra Romanowského**. Když přišel r. 1828 do Nového Jičína jako cinařský mistr, měl již 28 let. Oženil se téhož roku 7. července s **Teklou**, dcerou obuvnického mistra **Matyáše Genserka** čp. 104. Z manželství vzešlo několik dětí, jež však zemřely vesměs v útlém věku. Bydlel a pracoval po celou dobu v domě svého tchána čp. 104, kde také zemřel 17. srpna 1845 ve věku 45 let. Jeho vdova zemřela dva týdny po něm 29. srpna 1845.¹⁴⁾ Činnost jeho dílny v Novém Jičíně ohraničují léta 1828—1845.

Po smrti Romanovského otevřel si druhou cinařskou dílnu v Novém Jičíně vedle zavedené dílny Rigollim starý cinařský mistr **Josef Antonín Becher**, rodem z města **Schönfeldu** (Krásna) na Loketsku v Čechách. Dílnu měl na náměstí v domě čp. 15. Dlouho však nepracoval a zemřel již 24. října 1849 ve věku 59 let.¹⁵⁾ Činnost jeho dílny v Novém Jičíně je ohraničena lety 1845—1849.

Posledním cinařem novojičínským byl **Fridrich Rigollim**, syn Josefa Rigollimho. Narodil se v Novém Jičíně 13. ledna 1817 a vyučil se cinařství u otce. R. 1844 se oženil 2. září již jako cinařský mistr s **Antoníí Johanou Liewehrovou**, dcerou magistrátního rady v Novém Jičíně **Franze Liewehra**. Po smrti otce r. 1846 převzal jeho cinařskou dílnu a téhož roku byl přijat za spolumistra do cechu smíšených řemesel v Novém Jičíně. Užíval dočasně mistrovských značek svého otce, později jen opravených svým jménem. Zákon z r. 1859 zavádějící svobodu řemesel, konkurence porcelánového a skleněného, zejména však levnějšího smaltovaného litinového nádobí, vyráběného továrně, zničily staré cinařské řemeslo. Přežilo se a všude zanikalo. Mistr **Fridrich Rigollim** zemřel v Novém Jičíně 29. května r. 1862 ve věku 50 let, cinařství však již několik let neprovozoval.¹⁶⁾ Dobu jeho cinařské činnosti ohraničují léta 1846—1860.

Mistrovské značky novojičínských cinařů

Označování cinařských výrobků vyražením mistrovské značky a značky místa původu bylo už v 16. století pravidlem a zárukou kvality řemeslné práce a použitého materiálu. Cechovní předpisy stanovily přesný poměr cínu a olova 10:1 pro odlévání užitkového cínového nádobí, používaného v domácnostech, aby nebylo zdraví škodlivé. Ve starší době až do 18. století byly cínové výrobky označovány zpravidla dvěma značkami, městským znakem, ukazujícím na město, kde byl cinař usadil a značkou mistrovskou, označující zpravidla nějakým obrazcem a iniciálami jméno výrobce. Od druhé poloviny 18. století byly výrobky zpravidla již označovány celým jménem cinaře. Současně se objevuje vedle místní značky i značka kvality cínové slitiny, tj. použití předepsaného poměru 10 dílů cínu a 1 dílu olova vyražením slova **PROBZINN**, často sdruženým s mistrovskou značkou. Mistrovská značka byla ještě v 18. století určována olomouckým cechem ci-

1

2

3

4

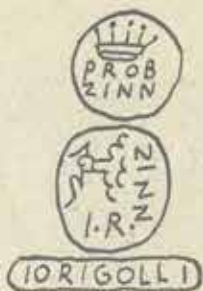
1. Cínová holba novojičínských jehlářů, OVM Nový Jičín, př. č. 2775, Jos. Rigollim, 1838
2. Cínová konvice, OVM Nový Jičín, př. č. 932, P. NEUTIT
3. Cínová miska, OVM Nový Jičín, př. č. 959, Jos. Rigollim
4. Cínová konvice s víkem, OVM Nový Jičín, př. č. 886, NEITITSCHEN
Foto M. Lossmann

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

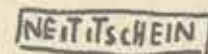
17

18

19

20

nařá všem novým mistrům místním i venkovským, inkorporovaným do hlavního cechu, použitím měst. znaku s iniciálami mistrova jména při jeho přijetí za člena cechu a v cechu evidována. Od r. 1770 bylo císařovnou Marií Terezií nařízeno všem cinařům, aby používali k výrobě cinového nádobí, jež přicházelo trvale do styku s potravinami, výlučně cin bez přísady olova, jehož větší procento ve slitinách bylo lidskému zdraví škodlivé. Výrobky z čistého cinu měly být označovány značkou FEINZINN na rozdíl od cinových obsahujících olovo. Značka byla zpravidla jako značka Probzinn spojována s mistravskou značkou. Značka původu — městský znak byl naopak vypouštěn a nahrazován slovním označením jména města. Ve starších dobách byly cinařské značky vyráženy železným razídkem u konví na uchu nádoby, v 18. a 19. století zpravidla na vnitřní straně víka nebo na dně nádoby. U talířů a mís byla značka umísťována původně na okraji horní strany talíře, později vespod na dně. Nádobí přelévané zákazníkům z daných starších cinových předmětů se zpravidla neoznačovalo žádnou značkou, protože cinaři nebyl poměr slitiny bezpečně znám a nechtěli dávat záruku svou mistravskou značkou.

V Novém Jičíně jsou nejstarší známé a dochované značky cinařských mistrů značkami sdruženými, slučující městský znak s iniciálami cinaře na jednom razídku. Takové značky užívali např. mistři Petr Albertini (viz tabulku zn. č. 1) a Jan Maruzzi (zn. č. 2). Také cinař Josef Rigolli používal obvyklé sdružené značky městského znaku Nového Jičína s iniciálami svého jména, doplněné později označením kvality slitiny slovem Probzinn, resp. plným svým jménem. (zn. č. 3 a 4). Později městský znak vynechal a užíval jen sdružených značek, označujících kvalitu cinu (Probzinn, Feinzinn) s plným označením svého jména a místa výroby (zn. č. 5 až 12). Od konce 18. století bylo nařízeno povinné ohledání všech nádob na tekutiny, konví všech druhů, pohárů, lahví ap., odpovídající-li nařízeným vídeňským měřám, prováděné razídkem moravské orlice a znakem města resp. razídkem se jménem města, kde bylo ohledání provedeno (zn. č. 18 a 20).

Starý řád o povinném označování původu cinových výrobků se od poč. 19. století zcela uvolnil a každý cinař používal pak pro značení svých výrobků razídel různých druhů a velikostí, zpravidla podle velikosti a účelu výrobku. Na předmětech litých novojičínským cinařem Josefem Rigolliem v 1. pol. 19. století se tak objevuje 11 různých značek s jeho jménem, názvem města Nového Jičína a označením kvality cinu. Některé jeho značky užíval s malou obměnou jména i jeho syn, poslední cinař novojičínský Fridrich Rigolli (zn. č. 13 a 14).

Novojičínský vlastivědný pracovník z počátku 20. století Stefan Weigel, který provedl před první světovou válkou prohlídku cinových předmětů uložených v městském muzeu a průzkum cinového nádobí v domácnostech novojičínských měšťanů a na Kravařsku, zapsal,¹⁷⁾ že našel v domácnostech ještě mnoho cinového nádobí litého v Horním Slavkově v Čechách, v Opavě, Brně, Olomouci, Mor. Třebové, Lipníku i v Novém Jičíně, nejvíce od cinaře Josefa Rigolliho. Značky byly na většině předmětů používáním a hlavně častým čištěním nádobí setřeny a již málo čitelné. Na mnoha předmětech našel vyrytá začáteční písmena majitele s letopočty od r. 1668 až 1738, po tomto roce viděl již jen málo talířů a mís, zdobených rytinou. Nejstarší cinové předměty, které viděl v Novém Jičíně a okolí, byly šestí a osmihranné lahvové džbány se zátkou na zaošroubování z počátku 16. století(?). Ze 17. století měl ještě v ruce ojedinělé kusy nádobí a oltářní svícny. Ještě kol. r. 1870 bylo prý v rodinách novojičínských soukeníků dosti cinového nádobí z konce 17. a poč. 18. století. Po padesáti letech, když Weigel prováděl r. 1913 své zápisy, byla jeho větší část již zničena nebo zcizena. Uvádí, že ještě kol. r. 1870 bylo starým zvykem v chudších soukenických rodinách novojičínských, že o hlavních výročních církevních svátcích vystavovala hospodyně vyleštěné cinové nádobí na policích pro ozdobu a na odív, o svátcích se pak podávala na něm jídla a v cinových džbánkách a konvích se do-

nášelo pivo nebo víno. Po svátcích se nádobí uschovalo a na policích se opět objevilo hliněné nádobí, později porcelánové. Počátkem 19. století bylo v Novém Jičíně zvykem dávat novomanželům jako svatební dar cinové nádobí. Weigel poznamenává, že nejkrásnější cinové nádobí, darované muzeu, se bohužel ztratilo při vloupání, zbytek, pokud nebyl z města odvezen obchodníky starožitnostmi, padl za oběť při sběru barevných kovů za 1. světové války. Weigel obkreslil mnoho cinařských značek z muzejních předmětů ještě před jejich zcizením a snažil se je určit. Některé jim zjištěné nesporné značky novojičínských cinařů reprodukuje. Na konci tabulky reprodukuje také značky, připisované Weigelem cinařům Romanovskému a Becherovi (zn. č. 15 a 16), jejichž určení nepovažujeme za spolehlivé a jednu značku zatím neznámého novojičínského cinaře (zn. č. 17) snad z poč. 18. stol., bohužel nekontrolovatelnou, protože byla obkreslena z cinového džbánu, zcizeného při vyloupení městského muzea. Novojičínský cinař Becher užíval patrně značku č. 19.

Nepochybně se najdou i v jiných muzeích cinové výrobky novojičínských cinařů, jež doplní soubor zatím zjištěných značek. Rádný soupis všech konvářských a cinařských výrobků, uložených v našich muzeích s reprodukcí cinařských značek napomohl by nejen určení jejich provenience, ale je nutným předpokladem pro zpracování katalogu moravských a slezských cinařských dílen a jejich značek, jak byl již zpracován pro Čechy a Horní a Dolní Slezsko.¹⁸⁾

Poznámky:

- 1) Viz B. Indra, Konváři a zvonáři ve venkovských městech severní Moravy a Slezska od počátku 16. do poloviny 17. století, ČSM-B (Opava) roč. 1977 s. 136 a d.
- 2) Sbírkka rkp. FM sign. 784 fol. 61 a 69, SOA Brno. List do Trnavy otiskl J. Macůrek-M. Rajnuš, České země a Slovensko ve století před Bílou horou, 1958, s. 262.
- 3) Parkrehtní kniha Nového Jičína 1588—1606 fol. 94, 194, 301, 304, 448, 609, OA Nový Jičín. Registra fajtovská Nového Jičína z r. 1603, s. 74, SOA Brno.
- 4) Podle účetní knihy správy panství bylo prodáno r. 1634 z Nového Jičína nejmenovanému cinaři do Olomouce 7 starých cinových mís, 3 talíře, 2 poháry, jež vážily 7 a půl liber a byly oceněny libra za 7 kr. Místo nich byly vzaty od olomouckého cinaře nové 3 velké a 4 prostřední mísy a 3 talíře, jež vážily celkem 22 1/2 liber, za něž zapláceno 6 zl. 30 kr. Cinař počítal libru za 20 kr. Více bylo zapláceno za 4 nové dvarské číše 60 kr. a za provedení kresby a její vypích na nich 28 kr. Účetní rejstřík panství za rok 1634, Vs Nový Jičín, SOA Opava.
- 5) Matrika křtů, sňatků a úmrtí Nového Jičína I s. 126, 555, SOA Opava. F. V. Peřínka, Dějiny města Kroměříže III s. 177.
- 6) Rektifikace berní fase, soupis poddanských realit města Nového Jičína z r. 1655, SOA Brno. Matrika narození Nového Jičína III s. 245, 334, matrika úmrtí II s. 439, 481, matrika sňatků II s. 644.
- 7) Vs Nový Jičín, aktový materiál z r. 1769. Kniha mistrů smíšeného cechu v Novém Jičíně, zal. 1769, s. 16. Kniha měšťanů s. 165, OA Nový Jičín.
- 8) Matrika sňatků Nového Jičína II, s. 797, III. s. 89, 139, matrika úmrtí III. s. 169, IV. s. 122, 145. Kniha měšťanů s. 205. Kniha mistrů smíšeného cechu v Novém Jičíně, s. 20. Kniha počtů cechu cinařů v Olomouci rkp. 229, s. 18, 19. Kniha mistrů cechu cinařů, ostružníků, kružítkářů v Olomouci rkp. 679, s. 6, OA Olomouc.
- 9) Pozůstalost S. Weigela, rkp. 128, OA Nový Jičín. Weigel jej mylně nazývá West. Matrika křtů města Nového Jičína III, s. 380.
- 10) Kniha učňů cinařů ec. v Olomouci, rkp. 678 s. 13. Kniha mistrů rkp. 679 s. 11, OA Olomouc. Matrika oddací Nového Jičína III s. 129, IV s. 150, 215. R. 1810 se mu narodila dcera Marie Magdalena, 1811 syn Dominik Gregor, zemřelý příštího roku, r. 1813 syn Dominik Pavel, zemřelý r. 1815, r. 1814 Josefa Karolina, zemřelá rovněž r. 1815, 1816 syn Josef Ignác, zemřelý r. 1817, r. 1817 syn Fridrich Evžen, 1819 Antonie Magdalena a r. 1824 Aloisie Magdalena, zemřelá r. 1826. Matrika křtů III s. 214, 239, 310, 337, 369, 404, IV s. 105, matrika zemřelých III s. 316, IV s. 2, 3, 21, 31, 139, V s. 124, 214.
- 11) Pozůstalost S. Weigela, rkp. 128. Mitteilungen des Museums für Kunst und Gewerbe, Brno, roč. 1893 s. 53, roč. 1914 s. 164.
- 12) S. Weigel, l. c.

- ¹³⁾ Kniha učňů, rkp. 678 s. 14, 15, 16, 18, OA Olomouc. Kniha mistrů smíšeného cechu v Novém Jičíně za l. 1769 s. 72, 78, OA Nový Jičín. Matrika úmrtí IV s. 217.
- ¹⁴⁾ Matrika sňatků IV s. 66. R. 1828 křtil dceru Annu Johannu, zemřelou příštího roku, r. 1831 syna Josefa, zemřelého téhož roku. Matrika křtů V s. 221, 283, matrika úmrtí IV s. 163, 193, V s. 112. Weigel I. c. uvádí mylně cinaře Stanislava Romanovského, rodem z Bieczina v Polsku a jeho ženu Annu v Novém Jičíně již v letech 1777—1794.
- ¹⁵⁾ Matrika úmrtí Nového Jičína V s. 114.
- ¹⁶⁾ Matrika křtů Nového Jičína V s. 369, matrika sňatků V s. 25. Kniha mistrů smíšeného cechu v Novém Jičíně, s. 89.
- ¹⁷⁾ Neúplný rkp. Weigelův sign. 128 je uložen v OA v Novém Jičíně. Kresby jím pořízených mistrovských značek cinařů na předmětech, uložených v městském muzeu jsou uloženy se Vlastivědným ústavu v Novém Jičíně.
- ¹⁸⁾ Erwin Hintze, Schlesiache Zinngiesser, 1926. Friedrich Tischer, Böhmisches Zinn, 1928. Hintze v příl. II uvádí do té doby zjištěné údaje o cinařích v Čechách, na Moravě a v českém Slezsku a reprodukuje též značky cinařů města Brno, Jihlavy a Znojma. Na Moravě byly od té doby publikovány některé doplňky pro Brno a Olomouc. Materiály o konvářích, zvanařích a cinařích od poč. 16. do druhé poloviny 19. století na území dnešního Severomoravského kraje zpracoval podepsaný. První část o konvářích a zvanařích do poloviny 17. století byla již otiskána v CSM-B v Opavě roč. 1977 s. 58—75 a 136—150 s přehlednou mapkou konvářských a zvanařských dílen na Moravě a ve Slezsku v období 1500—1650. Druhá část o zvanařích od pol. 17. do druhé pol. 19. století bude otiskána v témž časopise roč. 1978, třetí část, pojednávající o cinařích v tomto období, bude otiskána v roč. 1979.

Konváři a cinaři, uvedení v článku

- Albertini Josef, cinař v Paskově
 Albertini Petr, cinař v Lipníku n. B. a v Novém Jičíně
 Becher Josef Antonín, cinař v Novém Jičíně
 Bříšek Václav, konvář v N. Jičíně
 Dora konvářka v Novém Jičíně
 Fontelo Karel, cinař v Kyjově a v Lipníku n. B.
 Grass Kristián, cinař v Novém Jičíně
 Hermsdorf Jiří, konvář v N. Jičíně a Kroměříži
 Matouš konvář v Novém Jičíně
 Marínz Jan, cinař v Novém Jičíně
 Morauduzzi Petr, cinařský tovaryš v Novém Jičíně
 P. B., neznámý cinař v Novém Jičíně
 Rigolli Frdrich, cinař v N. Jičíně
 Rigolli Josef, cinař v N. Jičíně
 Romanovský Stanislav, cinař v Novém Jičíně
 Wank František, cinař v Budišově a ve Sternberku
 Weiss Fidelis, cinařský tovaryš v Novém Jičíně
 Weiss Petr, cinař v Hranicích a v Novém Jičíně

OHLASY MANÝRISMU NA ZVONECH KAŠPARA GEISTERA A HANSE STURMA V NOVÉM JIČÍNĚ A HODSLAVICÍCH

Leoš MIČÁK

Počtem a kvalitou dochovaných zvonů patří okres Nový Jičín k nejvýznamnějším na severní Moravě. Kromě nejstaršího datovaného moravského zvonu z roku 1374 ve farním kostele v Odrách se ve věžích kostelů, kaplí, zámků a radnic okresu dochovaly další padesát dva historicky a umělecko historicky cenné zvony, tvořící pozoruhodnou součást bohatého souboru moravských kampanologických památek.¹⁾

Nejpočetněji jsou doloženy zvony barokní, kterých bylo v souladu s historickým vývojem zjištěno celkem dvacet jedno. Pocházejí z let 1629—1778 a jsou převážně dílem nejvýznamnějších olomouckých a opavských zvanařů.²⁾

Mimořádně dobrou koválečkou a řemeslnou úrovní vynikají na okrese dochované zvony renesanční, vyrobené v letech 1523—1615. Většina z dvanácti renesančních kampanologických památek má umělecky kvalitní plastickou výzdobu, doplněnou v několika případech epigraficky významnými českými nápisovými legendami, obíhajícími především na zvonech někdejších luterských farností.³⁾ Z dílen gotických konvářů a zvanařů pochází deset nejstarších zvonů novojičínského okresu, ulitých mezi lety 1374—1523. Jejich plastická výzdoba je tradičně omezena do oblasti čepce a tvoří ji obsahově ustálené nápisové legendy gotickou minuskulí, nejčastěji výrazně rámované zdvojenými plastickými linkami. Provenience těchto vzácných středověkých památek je neznámá.

K vývojově důležitým koválečským dílům se řadí i zbývající časově nejmladší historické zvony. Vznikly v letech 1762—1879 a jsou typické svou kolísající umělečkou úrovní. Slohově zahrnují klasicismus konce 18. a počátku 19. století s následujícími historickými reminiscencemi velkých slohů a jejich eklektickou syntézou. Po polovině 19. století jsou však již silně poznamenány prohlubující se krizí cechovně organizovaného zvanařského řemesla a jejich hodnota se výrazně snižuje.

Shodou okolností se mezi padesáti třemi v terénu zjištěnými zvony dochovala i dvě velmi významná pozdně renesanční zvanařská díla, zaujímající svým příklonem k ohlasům severského manýrismu specifickou polchu ve vývoji pokročilého renesančního zvanařství na severní Moravě.

První z těchto ojediněle doložených zvonů, ulitý v roce 1615 opavským zvanařem Hansem Sturmem, byl překvapivě zjištěn ve věži novorománského farního kostela v Hodslavicích, kam byl přemístěn po dokončení jeho novostavby, vysvěcené 21. října 1906, ze staršího dřevěného kostela sv. Ondřeje.⁴⁾

Zvon je zavěšen na koruně tvořené šesti hladkými uchy. Je 51 cm vysoký, s dolním průměrem činicím asi 50 cm. Na jeho čepci obíhá dvouřádkový nápis rámovaný třemi silně vystupujícími plastickými linkami. Horní a střední linka je zdvojená. K dělení 2—2,2 cm vysokého nápisu kapitálou je užito reliéfu lilie, rozety a kosočtverce.

Nápis uvozený reliéfem lilie zní: ERRE • SEY • GOT • INDER • HEHE • VND • FRIDE • AVF • ERDEN lilie • VND • DEN • MENSCHEN • EIN • WOL • GE • FALLEN † 1 • 6 • 15 H • S.⁵⁾

Na dvou stranách pláště kolmých na osu kyvu zdobí krk zvonu plastické figurální reliéfy. Na jedné straně je to 5,5 cm vysoký reliéf okřídlené hlavy anděla, svým provedením svědčící o Sturmově dobré znalosti soudobého renesančního a manýristického sochařství, jehož poznání mu mohlo být zprostředkováno ještě před jeho příchodem do Opavy v roce 1613.⁶⁾

Výzdobu protější strany krku tvoří tři 7 cm vysoké oválné reliéfy antických bohů, volně čerpající z tehdy běžně rozšířených grafických listů, věnujících značnou pozornost právě zpracování antické mytologie. Dva z těchto reliéfů jsou zcela shodné a byly vymodelovány z jediné formy. Představují boha Merkuria ve válečné zbroji s atributem štítu a psa a jejich identita, k níž došlo zřejmě omylem, je zajímavou kovolijskou kuriozitou. Třetí z reliéfů znázorňuje boha Merkuria, držícího v ruce hůl obtočenou dvojicí hadů, která se latinsky nazývá caduceus.

Dolní část pláště zvonu člení dvě silně vystouplé plastické linky, obíhající na přechodu k věnci. Samotný věnec je hladký, na dolním okraji zesílený širokou, jednou odstupněnou, plochou lištou.

Zvon dal pravděpodobně v roce 1615 ulít tehdejší hodslavičský luterský kněz Jakob Archesius Polnický. Nasvědčuje tomu alespoň výskyt Polnického jména na druhém hodslavičském zvonu ulitým pro zdejší farnost Hansem Sturmem v roce 1614.

Do dnešní doby se tento 1,5 centnýřový zvon nedochoval. Praskl a byl v roce 1875 přelít brněnským zvonařem Emilem Webrem. Po přelítí vážil 280 kg a měl nápis „Svatá Maria, matko Boží, oroduj za nás, ulit od Emila Webera v Brně L. P. 1875“. Kromě nápisu ho zdobil reliéf Madony s dítětem. Za 1. světové války byl 12. října 1917 rekvirován a rozlít k válečným účelům.⁷⁾

Původní nápis z roku 1614, převzatý z farního inventáře a v pozdějších opisech několikrát značně zkomolený, uvádí Cerroni: „Jakob archesius Polnitzky fararz hodslawsky Wemerovsky Pastor Hans Sturm gegossen zu troppau 1614“.⁸⁾

Stylistické i obsahové rozdíly ve znění tohoto nápisu se vyskytují u Wolného, Moravského Kravařska z roku 1898⁹⁾ i Jana Nevěřila, který jako odborný pověřenec vídeňské „K. K. Zentral Commission für Erforschung und Erhaltung der Denkmale“ zanechal ve své pozůstalosti, uložené v olomouckém pracovišti státního archivu v Opavě, řadu cenných údajů o dnes již neexistujících zvonech.

Nejobsáhleji cituje legendu hodslavičského zvonu z roku 1614 ve svém článku o zvonech na Kravařsku někdejší novojičínský farář Robert Schünke. Podle tohoto autora nápis zněl: „Kniez Jacobus Archesius Polnický fararz Morzkowsky Hotzlawsky Wemerovsky pastor — Hans Sturm guss mich zu Troppau — Sacharia Gerstner — 1614“.¹⁰⁾

Skutečné znění nápisu se však již zřejmě nepodaří přesněji rekonstruovat. Dokládá to ostatně velmi dobře i nápis na Sturmově zvonu z roku 1615, citovaný stejnými prameny zcela nepřesně a několikrát i ve zkráceném latinském překladu.¹¹⁾

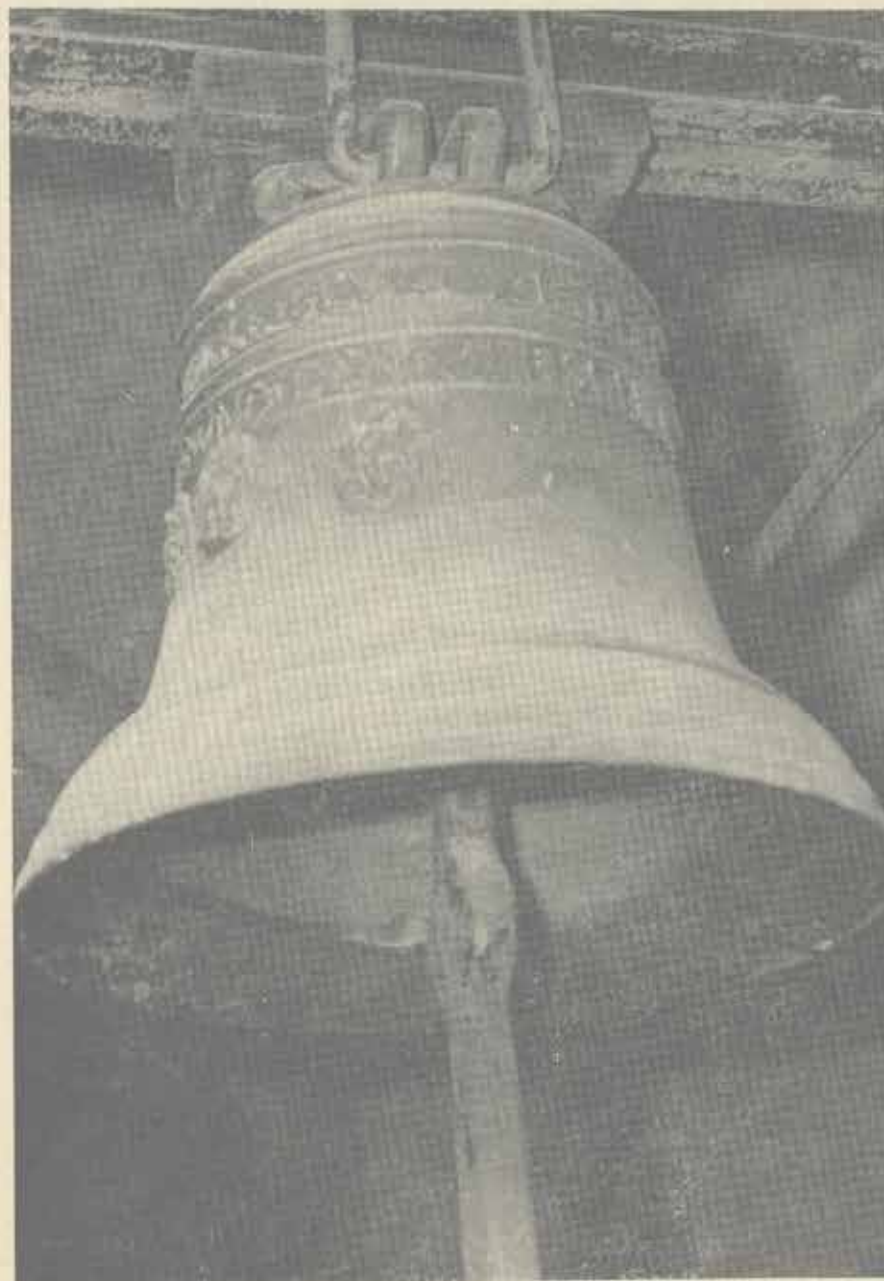
Druhým pozdně renesančním dílem s výraznými ohlasy saverského manýrismu je zvon zavěšený ve věži filiálního kostela Nejsvětější Trojice v Novém Jičíně. Ulit ho v roce 1613 olomoucký zvonař Kašpar Geister, v Olomouci doložený svou činností v letech 1602—1623.

Obdobně jako u Hanse Sturma se z produkce Geisterovy dílny dochovalo do dnešní doby jen několik málo zvonů. Kromě zvonu v Novém Jičíně z nich prakticky prazatím známe jen zvony v Usově a Litovli, ulité v roce 1615 a 1616.

Zvon je zavěšen na koruně tvořené žesti uchy zdobenými větvičkovým ornamentem, je asi 52 cm vysoký a jeho dolní průměr činí kolem 58 cm. Na čepci zvonu obíhá dvouřádkový nápis, rámovaný třemi silně vystouplými plastickými linkami. Obě krajní linky jsou zdvojené. Jako písmo je užitá kapitál vysoké 1,4—1,8 cm. Dělicím znakem je reliéf rozety.

Nápis zní: DVRCH • DAS • FEVER • FLVS • ICH • CASPAR • GEISTER • ZV • VLMVTZ • / GOS • (M)ICH • 1613 • 12)

Na všech čtyřech stranách pláště zdobí krk zvonu figurální mytologické reliéfy. V ose kyvu jsou to dva protilehlé 4,7 cm vysoké oválné reliéfy, znázorňující nejvyššího římského boha Jupitera se svazkem blesků a Merkura v plné antické zbroji. Na zby-

Zvon z roku 1615 od Hanse Sturma umístěný ve farním kostele v Hodslavičích
- foto KSSPPOP v Ostravě, Miroslav Šustek

vajíčích dvou stranách, kolmých k ose kyvu, doplňují tuto výzdobu 7 cm vysoké reliéfy, znázorňující Herkulův zápas se lvem.

Oblíbený renesanční námět je zde podán se zjevným úsilím po vystižení dramatickosti děje, což je patrné především v reliéfu zobrazujícím vlastní průběh zápasu, kde Herkulovo esovitě prohnuté tělo se silně zdůrazněnou muskulaturou je výrazným dekladem dobového zájmu o vyjádření krajně vypjaté lidské figury, plné vnitřního napětí.

Výzdoba dolní části zvonového žebra je shodná se zvonem Hanse Sturma. Také zde je přechod k věnci zdůrazněn dvěma silně vystouplými linkami, charakteristickými i u dalších Geisterových zvonů. Identické je rovněž zesílení úhlového okruhu, realizované na dolním okraji hladkého věnce širokou, jednou odstupněnou plochou listou.

Původní umístění zvonu se nepodařilo zjistit. Zvon mohl viset v některé luterské farnosti v okolí Nového Jičína, čemuž by nasvědčovala především jeho ikonografie, užívající antické mytologie k aktualizaci tehdejších ideových proudů, objevujících nový obsahový i formální realismus uprostřed dozrívání subjektivního relativismu závěrečné fáze evropské renesanční kultury.

Ještě na počátku 19. století visely ve filiálním kostele Nejsvětější Trojice zcela odlišné zvony. Podle Cerroniho, nejpcvolanějšího znalce kampanologie této doby, měl kostel dva zvony, dvanácticentňřový a sedmicentňřový, z nichž jeden byl na základě jím citovaného nápisu ulit olomouckým barokním zvanařem Valeriánem Obletterem.

Na větším ze zvonů obíhal latinský nápis s chronogramem: „O ECNA CRUX SIS VIAE DUX PER TE MOCHTIS ASFULGEAT /CARO AGONIZANTIUM SOLATIS SANCTAE BARBARA DONATAE VALERIUS OBLETTER CAMP FUSOR.

Latinský nápis měl i druhý ze zvonů ulitý snad rovněž Valeriánem Obletterem, na jehož zvonech se obdobně delší latinské nápisy, doplněné bohatou plastickou výzdobou, celkem běžně vyskytují.¹³⁾ Zvon byl zasvěcen sv. Františku Xaverskému a sv. Floriánovi a jeho nápis v podání Cerroniho zněl: „CONTRA SINISTRAS FUNCTAE TEMPESTATIS CLADES PATRONO INDIARUM APOSTOLO FRANCISCO BEATO FLORIANO INSIGNI DOMITORI CONSECRATA.“¹⁴⁾

Zvony se ve věži kostela nedochovaly a lze předpokládat jejich zničení, obdobně jako i u dalších zvonů v minulosti visících v tomto kostele.¹⁵⁾

Původní není ani druhý z nynějších zvonů kostela Nejsvětější Trojice. Byl vyroben olomouckou zvanařskou dílnou Wolfganga Strauba v roce 1789 a visel ve věži kostela v Pustějově. Svědčí o tom jméno tehdejšího pustějovského faráře Kazimíra Matěje Teinera, zmiňované spolu s německým názvem obce v nápisové legendě.

Obdobně komplikovaná historie zvonů v novojičínském farním kostele naznačuje, že v Novém Jičíně muselo dojít ke značně rozsáhlému přemísťování zvonů, vyvolanému nejspíše v důsledku některé z válečných rekvizic.

Mnohem větší význam než poměrně složité sledování často velmi spleťtých osudů jednotlivých kampanologických památek má zjištění jejich významu pro vlastní vývoj zvanařského řemesla. Porovnáme-li v tomto ohledu obě dobře dochovaná díla ulitá Kašparem Geisterem a Hansem Sturmem s ostatní zvanařskou produkcí druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století na severní Moravě, zjistíme na první pohled, že kovolijská tvorba obou zvanařů vykazuje zcela specifické rysy, podmíněné opožděným pronikáním nové slohové orientace do moravského umění přelomu 16. a 17. století.

Tvorbu předchozích pozdně renesančních zvonů na severu Moravy, ovládanou především velmi produktivní činností zvanařských dílen v Olomouci, charakterizovalo postupné opouštění výrazné plasticky ztvárněného žebra, původně pokrývaného několikaúhelnými pásy ornamentální i figurální výzdoby, zasahujícími souvisle přes celý čepec také hluboko na plášť krku.¹⁶⁾

Zvon z roku 1613 od Kašpara Geistera umístěný ve filiálním kostele Nejsvětější Trojice v Novém Jičíně

- foto KSSPPOP v Ostravě, Miroslav Sustek

Zvlášť výrazně byl v dalším vývoji olomouckého renesančního zvonařství potlačen ornament, který se, s výjimkou jediného nijak důležitého zvonu Jana Wolfa, začíná objevovat pouze na závěsných uchách koruny.

Jako hlavní výzdobná složka se u obou nejvýznamnějších olomouckých zvonařů vrcholné a pozdní renesance Jiřího Hechpergera a Zachariáše Milnera znovu prosazují vlastní nápisy, oživené silně vyvinutými plastickými linkami a členěné stylizovanými rostlinnými dělicími znaky. Tuto výzdobu doplňují izolované figurální reliéfy a erby umístované do střední části krku.

Námětově jsou tyto reliéfy značně poplatné celkově konzervativnímu olomouckému prostředí. Znárodněji nejčastěji Ukřižování Krista a Madanu s dítětem. Pouze dvakrát se vyskytuje reliéf mužské hlavy a jednou reliéf anděla posledního soudu.¹⁷⁾

Hlavní důraz těchto velmi mohutných a široce rozevřených zvonů je položen na akustickou stránku, z hlediska níž patří tyto památky k vůbec nejhodnotnějším dochovaným zvonům na Moravě.

Na kvalitní díla obou zmíněných olomouckých zvonařů, završené Milnerovou smrtí křemem roku 1612, plynule navazuje kovolijská tvorba Kašpara Geistera a nepřímo i Hanse Sturmá, jehož školení sice zatím neznáme, ale o němž můžeme oprávněně předpokládat, že byl s činností soudobých olomouckých zvonařů dobře obeznámen.

Nasvědčuje tomu alespoň Sturmova celková názorová orientace, kterou nelze zcela jednoznačně odvozovat pouze z vlivu dozrívajících ohlasů manýrismu v moravském a slezském umění této doby.

Zprostředkované ohlasy manýrismu se projevují na zvonech obou zvonařů především v ikonografii plastické výzdoby, způsobu její modelace a v celkovém utváření zvonového žebra.

Užití námětů z antické mytologie je na zvonech severní Moravy velmi vzácné. Kromě zvonů Kašpara Geistera a Hanse Sturmá se v díle ostatních zdejších pozdně renesančních zvonařů tyto náměty nevyskytují a lze je proto považovat, i s ohledem na celkově malý počet dochovaných zvonů ulitých kolem roku 1620, za zcela ojedinělé.

Ikonografie reliéfů souvisí zřejmě s prosazováním dobových reformačních snah a uplatňováním nových společenských názorů na život a existenci člověka, pronikajících na konci 16. a počátkem 17. století také do tradičně spíše konzervativnějšího moravského církevního umění.

Zvlášť důležitý je z tohoto hlediska alegorický smysl Herkulova zápasu se lvem, Geisterem opakovaný o dva roky později v Úsově, který zřetelně poukazuje na odvěkou touhu lidstva po nesmrtnosti, kterou Herkules získal nejen díky nesmírné statečnosti, ale i proto, že se nesmířil s nepříznivým osudem.

Antropomorfní hlediska symbolizují při volnější interpretaci také ostatní použité reliéfy, především na zvonu v Novém Jičíně, kde figura antického boha Merkura, užitá i Sturmem, připomíná vedle posla a průvodce zemřelých i boha obchodníků a ochránce dobytka.

Na Geisterovo úsilí po ambivalentním metaforickém významu, v manýrismu často užívaném a všeobecně rozšířeném, navazuje i zobrazení nejvyššího římského boha Jupitera, který se vlády nad světem zmocnil vítězným povstáním a jako nejvyšší a všudypřítomný vládce a dárce všech vítězství se stal tvůrcem božských i lidských řádů a ochráncem pravdy a spravedlnosti. Jeho kult se v různých formách udržel i v raném křesťanství a byl později mohutným inspiračním zdrojem po celý průběh italské i západní renesance.

Jednodušší ikonografii plastické výzdoby má Sturmův zvon v Hodslavicích. Na rozdíl od zvonu v Novém Jičíně, jehož čtyři reliéfy vytvářejí vzájemně úzce svázaný významový celek se zdůrazněným antropocentrickým symbolismem, projevuje se v tomto díle volnější užití námětů antické mytologie, zastaupené figurami římských

bohů Merkura a Marse, které doplňuje typicky křesťanský supranaturalistický symbol manýristického okřídleného anděla.

O Sturmově kolísání mezi antickou a křesťanskou symbolikou svědčí i vlastní nápisová legenda, obíhající na čepci hodslavického zvonu, která má na rozdíl od Geisterova ryze osobně a světsky zaměřeného textu jednoznačně církevní význam a je svými obsahovými a stylistickými znaky ideově bližší tehdejšímu dobovému reformačnímu prostředí.

Vlastní provedení reliéfů na obou zvonech poukazuje na manýristické grafické pradáhy, šířené v této době i ve zvonařství.¹⁸⁾ Všechny užití reliéfy jsou pouze figurální a mají většinou zřetelně zdůrazněný kantapost. Vzdáleně připomínají tvarové a expresivní hodnoty manýristické figury serpentinaty, nejdůsledněji rozvinuté v dramatickém výjevu Herkula zápasícího se lvem.

V modelaci převládá u všech reliéfů hladká obrysově uzavřená forma, zřetelně původně akcentující jemně propracovaný detail, částečně narušený při vlastním odlévání.

Konzervativní kompozice je u převážné části reliéfů determinována jejich zasažením do oválných medailonů, jejichž zásadním nedostatkem je příliš drobné měřítko, posilující, zřejmě z obav o akustickou kvalitu zvonu, monumenální účinek jeho figurální plastické výzdoby.

Tvarové vycházejí analyzované zvony za široce rozevřených zvonů renesančních, jejichž průměr bývá téměř shodný s jejich výškou. Z renesanční kampanologie jsou také odvozeny i výrazně vystouplé plastické linky, typ písma i charakteristické zesílení věnce na dolním úhlovém okruhu.

Renesančnímu tvarovému schématu modelování zvonového žebra je zvlášť blízký zvon Kašpara Geistera, jehož koruna i čepce navazují na souhlasně utvářená díla olomouckého zvonaře Zachariáše Milnera, který byl Geisterovým bezprostředním předchůdcem a jak se zdá, patrně také vzorem.¹⁹⁾

Korpus krku Geisterových zvonů je však již celkově protáhlejší a rozšiřuje se pozvolněji, což u obdobně modelovaného krku na zvonu Hanse Sturmá vede až téměř k jeho válcovému tvaru.

Ostatní drobné specifické odchylky, projevující se v díle obou zvonařů, nejsou pro jejich tvorbu podstatné a vyplývají z rozdílů v řemeslné tradici, mentalitě a pracovním prostředí.

Z hlediska moravského kontextu vývoje nemá tvorba Kašpara Geistera a Hanse Sturmá, znamenající významný a slohově zatím ojediněle doložený přechod mezi pozdně renesančním a raně barokním zvonařstvím, své přímé pokračovatele. Dílo obou zvonařů vyvrcholilo uprostřed dramatických událostí stavovského povstání a třicetileté války, jejíž průběh ovlivnil nejen kovolijský sortiment, ale způsobil i nenahraditelné kampanologické ztráty. V důsledku těchto ztrát je ve vývoji moravského zvonařství první polovina 17. století značná časová césura, kterou výrazně prohloubily plánovité rekvizice I. a II. světové války.

S ohledem na to je proto prakticky nemožné objektivně posoudit vliv Kašpara Geistera a Hanse Sturmá na ranou tvorbu jejich nástupců, opavských zvonařů Hanse Knauffa a Kryštofa Gampka i olomouckého Jiřího Zwergera, jejichž zvony, ulité před rokem 1630, nebyly dosud na severní Moravě zjištěny.

Lze tím také částečně objasnit jeden z hlavních důvodů slohové výjimečnosti obou dochovaných zvonů, které svými kovolijskými i uměleckými podněty, blízkými západnímu manýrismu, rozhodně patří k nejvýznamnějším vývojovým dokladům závěrečné fáze pozdně renesančního moravského zvonařství.

Poznámky:

- 1) Z celkového počtu 53 zvonů je ve státním seznamu movitých kulturních památek okresu Nový Jičín zapsáno 28 zvonů. Zbývající zvony, mezi nimiž nechybí i několik kompanologických unikátů, byly zjištěny při průzkumech prováděných v letech 1977–1978 dr. M. Konšelovou a autorem článku.
- 2) Z nejvýznamnějších zjištěných barokních zvonů je nutno zvlášť upozornit na dosud ojedinelý zvon opavského zvonáře Hanse Adama z roku 1694 ve věži farního kostela sv. Mikuláše v Albrechticích.
- 3) Kromě zvonů ulitých valašskomeziříčskými zvonáři J. Solníkem a J. Pamflem (viz L. Mičák, Dílo valašskomeziříčských zvonářů Jiřího Solníka a Jiřího Pamfila, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, č. 20, 1977, str. 54) je to například zvon z roku 1580 ve věži fuinecké radnice s českým nápisem: SLOWO PANIE ZUSTAVA NA WIEKY / 1580.
- 4) Spolu s dvojicí hodinových cimbálů objevených ve věži bývalé opavské hlásky Pavlem Srámkem je hadslavický zvon jediným dochovaným Sturmovým dílem.
- 5) Písmena H a S ve Sturmově monogramu dělí nízký nezřetelný reliéf.
- 6) Byl synem krnovského měšťana Hanse Sturma. V roce 1613 se v Opavě oženil s dcerou zdejšího povězného Sammera. Zvony lil v letech 1613–1623. Srovnej B. Indra, Konváří a zvonáři v Olomouci a v Opavě od počátku 16. do poloviny 17. století, Časopis slezského muzea, série B, č. 1, str. 72, Opava 1977.
- 7) Liber memorabilium ecclesiae et parochiae Cathol. Hadslavicensis, rkp. 1881, Řím, kat. farní úřad Hadslavice, fol. 42 a 116.
- 8) Cerroni, J. P.: Glockeninschriften in Mähren und Österr. Schlesien, SOA Brno, sig. G 58, fol. 12.
- 9) Wolny, G.: Markgrafschaft Mähren, díl I., Brno 1835, str. 349; Moravské Kravaňsko, Příbor 1858, str. 172.
- 10) Schünke, R.: Bemerkenswerte Aufschriften auf älteren Kirchenglocken des Kuhländchens, Jahrbuch des Museums — Vereines für Neutitschein und das deutsche Kuhländchen, Nový Jičín 1912, str. 39.
- 11) Cerroni, J. P.: Glockeninschriften, fol. 12: „Ehr Sey gott in Sohn fried auf Erde 1615“; Moravské Kravaňsko z roku 1898, str. 172 a R. Schünke Bemerkenswerte ..., str. 39: „Gloria in excelsis Deo 1615“.
- 12) Písmeno S ve slově GOS je ulito obráceně. U slova MICH chybí první písmeno.
- 13) Například na zvonu ve Staré Bělé a Hustopečích nad Bečvou. Oblettera za autora tohoto zvonu označuje také Robert Schünke, Bemerkenswerte ..., str. 37 a Josef Ulrich, Die Dreifaltigkeitskirche in Neutitschein, Mitt. des Erzherzog Rainer Museums für Kunst und Gewerbe in Brünn, roč. 1913, č. 6, str. 85, kteří uvádějí německý překlad nápisů na obou zvonech, jejich „přesnou“ váhu 673 a 393 kg a chronogram 1758.
- 14) Cerroni, J. P.: Glockeninschriften ..., fol. 12. Za poskytnutí transkripce obou Cerroniho nápisů děkuji P. Srámkovi.
- 15) Podle Ulricha op. cit. str. 84 měl kostel v roce 1672 3 zvony.
- 16) Z olomouckých zvonářů užíval tento způsob výzdoby především František Ilenfeld.
- 17) Reliéf hlavy se vyskytuje na Milnerovu zvonu v Jezernici a Hechpergové zvonu ve Sternberku. Anděl posledního soudu je vymodelován na zvonu Zachariáše Milnera v Lipníku nad Bečvou.
- 18) Z pražských zvonářů byl manýrismem ovlivněn například Jan Kryštof Löffler, který se prostřednictvím svého otce seznámil s manýristickou tvorbou Nizozemce Alexandra Colina. Srovnej Kybalová L., Pražské zvony, NCVU Praha 1958, str. 72.
- 19) Geisterovi velmi blízká je především horní část zvonu Zachariáše Milnera z roku 1603 ve Velkých Losinách a z roku 1607 v Drahotuších.

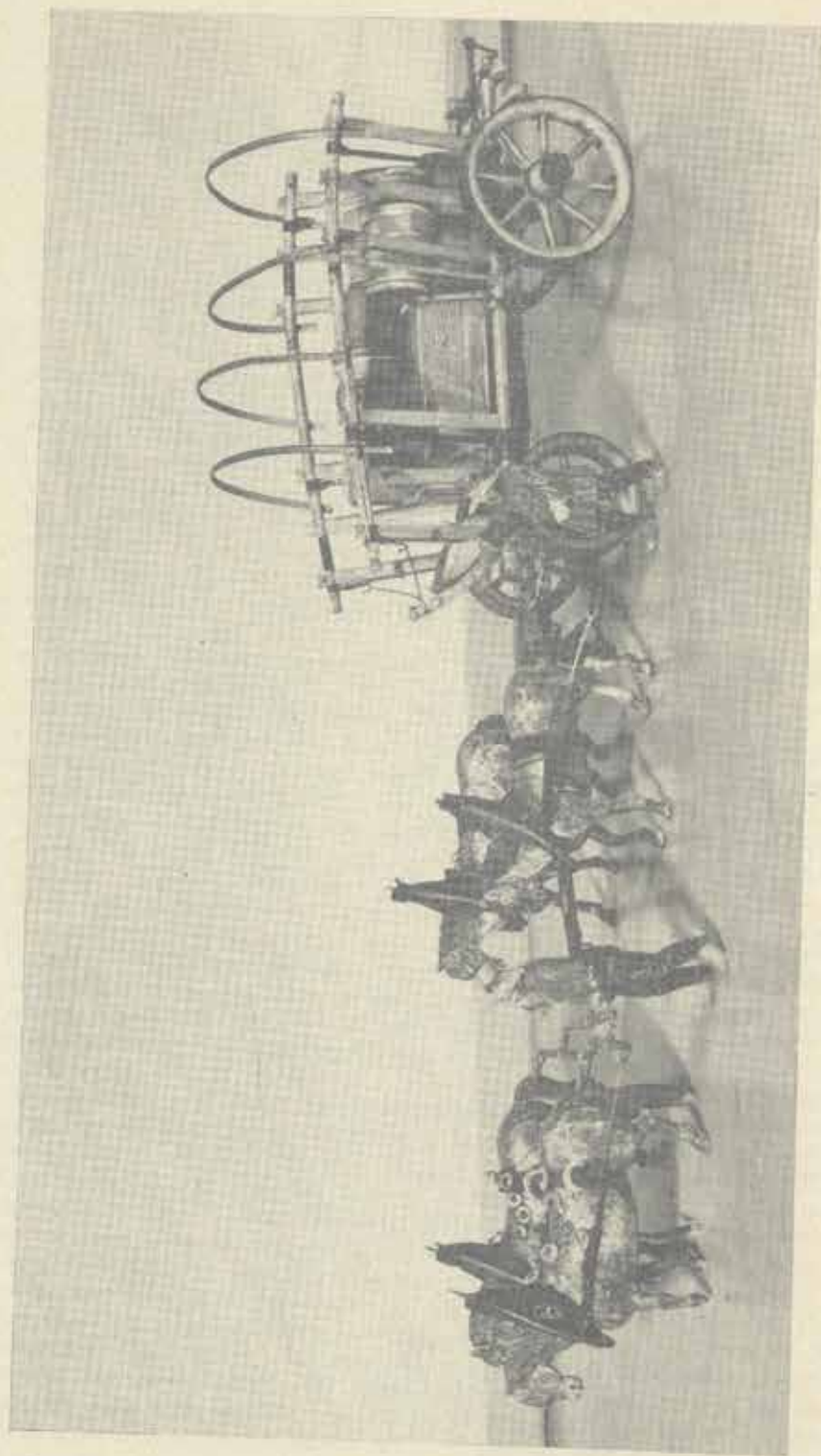
PAMÁTKA PO SLÁVĚ MĚSTA PŘÍBORA

Zdena Vachová

Mám na mysli slávu formanskou a model formanského vozu, který od r. 1965 přechovává národopisné oddělení Slezského muzea v Opavě.¹⁾ Patří k němu čtyřspřeží statných tahounů, dvě košiny, náklad tří truhlíček a tři soudků a figurky patrona a jeho pomocníka. Poslední soukromý majitel modelu, od kterého byl zakoupen, o něm nemohl sdělit nic víc, než že byl zhotoven pro výstavu v Příboře a že se na něm svou práci podílelo několik místních řemeslníků: přinejmenším řezbář, kolář, kovář, sedlák a bednář. Skutečně, i při velmi poníženém stavu prozrazoval zhotovení s mimořádnou přesností a znalostí věci. Bylo to patrné v proporcích i v detailech a potvrzuje to i jeho srovnání s kresbou Mikuláše Alše, která ilustruje pojednání Aloise Jirásky, otištěné v jednom z prvních čísel časopisu Český lid²⁾. Model byl v konzervátorské dílně národopisného oddělení zkonzervován a zrestaurován a teď jako velmi atraktivní exponát čeká na svou příležitost k vystavení. Pokud však jde o jeho význam dobového dokumentu, zůstává kolem něho řada nevyjasněných otázek; z nich je nejdůležitější - jak je asi starý, které období krajových dějin asi reprezentuje.

Vycházíme-li ze základní informace, že byl zhotoven pro výstavu uspořádanou v Příboře, máme na vybranou dvě data. První - 6. až 11. září 1888, kdy byla v místnostech školního areálu instalována Hospodářsko-řemeslnická výstava³⁾, nebo rok 1911, kdy byla uspořádána druhá výstava podobného zaměření⁴⁾. Podle některých nepřímých dokladů, vztahujících se k dějinám města Příbora na konci 19. století a zejména ke změnám v jeho spojení se světem, přikláním se k r. 1888, i když samozřejmě nemohu vyloučit, že se mýlím. Pro další upřesnění je tu však možnost srovnání s citovanou Alšovou kresbou. Podle poznámky, připojené k Jiráskovu článku na s. 374, Mikuláš Aleš zhotovil svou kresbičku na základě obrázku anonymního malíře, pocházejícího z doby, kdy formanská živnost byla ještě na vrcholu slávy a předmětem náležité stavovské hrdosti. Podle některých detailů, o kterých se zmíním později, můžeme soudit, že předloha a s ní i Alšova kresba zachycují stav okolo 60. let 19. století. Náš model proti srovnávacímu dokladu vykazuje určité odchylky. Nemyslím tím, že v jeho vybavení chybí některé detaily, jako líhy na rozšíření lažní plochy do boků vozu, lucerna, sítko na prosívání ovsa při kmení koní a hrubá plátěná plachta, kterou se celý náklad, vážící až 150 centů, překrýval ještě přes košiny⁵⁾; ani to, že model má jenom jeden žebřinový nástavec na prodloužení ložné plochy. To všechno se mohlo časem ztratit. Nevadí ani, že postroje koní proti Jiráskovu popisu postrádají některé detaily, zvláště výzdobné, že se jimi nerozlišují podsední a náruční koně. Zde se mohly uplatňovat krajové varianty. Důležité však je, že se zachovalo celé čtyřspřeží, z čehož můžeme soudit, že jde o model tzv. těžkého formanského vozu. A z toho také vyplývá, že osádku představují dvě figurky, protože každý pár koní musel mít svého kočího.

Pro časové zařazení našeho modelu jsou zvláště důležité právě tyto dvě figurky. Podle Jiráskova popisu a Alšova obrázku byla pro dobový oděv kočích formanských vozů na začátku 2. pol. 19. stol. charakteristická především modrá košile tzv. formanského střihu: volná, bohatě zrasená, nepřepásaná a dlouhá skoro ke kolénům, s výšivkou na manžetách a na stojatém límečku. Dále k oblečení formanů té doby patřily úzké černé nohavice, zasunuté do modrých punčoch, těžké nízké boty, zv. bogančata a klobouk tvaru cylindru. Z figurek našeho modelu je podobně oblečen

Model formanského vozu z Příbora, délka se zápřahem 137 cm - foto A. Pustka

Figurka kočjha, v = 28 cm
- foto A. Pustka

Figurka furmana, v = 32 cm
- foto A. Pustka

už jenom pomocník, zatímco principál má oděv, dalo by se říci, modernější. Halena pomocníka je však zelená, nemá žádnou výzdobu, nýbrž jenom nízký špičatý límec. Černé kalhoty obou jsou zasunuty do černých holínkových bot se širokou manžetou, sahajících až po kolena. Tento detail, stejně jako klobouky s vysokou hlavou a širokou střešou, posouvají stáří plastik proti Jiráskovu a Alšovu typu asi o 20 let kupředu, tedy přibližně do 80. let minulého stol. Ještě více o tomto posunu přesvědčuje oděv principála: hnědá, červeně a modře proužkovaná vesta se žlutými knoflíky, dlouhá jenom několik centimetrů pod pás. Dále červený, žlutě a hnědě pruhovaný šátek, ovinutý dvakrát kolem krku a zavázaný na dekorativní uzel s dlouhými konci a konečně široký, červenohnědý pás, který býval zhotoven ze silné kůže a někdy zpevněn i kováním?), aby byl bezpečným úkrytem peněz, dokladů a drobných předmětů osobní potřeby. Celkem odpovídá tento typ oděvu mužskému obleku zámožnějších vrstev venkovského a maloměstského obyvatelstva z 80. a 90. let min. stol. Představuje model lidového kroje mnoha českých, moravských a slezských regionů z období jeho pokročilé urbanizace, který dosud přežívá v krojových rekonstrukcích řady souborů Lidové umělecké tvořivosti. Domnívám se tedy, že i nám může posloužit jako věrohodný ukazatel pro datování modelu formanského vozu do rozmezí 80. až 90. let 19. století.

Tím ovšem množství otazníků kolem modelu jenom trochu prořídlo. Je tu například ještě podoba obou figurálních plastik, jejich charakteristické rysy, které nevy-

lužují, že mohly být zhotoveny podle živých modelů. Výmluvné jsou hlavně rysy principála, které se zdají poukazovat na jižní, italský nebo balkánský původ svého nositele. Odlišují se dost výrazně od tváře pomocníka, která mohla patřit středoevropskému, i když třeba ne vysloveně slovanskému typu. Je to samozřejmě jenom domněnka, ale to nevylučuje, že právě zde by mohla být ukryta určitá stopa. Proto, jestliže jsem se rozhodla zveřejnit model jako zajímavý sbírkový předmět v regionálním časopise, stalo se tak jednak proto, abych jej tímto způsobem uvedla do povědomí veřejnosti, ale zároveň doufám, že by se mezi čtenáři mohl najít někdo, kdo by mi pomohl upozorněním na písemný nebo ikonografický doklad mně neznámý proniknout do anonymity modelu a upřesnit tak dosah jeho hodnoty jako dobového dokumentu.

¹⁾ Inv. č. N 65, 66.

²⁾ Článek Formaně, ČL r. 11/1893, s. 370-374.

³⁾ Srov. publ. Krajinská výstava severovýchodní Moravy v Příboře, sborník Moravské Kravařsko, 1898, uspořádal Jos. Mňuk.

⁴⁾ Jiří Felix: Katalog krajinové výstavy v Příboře 1911.

⁵⁾ Zajímavým detailem je, že se mouka, sůl a sušené ovoce přepravovaly v bečkách. Na dvou soudcích z nákladu našeho modelu je značka MS No 850 a 851, na bedničkách značka LK 726 a 727.

⁶⁾ Podobné haleny byly typickou součástí dělnického oděvu, z něhož jí ve 2. pol. 19. stol. převzala i avantgardní pařížská bohéma. Zachovaly se také dosud v mužských krajích z Normandie a Lotrinska.

⁷⁾ S. Linhartová: Formanským vozem s devíti koňmi do Vídně, ČL XXX/1930, s. 122. O cestování formanským vozem, o organizaci přepravy a o společenském postavení formanů srov. také článek Vinc. Sochy „Povozníci v našem kraji“, Radostná země VII/1953, č. 3, s. 79-82.

Z HISTORIE PĚVECKÉHO SBORU „ONDRÁŠ“

Antonín Březina

V uplynulých dnech občané naší vlasti s hrdostí hodnotili úspěchy třicetileté výstavby socialistické společnosti. Nová cesta započatá Únorem 1948 se odrazila v budovatelském zánicení a pracovním elánu ve všech oblastech našeho života. Vznikla celá řada mládežnických souborů lidové umělecké tvořivosti. Z popudu svazácké organizace a tehdejšího vedení n. p. Tonak v Novém Jičíně byl založen soubor Za mír. Jeho název byl převzat z Tulikovovy skladby Jsme pro mír, která byla ústřední melodií berlínského světového festivalu mládeže a studentstva v r. 1951. Společně s dirigentem L. Pospěchem (který současně zastával funkci hlavního vedoucího) se souboru podařilo vypořádat se s celou řadou organizačních, technických i uměleckých problémů, které provázely jeho vznik a počátky. V krátké době se svým repertoárem (písne Všichni jsme mladi, Píseň úrody, Varjag, Příchod Rudé armády) úspěšně podílil na vytváření základů socialistické kultury a nového kulturního dění na Novojičínsku. Rok po svém vzniku vítězí v okresním i krajském kole STM 1952 a je vyslán na celostátní přehlídku do Bratislavy. Zde soubor Za mír dokázal, že v součinnosti s amatérským novojičínským symfonickým orchestrem (dirigent J. Štindl), který posílil instrumentální skupinu, je rovnocenným partnerem nejvyšším amatérským tělesům, jako byl Vysokoškolský pěvecký soubor J. Fučíka Praha a další. Progresivní práce sboru byla oceněna o rok později pozváním na celostátní festival LUT 1953 v Brně. Dosažené úspěchy byly podnětem k dalšímu růstu souboru. Po odchodu L. Pospěcha přebírá trvale od r. 1954 taktovku E. Bártek, který pomáhal již od r. 1952

při nácviu skladeb jako umělecký vedoucí souboru (zástupce dirigenta). Jeho odbornými poradci jsou v letech 1952 - 1954 hudební skladatel V. Felix a K. Reiner. Dochází také k dalším organizačním změnám: od r. 1955 má soubor nového předsedu - A. Mazura - a vystupuje pod novým názvem - soubor Ondráš u posád. správy 27 v Novém Jičíně. Proto v té době prochází řadou armádních soutěží až do celostátního kola AST v Bratislavě, kde získává nejen prvenství ve své kategorii, ale i diplom a pohár absolutního vítěze AST 1956. Úspěch z Bratislavy zapakoval sbor o rok později v ústředním kole STM r. 1957 v Ostravě. Dobrá práce sboru byla dílem dirigenta E. Bárta a jeho zástupce V. Ptáčka.

Další léta jsou stejně bohatá. Sbor se účastní ústředního kola LUT 1958, kdy poprvé zpívá ve Smetanově síni v Praze, na scénu novojičínského Beskydského divadla uvádí operu V. Blodka „V studni“, poprvé provedenou amatérskými tělesy (dirigent E. Bártek, režie K. Erdinger). V r. 1958 uskutečňuje koncertní zájezd do západních Čech, vítá estonský mužský sbor pod vedením prof. G. Ernesakse, účastní se Pražského jara v r. 1959, celoslovenských slavností sborového zpěvu v Bónské Bystřici v témže roce a zájezdu do jižních Čech v r. 1960.

Za pětileté období dochází ve sboru k řadě organizačních změn. V roce 1957 se stává jeho předsedou L. Vašíček, na počátku r. 1958 plní tuto funkci A. Pléšková a o půl roku později přebírá práci předsedy F. Dresler. Kromě dalších změn v členské základně, ale i ve výboru, dochází k ustavení dalšího zástupce dirigenta - J. Mořtka r. 1959. Od tohoto roku přechází sbor k Okresnímu domu osvěty v Novém Jičíně.

Umělecká a morální úroveň sboru, jeho angažovanost, snaha o navazování přátelských styků se soubory - vzpomeňme např. soubor Gorat, Spevokol Zvon Sereď, PS Martin, polský sbor z Karviné a další - byly důvody pro vyslání sboru na mezinárodní festival do Francie v r. 1961. Ohlasy ve francouzském dělnickém tisku a zápisy v kronice vyzdvihují nejen umělecké kvality Ondráše, ale i radost ze setkání s občany socialistického státu a oceňují zájem československého sboru o navázání přátelských vztahů.

Krátce po návratu vystupuje sbor na festivalu dělnického revolučního zpěvu v Praze u příležitosti oslav 40. výročí založení KSČ. Další koncertní činností (účast na festivalu vokální tvorby v Jihlavě, uvítání Chorale Populaire de Paris a de Lyon v Novém Jičíně) Ondráš důstojně slaví desetileté jubileum svého trvání.

Po úspěchu ve Francii se připravoval na další cestu do Švýcarska v r. 1962, kde chtěl uvedením skladeb B. Martinů, především jeho Otvírání studánek, ukázat velikost českého moderního umění. Švýcarské úřady však bez udání důvodů zamítly žádost o víza.

Soubor se zúčastnil několika domácích přehlídek: zvítězil v krajském kole STM 1962 v Ostravě, stejně jako o rok později v Parubě. Za svou desetiletou práci získává Čestné uznání rady Sm KNV v Ostravě a v roce 1963 uznání krajského výboru Obránců míru v Ostravě.

Rok 1963 je ve znamení oslav 650 let trvání města Nového Jičína. Jejich součástí je i slavnostní koncert Ondráše za spoluúčasti symfonického orchestru ODO Nový Jičín. Z podnětu členů souboru, především jeho dirigenta, byl v témže roce odhalen pomník L. Janáčka v novojičínských sadech. Účast na festivalu sborového zpěvu v r. 1964 v Brně, uvedení České písně B. Smetany na slavnostním koncertu k 20. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou, zájezdový koncert s mariánskolázeňským orchestrem v západních Čechách v r. 1965 dokládají pestrou koncertní činnost a bohatost repertoáru sboru, který od r. 1964 vystupuje pod patronací Stálé divadelní scény (SDS) Nový Jičín.

Druhý zájezd souboru do Francie (v r. 1966) byl nejenom záležitostí uměleckou, ale jako vždy i událostí politickou. Byl oplátkou za pobyt družebního sboru Chorale Populaire de Lyon v témže roce v ČSSR.

I další léta jsou nabitá pracovní činností a uměleckým růstem Ondráše. Připomeňme jen např. vystoupení v Lyonu a Grenoble v r. 1968, kde jsme měli možnost zazpívat Jiřimu Raškovi, radáku z nedalekého Frenštátu p. R., na počest jeho olympijského vítězství nebo zájezd do Anglie a účast na soutěži Inter-Tie 1968 v Middlesbrough, kde jsme v silné mezinárodní konkurenci obsadili 2. místo.

Navazme nyní na činnost Ondráše po roce 1970, protože podrobnější informace o vývoji sboru v letech 1951 až 1970 jsou zachyceny v brožurce „20 let pěveckého sboru Ondráš“. Zaměříme se na současnost, kdy se práce tohoto amatérského tělesa již trvale stala neoddělitelnou součástí kulturního života na Novojičínsku.

Slavnostním koncertem pořádaným k 130. výročí narození génia české hudby A. Dvořáka bylo ukončeno dvacetileté období činnosti pěveckého sboru Ondráš při SDS v Novém Jičíně. Dobrá práce sboru byla v tomto roce také oceněna řadou uznání jak odborem kultury Sm KNV, tak ONV a MěstNV v Novém Jičíně.

Vítězstvím v krajské soutěži Janáčkova hudebního Lašska, koncerty k 50. výročí založení KSC, pořady k volbám, vystoupením pro sovětské rekreanty v rekreačním středisku Energetik, koncertem laureátů JHL 1971 v Třinci a televizním matiné zahajuje Ondráš další období své činnosti.

Na slavnostním koncertu k 20. výročí založení souboru jsme přivítali mezi hosty také delegaci pěveckého sboru Surma z Varšavy, se kterým jsme navázali kontakty v roce 1971. Rozvíjí se nová družba, kterou oba sbory realizují v následujícím roce. V květnových dnech r. 1972 odjíždí Ondráš do Polska, aby koncertoval ve Varšavě, natáčel v polském rozhlasu a předvedl své umění rekreantům v Krynici Morské nebo posluchačům v Elblongu. Mimo koncertní činnost umožnili nám naši hostitelé poznat krásy a historii Varšavy, Framborku - působiště M. Kapernika, Elblongu, které je spjato s životem J. A. Komenského, Sopot. Poznali jsme místa, která připomínají krutosti fašistického Německa - Gdaňsk a Westerplatte a koncentrační tábor Stutthof.

Ve dnech 30. 6. - 9. 7. 1972 je sbor Surma uvítán v Novém Jičíně nejen členy Ondráše, ale i dětským sborem „Sluníčko“, které svým projevem polské hosty nadchlo. „Surma“ vystupovala v Darkově, Rožnově p. R. a v Novém Jičíně. Společné vystupení obou sborů v N. Jičíně stejně jako ve Varšavě (za střídavého dirigování M. Witkovského a E. Bártka) názorně dokázala touhu po vzájemné spolupráci a utužení přátelství. Důležitost družby byla podtržena přijetím představiteli města a okresu N. Jičín a jejich účastí spolu s polským konzulem na slavnostním koncertu. Surma také natáčela v Československém rozhlasu Ostrava a jejich program byl vysílán pro polské občany v ČSSR.

Družební styky nebyly jedinou náplní činnosti Ondráše. Koncerty v Ženklově, Lichnově, Štramberku, Klimkovicích, Příboře na závěr cvičení „Štít 72“, Rožnově p. R., natáčením v ostravském rozhlasu jsme dále obahacovali kulturní život v našem okrese. Důležitou akcí byla krajská soutěž v Příkazech u Olomouce. Prvenství znamenalo postup do celonárodního kola soutěže „Země zpívá“ v roce 1974.

V konečné fázi příprav zájezdu do Varšavy přišlo v polovině května pozvání na příští rok do Francie. Znamenalo to další organizační a umělecké přípravy k zabezpečení družebních styků se sborem Chorale Populaire de Lyon.

Pod patronací lidové asociace „Turistika a práce“ vystupoval Ondráš ve městech francouzské Riviéry - St. Raphaelu, Cogolinu a Juan-les-Pins. Na koncertech před početným publikem zpíval skladby sovětských, českých a slovenských autorů. Posluchači vysoce oceňovali umění pěveckého tělesa i reprezentační vystupování členů Ondráše. Na závěr zájezdu nás přijal starosta města Venissieux. Vyzdvihl význam družby a přátelských styků našich sborů, ale i občanů Československa a Francie. Vždyť právě ve Venissieux najdeme „La Rue Nový Jičín“, ulici nazvanou po našem městě jako trvalý symbol družby. V duchu porozumění a míru nesl se nejen slavnostní koncert se společným závěrečným vystoupením obou souborů, ale i přátelská

beseda, při které nás česky pozdravil předseda francouzsko - československé společnosti pan Roge Bevril.

Během přípravy zájezdu ovšem sbor nezapomínal na události, které ovlivňovaly život v našem státě. K 25. výročí Unora v r. 1973 zpíval v Bílově, Novém Jičíně, Zubří, Ostravě a Závěšicích, po příjezdu natáčel v Čs. televizi a uskutečnil další koncerty v Novém Jičíně, Kuníně, Frenštátě p. R. a Rožnově p. R.

Činnost sboru se v této době zaměřila na celonárodní soutěž „Země zpívá“ a na důstojné oslavy Roku české hudby. Již 3. března 1974, po koncertech k Unoru zahajoval Ondráš Rok české hudby ve Smetanových sadech u pamníku B. Smetany. Uskutečnili jsme 24 koncertních vystoupení, mimo již tradičních míst také ve Fulneku, Bernarticích, na Hukvaldech, Příboře a Hodslavicích.

Na celonárodní soutěži „Země zpívá“ zastupoval Ondráš Severomoravský kraj. V soutěžním programu 26. 10. 1974 vystoupil s dalšími sbory (CKD Praha a Ještěd Liberec). Konečné zhodnocení výkonu znamenalo 4. místo v národní soutěži ČSR.

Hlavní náplní koncertní činnosti v roce 1975 byly koncerty k významným dnům, především pak účast na festivalu pěveckých sborů Severomoravského kraje za spoluúčasti Moravské filharmonie Olomouc, pořádaného k 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou a zájezd Ondráše do PLR ve dnech 29. 5. - 1. 6. 1975, konkrétně do Krakova. V hlavním koncertu jsme vystoupili spolu s našimi partnery „Mužským pěveckým sborem Cecilianski“ z Krakova v druhé části pořadu v koncertním sále v solných dolech.

Za roční období uskutečnil Ondráš 21 vystoupení a mezi nimi absolvoval i první ročník soutěže SCSP „Písňe přátelství“. Za vítězství v okresním kole získal putovní pohár OV SCSP, za 2. místo v kraji věcnou cenu. K 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou obdržel sbor Cestný odznak rady Sm KNV za zásluhy o socialistický rozvoj kraje.

Mluvíme stále o činnosti pěveckého sboru Ondráš, jeho kvalitách; podívejme se tedy blíže, kdo tvoří toto těleso. Jsou to dělníci z továren, učni, pracovníci ze závodů, škol a jiných institucí. Ondráš má 65 členů, kteří se mimo své vytížení na pracovištích dále angažují ve veřejném životě, a to nejen prací ve sboru. Téměř všichni členové se zapojili do práce v dalších politických a společenských organizacích, především ve Svazu československo-sovětského přátelství, ale i v SSM, SPB, TJ, Svazarmu, ČCK, ČSZ, v brigádách socialistické práce, občanských výborech a dalších.

Na zabezpečení všech vystoupení a akcí sboru se podílel značnou měrou výbor Ondráše (od r. 1975 je předsedou sboru A. Březina) spolu s ředitelem SDS J. Davidem. Výbor usiloval také o nácvik hodnotného repertoáru jak po stránce ideové, tak i umělecké. Pro nácvik a vystoupení byly vždy vybírány skladby našich klasiků, angažované skladby současných autorů, sovětská tvorba, dělnické písně, ale i sborová díla ostatních národů. Politicko výchovný vliv uplatňuje stranická skupina, která uskutečňuje v rámci sboru požadavky kulturní politiky KSC. Členové strany pomáhají upevňovat dobrou práci sboru a udržovat soudružské vztahy v kolektivu. Hlavním záměrem zůstává ale výchovné ideová práce. Správný vliv komunistů se odráží v současné době v dobrém postavení sboru, jeho umělecké úrovni i v kladném hodnocení veřejnosti.

Současná úroveň sboru je dána nejen dobrou organizační prací členů výboru, ale také bohatostí skladeb, které sbor nastudoval a uvedl na koncertním pódium. Za celé období jeho činnosti to představuje na 400 hudebních děl, která byla uvedena na 700 vystoupeních. Koncepce každé skladby je především záležitostí hudebního citu dirigenta, který musí vystihnout skladatelovy umělecké a ideové záměry tak, aby přednesená skladba účinně zapůsobila na myšlenkovou a citovou stránku posluchače. Dirigent E. Bártek se těmito uměleckými požadavky řídí, a proto má značný podíl na umělecké úrovni a úspěšné práci sboru Ondráš.

Rok 1976 byl nejen rokem důležitých politických událostí, představovaných XXV. sjezdem KSSS, XV. sjezdem KSC, 55. výr. založení KSC a volbami do zastupitelských orgánů, ale i významným rokem v historii Ondráše (čtvrtstoletí činnosti pěveckého sboru). Sbor čekala samozřejmě i příprava na celoroční koncertní činnost, v níž měla hlavní místo účast na dalším ročníku soutěže SCSP „Písně přátelství“ 1976.

20. března 1976, v roce 15. výročí navázání družebních styků s Chorale Populaire de Lyon, Ondráš přivítal své francouzské kolegy. Během pobytu v malebném prostředí rekreačního střediska Dolu Hlubina se poklonili památce bojovníků za svobodu Štamberka a jako vždy položili kytici květů k pomníku francouzských partyzánů u Strečna. Delegace sboru byla přijata na MěstNV ve Štamberku a představiteli MěstNV a ONV v Novém Jičíně. Při rozhovorech se vyjadřovali pochvalně o dobré organizaci a pohostinství, ale především obdivovali náš budovatelský elán a úspěchy, kterých jsme dosáhli od jejich poslední návštěvy v CSSR.

Třídní citění se odrazilo i v koncertních vystoupeních ve Štamberku, Frenštátě pod Radhoštěm a v n. p. Autopal N. Jičín. Kromě skladeb klasiků zazněly z pódia pokrokové písně, které spolu s lidovou písní vyjadřovaly odhodlání bojovat za mír a přátelství mezi národy. Ve stejném duchu se uskutečnil závěrečný koncert patnáctileté družby v N. Jičíně se společným vystoupením obou sborů pod názvem „Hudba spojuje národy“. Celá významná mezinárodní akce se dělá v době příprav na další událost pěveckého tělesa - 25 let trvání sboru.

Na koncertě byli přítomni zástupci městských, okresních a krajských složek NV, ale také milí hosté z družebních sborů z PLR, a NDR. Čestné uznání odboru kultury Sm KNV, Pamětní plaketa „Za zásluhy o rozvoj okresu N. Jičín“, ale i celá řada blahopřání ocenily dlouholetou úspěšnou práci sboru.

Sbor důstojně oslavil své jubileum, když se vítězstvím v okrese a kraji probojoval ve dnech 10. - 12. 6. 1976 do ústředního kola soutěže „Písně přátelství“. Zde svým vystoupením předvedl, že i ryze amatérský pěvecký sbor má dobrou úroveň a stále udržuje krok se špičkou. Důkazem dlouhodobé umělecké výkonnosti Ondráše bylo 3. místo v CSR.

Ve výčtu koncertní činnosti roku 1976 bychom neměli opomenout mimo natáčení pro Čs. rozhlas Ostrava a koncert „Hudební máj“ se symfon. orchestrem DK Příbor a sólisty ostravských divadel uskutečnění dalších družebních styků, tentokrát se sborem „Chor der Lehrer und Erzieher Wurzen“ z NDR.

Ve dnech státního svátku NDR 7. - 10. 10. 1976 koncertoval Ondráš ve Wurzenu a lázeňském městečku Erandise. Skladbami Ráslein a Feinslieb du hast mich gefangen jsme zcela získali posluchače v sále. V koncertním programu náš sbor vyjádřil radost z možnosti společně oslavit významné dny NDR a zájem rozvíjet mírovou družbu s našimi přáteli.

Položením věnců u společného hrobu ve Wurzenu uctili členové obou sborů památku mrtvých sovětských vojáků a pokrokových občanů Německa.

V blízkém Lipsku vzdal Ondráš hold J. S. Bachovi u jeho pomníku před Tomaskirche, shlédl monumentální stavbu bitvy národů, v rozlehlých prostorách zazpíval Echo a poslouchal svou skutečnou ozvěnu.

Koncertní činnost a zkoušky v závěru roku 1976 byly již přípravou na významný rok 60. výročí VRSSR a na novou soutěž SCSP „Písně přátelství“.

V okresním kole 15. 1. 1977 jsme patřetě zvítězili. Stejně úspěšně jsme dosáhli počátkem března v krajském kole v Ostravě. Postupem do celostátního kola soutěže „Písně přátelství“ jsme splnili jeden z bodů našeho závazku uzavřeného na počest 60. výročí VRSSR.

Zkoušky a příprava na finále soutěže se střídaly s dalšími koncerty k Únorovým dnům a ke Dni Sovětské armády pro sovětskou posádku a v Suchbale nad Odrou. Ještě v měsíci březnu (26. 3. 1977) získal Ondráš na krajském festivalu smíšených

pěveckých sborů „O cenu L. Janáčka“ ve Frýdku - Místku 1. místo a zlatou plaketu.

V období májových dnů a oslav osvobození Československa Sovětskou armádou přivítal sbor ve dnech 8. - 12. 5. 1977 hosty z NDR. Členové sboru chtěli tak dokumentovat společnou radost z vítězství sovětských vojáků nad fašistickým Německem a touhu žít v míru a přátelství. Jako symbol dikůvzdání Sovětské armádě a všem, kteří bojovali za lepší budoucnost, položili 9. 5. 1977 věnec rudých květů k novojičínskému Památníku družby a vítězství.

Ve dnech pilné přípravy na celonárodní soutěž byl Ondráš vyznamenán radou MěstNV N. Jičína „Čestným odznakem za zásluhy o rozvoj a výstavbu města N. Jičín“ a 20. 5. 1977 při vystoupení v ZK n. p. Autopal v N. Jičíně byl zapsán do „Zlaté knihy fondu 6. pětiletky“ OOR v N. Jičíně. Všechna ocenění ještě více zavazovala sbor k dobré reprezentaci.

Ústřední kolo III. ročníku soutěže SCSP „Písně přátelství“ probíhalo ve dnech 10. - 12. 6. 1977 v Kladně. Pro soutěžní vystoupení vybrala programová skupina skladby Nový čas národního umělce J. Seidla, Spící kněžnu A. S. Borodina, estonskou Valjo Tormise Kutse Jaanitulele, soutěžní Uradilas ja S. Slanimského a Tajgu A. Jęgorova.

Imponující hudební projev, čistota, obsahová hloubka jednotlivých skladeb a celkové vystoupení sboru Ondráš bylo porotou oceněno nejvyšším stupněm - 1. místem v CSR u ústředním kole smíšených pěveckých sborů.

Ještě nedoznaly úspěchy z Kladna a Ondráš byl pozván, aby v Čs. rozhlasu Ostrava vystoupil v pořadu „Písně přátelství“. S Čs. televizí Ostrava se dále podíleli na pořadu „Obrazovka sbližuje národy“, který byl natáčen ve spolupráci se sovětskou televizí v programu Ostravy a Volgogradu.

Závěr roku odpovídal bohaté činnosti Ondráše. Uznání za dobrou práci se dostalo sboru udělením „Čestného odznaku SCSP II. stupně“. Ondráš byl dále vybrán na celonárodní přehlídku ZUC v pořadu „Inspirace Řijnem“ 5. 11. 1977 do Gottwaldova. Ve dnech oslav 60. výročí VRSSR můžeme sledovat vystoupení sboru u Památníku družby a vítězství, týž den v sále SDS v N. Jičíně na slavnostním koncertu „Čest a sláva VRSSR“ (kde spolu s Ondráškem a Komorním orchestrem P. Vejvanovského uvedl kantátu J. Z. Bartoše Není života bez zpěvu) a ve Fulneku, Bernartice, Klimkovic, N. Jičín a Karvině jsou další místa, kde Ondráš přispěl ke slavnostnímu rámci oslav VRSSR a MCSV.

Začíná další rok činnosti sboru. Ondráš již dnes může navazovat na bohaté tradice. „Ta píseň mladá, nová, opěvující budovatelskou práci lidu naší země, byla hlavním obsahem repertoáru souboru Ondráš při jeho ustavení“, píše tajemník OV KSC s. J. Čerbák k dvaceti pěti letům Ondráše (program koncertu 30. 10. 1976). „Zůstalo nosným základem celé činnosti až podnes... Úspěchy souboru Ondráš byly u nás, v okrese a kraji, i v zahraničí tenkrát, kdy jeho zpěv vyjadřoval vztah ke společenskému dění, k našim pokrokovým změnám ve spojení s kulturními tradicemi.“

Pro další období použijme proto ještě jedné citace z programu koncertu, která plně vystihuje budoucí záměry novojičínského pěveckého sboru Ondráš při SDS N. Jičín:... „K slávě vlasti, k slávě strany, kupředu, dál!“

Nejdůležitější události z činnosti sboru:

1951 - květen	- počátky vzniku souboru „Za mír“
- červen	- I. vystoupení (v pořadu svazáckého MEVRA)
1952 - březen	- I. natáčení sboru čs. rozhlasem Ostrava
- srpen	- účast na celostátní přehlídce STM v Bratislavě
- prosinec	- I. místo v krajské soutěži LUT - Ostrava

- 1953 - účast na celostátním festivalu LUT v Brně
- 1955 - červenec - změna názvu sboru na pěvecký sbor Ondráš
- 1956 - duben - vystoupení pro hlavní politickou správu MNO v Praze
- krojské kolo armádní soutěže tvořivosti v Opavě - 1. místo
- říjen - absolutní vítěz a 1. místo v celostátní přehlídce AST v Bratislavě
- 1957 - červen - 1. místo v soutěži AST II. vojenského okruhu v Žilině
- červenec - 2. místo v ústředním kole STM v Ostravě
- 1958 - duben - účast v ústředním kole LUT v Praze
- 1959 - květen - účast na Pražském jaru
- červenec - vystoupení na III. celoslovenských slavnostech sborového zpěvu v Banské Bystrici
- srpen - vystoupení k 600 letům trvání města Štramberku
- 1960 - červenec - koncertní zájezd do jižních Čech
- 1961 - duben - koncertní zájezd sboru do Francie
- květen - účast na festivalu dělnického revolučního zpěvu v Praze
- červen - koncert u příležitosti 10 let trvání sboru
- listopad - účast na IV. festivalu vokální tvorby v Jihlavě
- 1962 - květen - 1. místo v krajském kole STM v Ostravě
- říjen - udělení čestného uznání Rady Sm KNV v Ostravě
- 1963 - červen - 1. místo v krajské soutěži STM (Ostrava-Poruba)
- červen - koncert k 650 letům trvání města Nového Jičína
- duben - koncert u příležitosti odhalení pomníku L. Janáčka v N. Jičíně
- duben - čestné uznání krajského výboru Obránců míru v Ostravě
- 1964 - duben - účast na V. festivalu pěveckých sborů v Brně
- 1965 - červenec - koncertní zájezd do Mariánských Lázní
- 1966 - duben - 1. místo v krajské soutěži STM v Olomouci
- květen - 10 let družby s lyonským sborem - N. Jičín
- červenec - zájezd do Francie
- listopad - slavnostní koncert k 15 letům Ondráše
- prosinec - vystoupení v rozhlasové soutěži „Sedm jednou ranou“ (Domažlice - N. Jičín)
- prosinec - udělení ceny ERATO krajskou komisí STMP
- 1967 - říjen - koncert k 100. výročí založení lázní Darkov
- listopad - slavnostní koncert na počest 50. výročí VRSR
- 1968 - únor - zájezd do Francie (Grenoble)
- duben - účast v televizní soutěži „meziměstská“
- červen - 1. cena festivalu Janáčkových Hukvald
- červenec - zájezd do Anglie (Londýn, Middlesbrough)
- srpen - 2. místo v soutěži Inter-Tie (Middlesbrough)
- říjen - slavnostní koncert k 50. výročí vyhlášení CSR
- 1969 - listopad - účast na XI. festivalu vokální tvorby v Jihlavě
- 1970 - březen - televizní pořad „Ostravské matiné“
- duben - slavnostní koncert „Nad námi rudý prapar vlaje“ k 100. výročí nar. V. I. Lenina
- 1971 - květen - slavnostní koncert k 50. výročí založení KSC
- květen - 1. místo v krajské soutěži „O cenu L. Janáčka“ a zlatá medaile (Frýdek - Místek)
- 1971 - říjen - televizní pořad k 20. výročí Ondráše
- prosinec - udělení pamětní medaile MěstNV Štramberk za reprezentaci
- 1972 - květen - zájezd souboru do Polska - družba se souborem Surma
- červenec - pořad Čst.: Ondráš v Polsku

- říjen - 1. místo v kraj. soutěži (Příkazy) a postup do celostátního kola
- prosinec - natáčení v Čs. rozhlasu (vystoupení na závěr cvičení „Štit 72“)
- 1973 - červen - zájezd do Francie
- listopad - natáčení pořadu Čs. televize „Pod trámovým stropem“
- 1974 - březen - uctění 150. výročí B. Smetany u pomníku ve Smetanových sadech v N. Jičíně
- červen - Slavnostní koncert k Roku české hudby a 30. výr. SNP
- červen - Čestné uznání odboru kultury Sm KNV Ostrava
- říjen - 4. místo v národ. soutěži „Země zpívá“ Jihlava
- 1975 - květen - zájezd do PLR
- říjen - slavnostní koncert k 30. výročí osvobození CSSR Sovětskou armádou - N. Jičín
- prosinec - Čestný odznak rady Sm KNV za zásluhy o socialistický rozvoj kraje
- 1976 - únor - natáčení Čs. rozhlasu v N. Jičíně
- březen - 1. místo v krajské soutěži Písně přátelství v Ostravě
- červen - 3. místo v celostátní soutěži SCSP Písně přátelství
- říjen - družba se sborem Chor der Lehrer und Erzieher Wurzen
- říjen - zájezd do NDR
- říjen - udělení čestného odznaku města Nového Jičína
- 1976 - říjen - slavnostní koncert k 25. výročí založení sboru
- říjen - Čestné uznání a plaketa rady ONV
- říjen - Čestné uznání odboru kultury Sm KNV
- listopad - účast na odhalení „Památníku družby a vítězství v N. Jičíně“
- 1977 - březen - 1. místo v krajském kole soutěže „Písně přátelství“ v Ostravě
- březen - 1. místo v soutěži „O cenu L. Janáčka“, Frýdek - Místek
- květen - Čestný odznak rady MěstNV za zásluhy o rozvoj a výstavbu města Nového Jičína
- květen - zápis do „Zlaté knihy fondu 6. pětiletky“ OOR v N. Jičíně
- červen - 1. místo v CSR v ústředním kole soutěže SCSP „Písně přátelství“ v Kladně
- červen - udělení Čestného odznaku SCSP II. stupně
- říjen - natáčení v pořadu k 60. výročí VRSR „Obrazovka sblíží národy“ (Ostrava - Volgograd)
- listopad - účast na slavnostním koncertu ZUC „Inspirace Řijnem“ - Gottwaldov
- 1978 - květen - účast na III. Mezinárodním setkání pěveckých sborů ve Varšavě
- červen - Cena ministra kultury CSR za r. 1977
- červenec - 4. místo v XV. ročníku mezinárodní soutěže smíšených pěveckých sborů ve Spittalu v Rakousku
- červenec - koncertní vystoupení v Novellafe v Itálii - v družebním městě Nového Jičína

Frameny: kroniky pěveckého sboru „Za mír“ a Ondráš, zápisy a korespondence sboru

VYUŽIVÁNÍ A LIKVIDACE ODPADŮ JAKO LIMITUJÍCÍ FAKTOR ŽIVOTA

František Kocurek

Problematika odpadů (zejména pevných) se stává v ČSSR podobně jako v mnoha jiných státech nesmírně závažným problémem. Naše současná právní úprava významu tohoto problému dosud v plném rozsahu neodpovídá, dokonce lze říci, že je jedním z nejslabších míst celé československé právní normy péče o životní prostředí. Tato skutečnost nabývá na významu zejména proto, že v současné době řeší svět surovinnou, výživovou, energetickou a ekologickou krizi danou znečišťováním životního prostředí člověka.

Podle zkušeností z dosavadního vývoje ročně narůstají jen tuhé odpady ve vyspělých zemích asi o 3,5 %, jeho celkové množství se tedy asi za dvacet let zdvojnásobuje. Denní produkce dosáhla maxima ve Spojených státech, kde již v roce 1973 zaznamenali 2-3 kg na obyvatele za den, v NSR 1-2 kg na obyv./den a v ČSSR 0,55 kg na obyv./den. V ČSSR se tvoří v sídlištích ročně asi 3 mil. tun odpadu, který je většinou skladován na smetištích, takže se stává negativním, nicméně momentálně nevyhnutelným krajinnotvorným faktorem. V současné době se na světě skladuje asi 90-95 % tuhých odpadů, které mají různé složení a charakter. Jsou to jednak skládky odpadů sídlištních a jednak odpady průmyslové. Skládky tuhých odpadů mají význam pro historiky (jako antropogenní uloženiny). Daleko závažnější a nepříjemnější je ovšem jejich negativní dopad hygienický a estetický. Dalo by se rovněž říci, že jsou měřítkem civilizovanosti a kulturnosti jak obyvatelstva, tak politické správy.

Skládky sídlištních odpadů tvoří asi ze 45 % organické látky, jako zbytky potravin, papír, celulóza a dále asi z dalších 20 % nové (plastické) hmoty (zbytek je anorganický, struska, popel, sklo atd.). Často bývá materiál na skládkách chemicky aktivní (sířany, chloridy). Hygienicky negativní dosah skládek spočívá především v nebezpečí ohrožení podzemních vod, přemnožení škodlivého hmyzu a hlodavců a následkem toho epidemiologického rizika. Hygienické závady rovněž vznikají nevhodnou likvidací odpadu (spalování-samovznícení, kouř, zápach).

V současné době se neubráníme tvorbě deponií tuhých odpadů. Při jejich vzniku by se však nemělo zapomínat na řádný výběr staveniště-lokality, hydrogeologický průzkum, zpracování projektové dokumentace a provozně - manipulační řád, který musí být řádně projednán a schválen. Projekt musí obsahovat všechny údaje důležité pro odpovědné a správné posouzení jak navržené lokality, tak i podmínek provozu skládky. V projektu musí být uveden petrografický profil podložních vrstev, jejich filtrační propustnost, hloubka hladiny spodních vod a další hydrogeologické poměry. Projekt musí také zvažovat místní poměry geomorfologické s konfigurací terénu, poměry ekologické, rozsah a druh okolní vegetace. Důležité jsou i poměry klimatické. Teplota ovlivňuje biologické vyhnívací pochody, rozsah odpařování, a tím i možnost průsaku srážkových vod. Množství srážek ovlivňuje stupeň rozplavování skládky v období přivalů a síla větrů ovlivňuje její erozi, příp. i směřování kouře v případě požáru. Řádný projekt skládky musí přesně uvést seznam všech využívaných i perspektivních zdrojů podzemních vod s ohledem na výhledové zásobování obyvatelstva pitnou vodou. Projekt má počítat s plochou 1,6 až 3 m² na jednoho obyvatele svozové oblasti, a to tak, aby kapacita skládky nebyla vyčerpána dříve než za 5 let. Z hlediska ekonomického je důležité, aby skládka byla umístěna pokud možno co nejbliže

středů svozové oblasti. Doprava odpadu na vzdálenější skládky může totiž zvýšit provozní náklady nad ekonomicky únosných 5.— Kčs na 1 tunu. Vypracování takového projektu je finančně nákladné a časově náročné a jenom málo organizací je schopno odpovědně, v požadovaném rozsahu a komplexně zpracovat celý projekt. Mnohdy se proto postupuje zcela bez projektu - nanejvýš jen na základě znalosti místních podmínek.

Jsou-li úskalí s vypracováním projektu překonána, objevuje se nový problém - provozní řád skládky. Jeho hlavní zásady mají být již v projektové dokumentaci. Zde má být také jmenovitě uveden odpovědný provozovatel skládky. Protože producentů, kteří chtějí skládky užívat, bývá obvykle několik najednou, je mnohdy velmi obtížné sjednotit jejich povinnosti a práva do jedné smlouvy. Uživatelé, kteří po právní stránce neodpovídají sami za provoz skládky, porušují provozní řád a vyvážejí na ni mnohdy i odpad hygienicky nebo bezpečnostně závadný. Takovým způsobem se do skládky nekontrolovatelně dostávají i zbytky pesticidních přípravků, odpadní vody, hořlaviny, ropné produkty a třeba i látky výbušné. Řízení skládky mají být proto řádně oploceny a vjezd uzamčen nebo trvale obsazen hlídači službou. Vydáváním hlídače se provoz skládky úměrně zdražuje, na druhé straně však nedochází ke komplikacím z porušování provozního řádu. Nemałym problémem bývá dále zhutňování uloženého odpadu, prokládání jednotlivých vrstev omicí a průběžná rekultivace skládky, včetně provádění desinfekce a dezaktivace skládky. Navzdory mohutné výstavbě není rozsah a celkový počet skrývek dostatečný. Skrývka omice se mnohdy neprovádí ani tam, kde to předpisy výslovně přikazují. Dovážka omice ze vzdálenějších míst pak zvyšuje náklady na skládku každé tuny odpadu. Náklady na zřízení a provoz skládky jsou mnohdy i tak již velmi vysoké (cena projektu a geologický průzkum, zřízení příjezdové komunikace, odvodnění, oplocení, úprava terénu atp.).

Zřizování a schvalování skládek pevného komunálního odpadu není však pouze odborným a technickým problémem. Je to také složitý problém prognostický a plánovací. K objektivnímu a odpovědnému posouzení okamžité a výhledové produkce tohoto odpadu je nutno vzít do úvahy mnoho okolností: počet obyvatel dané svozové oblasti, jeho předpokládaný přírůstek, přesun obyvatel z venkova do měst s centrálně vytápěnými sídlišti, zvyšování počtů producentů organizací, množství sutin z předpokládaných bouráček a asanací, rozvoj dopravy, obchodu, obalové techniky a v neposlední řadě postupné zvyšování životní úrovně se zvýšenou osobní spotřebou a menším využíváním surovin. Objemovou kapacitu odpadu však může také podstatně ovlivnit i jeho kvalita, určená do jisté míry i geografickými rozdíly nebo stupněm průmyslové vyspělosti dané oblasti. Všechny tyto okolnosti mohou celostátně prognózovaný tříprocentní roční přírůstek pevného komunálního odpadu ovlivnit směrem jak nahoru, tak i směrem dolů.

V neposlední řadě jsou to i značné problémy organizační, jak ukázal i dotazníkový průzkum a místní šetření v r. 1977 v problematice skládek v okrese Nový Jičín. Místní národní výbory nejsou podle zákona kompetentní povolovat řízení skládky. Mnohdy však trpí zakládání divokých skládek a neřeší danou problematiku s odbohem výstavby ONV a ÚP. Průzkumem bylo zjištěno, že v okrese Nový Jičín je celkem 58 skládek, z nichž je 43 vhodně umístěných a situování dalších 15 skládek vykazuje závažné nedostatky. Uvedené skládky lze podle typů charakterizovat: 4 řízené, 35 položené a 19 neřízené (divoké). Šest skládek má základní vybavenost různého druhu; t. j. oplocení, závoru, buňku pro správce skládky, případně zdroj vody atp. U 18 skládek bylo provedeno základní výběrové řízení (výběr staveniště). Projektovou dokumentaci v rozsahu stanoveném příslušnými předpisy mají jen 4 skládky (z toho 2 průmyslové). Hnutí skládek se provádí nepravidelně, čímž dochází k jejich občasnému doutnání a hoření. Nejhorší situace je na skládce Okresního podniku technických služeb v Odrách, která je společná s n. p. Optimit. Do jaké míry jsou ohroženy

provozem skládek povrchové a podzemní vody, nelze v současné době posoudit, neboť nejsou provedeny hydrogeologické průzkumy. Teprve po vzniku havárie nebo na stížnost občanů se konkrétní nedostatky řešily a provoz skládky byl zakázán, avšak bez určení rovnocenné kapacitní náhrady.

S přihlédnutím ke složité situaci využívání a likvidace odpadu, byla z podnětu pracovníků okresní hygienické stanice a ONV v Novém Jičíně zpracována zpráva „Současný stav a výhledové řešení likvidace a skládkování pevných domovních odpadků v okrese Nový Jičín“. Tato zpráva byla projednána ve 27. schůzi rady ONV v Novém Jičíně dne 12. května 1978. Zároveň schválila „Harmogram opatření k realizaci výhledového řešení likvidace a skládkování pevných domovních odpadků v okrese“, a to s konkrétní zodpovědností a termínem plnění. Zároveň bylo uloženo ONV - odboru výstavby a ÚP, aby postupně příslušným rozhodnutím zrušil stávající nevhodné a neschválené skládky v našem okrese. Uvedené opatření je však jen okrajové a neřeší komplexně celou problematiku využívání a likvidace pevných odpadů, neboť tato otázka není u nás ani ve světě dořešena.

Meze růstu a meze ničení životního prostředí technikou (odpadem)

V současné době jsou kriticky rozebírány dvě otázky, které souvisejí s rozhodným řešením krizi životního prostředí člověka: jsou to tak zvané meze růstu na straně jedné a meze ničení životního prostředí technikou (odpadem) na straně druhé.

Pokud se týká meze růstu, vycházejí z klasických malthuziánských teorií přelidnění a končí moderními úvahami o vyčerpání světových surovinových zdrojů.

Všechny tyto úvahy mají jednu zásadní chybu: uvažují o nárůstu lidstva, avšak automaticky předpokládají, že nastane objevování nových surovinových zdrojů a považují tedy současné znalosti o zdrojích surovin na světě za konečné. Ukazuje se ovšem, že takové úvahy jsou zásadně chybné. Tak např. za posledních pět let se objevilo pětkrát tolik zásob ropy, než se skutečně vyčerpalo. O zásobách uhlí a kovových a nekovových rud víme zatím jen, pokud jsou uloženy v hloubkách do 300 m, odkud je jejich těžba ekonomicky výhodná. Není však důvodu domnívat se, že složení průměrné zemské kůry, t. j. asi do hloubky 3000 m je rozdílné od již prozkoumané povrchové vrstvy. Je tedy možno dosavadní zásoby nerostů násobit asi dvaceti. Kromě toho nejsou zdaleka prozkoumány tzv. submarginální nebo paramarginální zdroje, t. j. antarktické souše a mořské dno. K tomu přistupuje možnost využití odpadu znovu ve výrobní sféře (uzavřený okruh).

Je tedy nebezpečí kritického nedostatku některých nerostných surovin na světě vysoce nepravděpodobné.

Rovněž tak se ukazuje i nepravděpodobná nemožnost výroby potravin pro lidstvo. Již několik tzv. „zelených revolucí“ ukázalo, že výrobu potravin lze znásobit a i nadále jsou již reálné perspektivy dalšího rozvoje výroby ohromného množství potravin.

Pokud se týká znečištění životního prostředí technologickými procesy, ukázalo se, že předvídané „skleníkové efekty“, nebo vyčerpání kyslíku v atmosféře následkem spalování fosilních paliv byly spekulace, které neobstály při bedlivějším zkoumání, protože nepočítaly zdaleka se všemi faktory, které mají pro tyto závěry význam. Tedy nepůjde ani při tomto druhém typu „omezení“ o nástup kritické situace, která by znamenala nevyhnutelnou katastrofu lidstva.

Je ovšem nutno počítat s nebezpečím, které se sice neprojeví dramatickou a drastickou formou kritického omezení, nicméně však může vést - bez včasných opatření - k velmi vážným až fatálním následkům pro lidstvo. Je ovšem třeba zdůraznit, že tyto následky nemusí přijít a že můžeme včas učinit patřičná preventivní opatření.

Takováto opatření spočívají v podstatě především ve společenské sféře, kde nabude na významu sociální plánování na straně jedné a realizace pro člověka užitečných

hodnot a potřeb na straně druhé. Realizace užitečných přání a potřeb člověka je ovšem pouze v socio-ekonomické formaci, která je řízena vědecky a kde ekonomické zákony působí sice objektivně, avšak v souladu se zájmy pracujících. Tedy ve společnosti socialistické a komunistické.

Existují výrobní vztahy a síly, existuje zboží a jeho hodnota, existuje mzda, existuje produktivita práce, existuje zboží, výroba, existuje vlastnictví a distribuce výrobků, existuje obchod.

V tom směru musí tedy i socialistická společnost respektovat objektivnost ekonomiky a jejích zákonů a každá subjektivita se v tomto ohledu socialistické společnosti vymstí, zvláště nyní, když politicky i ekonomicky žijeme v rozděleném světě. V této problematice nepřináší tedy moderní ekonomika žádné novum. Zásadně nový nebo objevný je však pohled na ekonomiku odpadu, které se říká „sekundární nebo druhotná surovina“. Modelů, které tuto problematiku řeší a znázorňují, je řada. V podstatě jde o materiálový tok od přírody-suroviny k polotovaru, zboží, konzumentu a odpadu po využití zboží. Na této cestě se ještě vyskytuje odpad ve výrobě. **Uzlové místo je zboží - konzum - odpad.** Představy vycházejí z předpokladu, že množství materiálu (suroviny) plus odpad při výrobě a zboží tvoří jedno rameno ekonomického děje a druhé rameno je likvidace odpadu do stavu, ve kterém nezávadně odpad splýne opět s přírodním prostředím.

Logicky se vyvozuje, že náklady na dobyty suroviny a výrobu zboží musí být identické s těmi, které vznikají při úplné a nezávadné likvidaci odpadu. Při tom všem konzumentům se umožňuje dobré materiální zajištění jeho existence, avšak na ostatní společenské a celospolečenské náležitosti, zejména služby, už nezbyvají žádné prostředky (pracovní kapacita).

V praxi je tedy likvidace odpadů tak nákladná, že se nevyplatí, a prostředky potřebné k provedení likvidace se snižuje nadhodnota a zisk. Je nerentabilní, a proto se neprovádí, respektive provádí se s minimálními náklady, a to má za následek ohrožení společnosti technikou nebo ohrožení - „obětování“ některých jejích vrstev nebo krajinných oblastí. To má pochopitelně vážné přírodovědné, sociální a politické následky.

Východisko vidíme v troji cestě:

1. Průmyslové zneškodňování odpadu
2. Bezodpadová technologie průmyslové výroby
3. Průmyslové zpracování a využití odpadů

Obě první cesty jsou v současné době již částečně realizovány, přičemž nejperspektivnější a nejatraktivnější, zároveň však nejsložitější je cesta druhá, t. j. bezodpadová technologie výroby. Přechodnou a nyní již málo perspektivní se jeví cesta první, t. j. průmyslové zneškodňování odpadu.

Souborně se tomuto průmyslu říká průmysl asanační. V průmyslově vyspělých zemích se na něj věnuje ročně asi 1 % národního důchodu.

Nejvyspělejší je průmyslové čištění odpadních vod, které je např. u nejpokročilejších zařízení řízeno kyberneticky pomocí samočinného počítače (čistírny ty Phillips, Holandsko). Pokud se týká pevných odpadů, jsou větší problémy s jeho transportem nežli s jeho asanací, která se většinou děje spalováním, při kterém se ovšem vyvíjí velké množství nepříjemných spalin, které se musí zachycovat a popílek deponovat (asi 10 % pevného odpadu). Kromě spalování (které se stále zdokonaluje - např. spalování ve fluidní vrstvě) je rovněž únosná technologie vysoušením, u které odpadů znečištění ovzduší.

Velkými producenty tuhých odpadů jsou energetická zařízení na pevná paliva (popílek). Tomuto stavu odpovídá průmysl vyrábějící odlučovací zařízení pro komíny. Pozornost je rovněž zaměřena na tzv. technologický prach z cementáren, železáren, hrudekoven a pod. Kombinují se zde sedimentační, filtrační, elektrostatická i hydraulická

zařízení, která dosahují různě velkého stupně účinnosti. Potíže jsou s dopravou a uložením zachyceného popílku a prachu, které dosahují velkých objemů.

Problémem nejsou jenom průmyslové odpady, ale i odpady z domácností. Městské spalovny jsou nedostačující a musí se neustále zdokonalovat. Kompostování je ekonomicky nevýhodné. Perspektivní je fermentace odpadků, která je ve vývoji (nedostatky jsou zatím v rychlosti na jedné straně a v ochraně materiálů a technologických zařízení na straně druhé).

Speciálním problémem jsou odpady plastických hmot. Na skládce jsou prakticky nezníčitelné.

Pyrometalurgie, která způsobuje téměř totální devastaci životního prostředí a až 70 % ztráty hledané suroviny je nahrazována hydrometalurgií, která je bezstrátová, tudíž bezodpadová. Zavádějí se rovněž technologie jako elektroflotace, tlakové flotace, flotoflokulace a další. Najdou široké uplatnění v zachycování ropných zplodin, olejů, tuků, detergentů v technologické vodě při výrobě a budou je opět s ekonomickým ziskem vracet do výroby.

Hutnictví železa bude zavádět nové metody získávání čistého železa pomocí redukce pelet vodíkem nebo konvertovaných přírodním plynem.

V chemickém průmyslu při výrobě umělých hnojiv vznikají a bez užitku znečišťují životní prostředí statisíce tun různých kyselin, které by se při změně výrobní technologie staly vítaným ekonomicky výhodným doplňkem vlastní výroby.

Silně mineralizované vody jsou podrobovány odsolení v zařízeních s okamžitým varem, destilací pomocí hydrofóbních přenašečů tepla, a tím se získávají vysoké koncentrované roztoky připravované k dalšímu využití.

Závažným problémem rovněž s úspěšným řešením je průmysl celulózy a papíru. Zavádí se suché odkoňování, zachycování jemných vláken celulózy z odpadních vod, využívání výrobků s obsahem lignitu k výrobě aktivizovaného uhlí a iontoměničů.

Slané důlní vody se čistí destilací, odpadním teplem z chemiček, bezpovrchovou výměnou tepla, hydrofóbními přenašeči tepla. Ve všech průmyslových odvětvích se používá 45 % vody k chlazení. Zavádí se vzdušné chlazení nebo využívání odpadního tepla k dalším technologickým procesům.

Nemalým problémem je i řešení odpadu v zemědělství a potravinářském průmyslu, kde konečným cílem je rovněž bezodpadová výroba. Jenom v exkrementech z vepřinů je obsaženo 40 % glycidů, které se zneškodňují na kanalizačních čistírnách nebo při aplikaci do půdy znehodnocují životní prostředí člověka. Zkoumá se možnost jejich vyčištění a přeměny na krmivo podobně jak je tomu už např. u drůbeží podestýlky.

V současné době se v průmyslově vyspělých zemích začíná tento průmysl rozvíjet pod obecným označením jako „recyklig“.

V USA se vytvoří asi 4 miliardy tun průmyslového i sídlištního tuhého odpadu za rok. V městských odpadech se odhaluje na 800 000 tun hliníku, 11 mil. tun železa a 400 000 tun barevných kovů. V posledních pěti letech tak např. byla zlikvidována většina městských spaloven a zařízení na 160 středisek pro využití městských tuhých odpadů, kde se odpad třídí a průmyslově zpracovává na znovu použitelnou surovinu za ekonomicky velmi výhodných podmínek.

Vznikly projekty na zpracování odpadu z ryb, celulózy a výrobu etylalkoholu a polyetylenu z organických součástí sídlištních odpadů. Atraktivní surovinou se stal kravský trus, který se využívá na výrobu umělých hnojiv a metanu. Zplynování kravského trusu by se dalo podle propočtů kryt 10 - 15 % celkové energetické potřeby USA.

Ze skládek odpadů se rovněž získává plyn. New York dodal v r. 1973 plyn z odpadů do 20 000 bytů.

Příklad nezodpovědného přístupu k likvidaci pevných odpadů umístěných v řece Lubině (v k. ú. Lubina)
- foto V. Detková 1977

Spalovna v areálu n. p. TATRA Kopřivnice zajišťuje hygienicky nezávadnou likvidaci pevných odpadů
- foto V. Detková 1977

Atraktivní se stala rovněž výroba novinového papíru ze starých novin, ze kterých byla odstraněna tiskařská černá chemickou cestou. Tato výroba je velmi ekonomická.

Z výše uvedeného je patrné, že organizované a systémové využití sekundární suroviny (odpadu) by nejen přineslo užitek pro ochranu a tvorbu životního prostředí, ale především i netušený zisk pro naše národní hospodářství respektive pro národní důchod.

Systémový přístup k vytvoření regionálního projektu využití sekundárních surovin (odpadu) předpokládá čtyři kroky:

1. Provedení evidence (databanky) veškerého odpadu při výrobě, který uniká do životního prostředí jako škodlivina a znečišťující látky plynné, tekuté, pevné, a to jak z výroby, tak ze spotřeby.
2. Kvalitativní a kvantitativní analýza tohoto odpadu, stanovení jeho kvantitativní produkce v čase a prognóza jeho vzniku.
3. Program využití a zpracování odpadu (sběry, bursy odpadu) a dozor nad jeho zdravotní nezávadností a vhodností k dalšímu zpracování.
4. Kontrola efektivnosti zpracování a způsob ekonomického stimulování a výstavby sítě sběren a zpracovatelských závodů.

Nyní se konstituuje na KHS v Ostrově ve spolupráci s okresními hygienickými stanicemi kolektiv pracovníků, kteří projektují první krok tohoto systému, t. j. systém regionální databanky sekundární suroviny. S pochopením a podporou hospodářských, administrativních a politických orgánů by bylo možné, aby hygienická služba tento projekt naplnila během příštího roku patřičnými daty, přičemž by tým KHS byl schopen pokračovat v projekci dalších dvou kroků, t. j. analýzy a programu využití. Poslední krok v systému, t. j. kontrola efektivnosti, náleží hygienické službě jen částečně a byl by zpracován hlavně se zřetelem na efekt v tvorbě a ochraně životního prostředí.

Vzhledem k obrovskému růstu problémů spojených s otázkou využívání a likvidace odpadů je zapotřebí, aby byly urychleně dokončeny legislativní práce na návrhu zákona, upravujícího komplexně danou oblast péče o životní prostředí. Návrh zákona by měl respektovat základní zásady, které byly vylíčeny před několika lety při zahájení práce na tomto návrhu. Jde o následující zásady:

1. V souladu s vypracováním dlouhodobé prognózy rozvoje národního hospodářství vypracovat koncepci soustavné péče o odstraňování (využívání) odpadů.
2. Při zpracování koncepce vycházet ze zásady, že odstraňování odpadů je v první řadě činností asanační, nezbytnou pro tvorbu a ochranu životního prostředí a pro zvyšování celkové životní úrovně, kterou nelze pokládat za běžnou výrobní činnost a hodnotit ji podle běžných ekonomických pravidel.
3. Stanovit, že za odstranění odpadů nese plnou odpovědnost se všemi důsledky z toho plynoucími jejich producent, přičemž je třeba, aby všude, kde je to společensky i ekonomicky žádoucí, došlo v první řadě k znovupoužití (recirkulaci) odpadů jako surovin a teprve v druhé řadě k jejich neškodnému skladování na předem vymezených a k tomu určených lokalitách.
4. Realizaci záměrů koncepce odstraňování odpadů provádět zásadně státním plánem rozvoje národního hospodářství, přičemž by prostředky k tomu určené měly být účelově vázány.
5. Pokud by nebylo vhodné hradit některé asanační náklady přímo ze státního rozpočtu, stanovit, aby v cenách výrobků, při nichž vznikají odpady, byly zakalkulovány i náklady na jejich likvidaci, která by ovšem musela být důsledně a pod přísnými sankcemi prováděna.
6. Odstraňováním odpadů a jejich zpracováním pověřit specializované organizace, které by svoji činnost provozovaly případně na účet producenta odpadů.

Z řešení problematiky využití a odstraňování odpadů m. j. vyplývá, že hygienické službě připadne i další důležitý odborně náročný cíl sledovat riziko zdravotního poškození odpadků, které budou využity dále k výrobě potravin nebo předmětů běžné denní spotřeby, jakož i jako technologické suroviny.

Použitá literatura:

- Madar, Zdeněk, Právní úprava péče o využívání a likvidaci odpadů, Ústav státu a práva CSAV.
Hrbáč, V.: Tuhé odpady lidské činnosti jako antropogenní uložení.
Životné prostredie, 5, 1974: 271-273
Lakorina B. N.: Vývoj technologických procesů, vylučujících škodlivé vlivy průmyslu na biosféru.
Synopsis 3, 1974:55-65
Čtrnáct nových technologií, které změni ekonomiku -
Le Nouvel Economiste, č. 9/1975 /Moderní řízení 5,1976:52-55/
Průmysl na zpracování odpadů -
Neue Züricher Zeitung 1975 /Moderní řízení 1976/
Průmyslové zneškodňování odpadu -
L'Usine nouvelle 5,1972 /Moderní řízení 1,1974:77-79/
Suroviny a ekonomický růst -
Latinamerican World Modell, Progress Report 1975 /Synopsis 1976/
R. Mikší,
Využívání odpadu a hygienické a toxikologické problémy s tím související.

FLORISTICKÉ POZNÁMKY K VÝSKYTU MEČÍKU STŘECHOVITÉHO (*Gladiolus imbricatus* L.) VE FRENŠTÁTSKÉ KOTLINĚ

Marie Sedláčková

Mečík střechovitý (*Gladiolus imbricatus* L.) patří ke dvěma volně rostoucím zástupcům tohoto rodu v české kotlině květeny, v botanickém systému řazených do čeledi kosačovitých (Iridaceae), skupiny rostlin jednoděložných (Monocotyledonidae). Vytvalou rostlinu s podzemními cibulovitými hlízami, které vyhláška č. 54/1958 Sb. stanovila úplnou ochranu, charakterizuje přímá, 30 - 70 cm vysoká lodyha, 2 - 3 mečovitě listy a jednostranný lichohrozen 5 - 10 pravidelných, červenofialových květů o Ø až 2 cm.

Z hlediska ekologických nároků je tento v současné době již nesporně mizející rostlinný taxon vázaný na otevřená stanoviště travinných společenstev údolních, prameništích, případně slatinných nebo ± podmáčených luk podhorského stupně. Uvedeným stanoviště-ekologickým podmínkám odpovídá fytoecologická příslušnost k loukám svazu Molinion W. Koch 1926 (cf. Holub et al. 1967, Oberdorfer 1970, Rothmaler 1976). Fytoecologickou indikací zatím fragmentárně zjištěných společenstev moliniových luk suprakolinního stupně, vytvořených v polohách údolních luhů

na střídavě vlhkých ekotapech a živinami dobře zásobených půd, determinuje v našem území přítomnost *Betonica officinalis*, *Carex panicea*, *Centaurea jacea* s. l., *Cirsium rivulare*, *Colchicum autumnale*, *Euphrasia rostkoviana*, *Gladiolus imbricatus*, *Linum catharticum*, *Sanguisorba officinalis*, *Selinum carvifolia*, *Succisa pratensis*, přičemž sledovaným biotopům chybí charakteristický druh *Molinia caerulea* (s. l.). Zdá se, že fytoocenologickou, ekologickou i vertikální vázanost na podhorský stupeň, která se projevuje v našem území, nelze z hlediska středoevrop. areálu rozšíření tohoto taxonu považovat za zcela jednoznačnou. Z území jižního Polska z Podtatranské oblasti (fytogeografická oblast karpatské květeny s. l.) je ze submontánních až montánních poloh severních svahů Vysokých Tater popsána autory Pawlowski, Pawlowska et Zarzycki (1960) asociace *Gladiolo-Agrostetum* Br. - Bl. 1930, na níž se kromě řady společných druhů uplatňují *Potentilla aurea*, *Gentiana asclepiadea*, *Rumex alpestris*, které známe např. z horských poloh Radhoště. Přítomnost uvedených montánních elementů charakterizuje luční společenstva začleněná do poloh vyššího bučinného stupně (cf. Moravec 1965:248), které v podmínkách souvisle zalesněných svahů prozkoumaného území radhošťské skupiny Moravskoslezských Beskyd nejsou vyvinuty.

Celkovou chorologii (Meusel, Jäger et Weinert 1965, mapa č. 103d) představuje *Gladiolus imbricatus* druh východo-submediterránní a temperátně středo- až východoevropský (sm - temp (K₂) Eur). Jeho hlavní centrum rozšíření zabírá souvislý areál území střední a východní Evropy: od severní Itálie, Jugoslávie a Řecka přes Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko, východní část Rakouska (Metlesics 1958), východní část ČSR a celou SSR, dále karpatskou část Polska k Baltskému moři a západ evropské části SSSR s jazykovitým výběžkem k Uralu. Nejsevernější výskyt je znám z jižního Finska (Luther 1951). Samostatně disjunkce tvoří západoevropské areály z území západního Rakouska a jihozápadu NDR; východoevropskou arelu tvoří disjunkce Aktjubinské oblasti v nejzápadnější části Asie a území zabírající Krym a kavkazskou oblast.

Podrobné rozšíření na území ČSSR zpracovala Zelená - Dostálová (Dostálová 1962, Zelená 1967). Novější, patrně nejzápadnější českou lokalitu (Rokycansko) uvádí Šandová (1972). Poměrně vysoká frekvence výskytu byla sledována při floristickém kursu CSBS (Valašské Klobouky 1973) ze severních lesnatých Bílých Karpat. Z jižní části tohoto pohoří uvádí novější výskyt ve společenstvu *Molinia-Brachypodietum* Tlusták 1975, p. 136.

Jednotlivé a ± náhodné literární údaje o výskytu *Gladiolus imbricatus*, které bylo možné zachytit pro území severní a severovýchodní Moravy, uvádí Oborny 1883 - 1886, Formánek 1887, Gogela 1903, Podpěra 1914, Otruba 1921, 1926, Vodička 1954, Duda 1959, Troup 1959. K vlastnímu okolí Novojičínska a přilehlého podhůří Moravskoslezských Beskyd se vztahují kromě Oborného a Formánkových lokalit také nejstarší Sapetzovy údaje z Frenštátu a Veřovic (Sapetza 1865), Gogelova všeobecná zmínka jeho poměrně častého výskytu v Beskydech a podhůří (Gogela 1903) a dvě lokality z Frenštátska (Zbavítel 1956). Z Oderských vrchů byly publikovány dnes již patrně zaniklá stanoviště z Hlubočských lesů (Otruba 1936), okolí Březové (Krkavec 1958, Duda et Krkavec 1959), Dobešova (Sedláčková 1969) a Staré Vsi u Bilovce (Sedláčková 1978). V Nížském Jeseníku je znám výskyt z vlhkých luk u Dětrichova a Dařova (Kučera et Plášilová 1968:14) a řada lokalit z okolí Olomouce (Deyl 1973). Podrobný floristický výzkum Oderských vrchů a Nížkého Jeseníku potvrdí patrně častější frekvenci výskytu.

Údaje komplexu Lysé hory z lokalit Visalaje, Mazák, Jestřábí potok, Zlatník, Ostrá hora, Tanečnice a Ostravice celkově hodnocené jako roztroušený výskyt do 700m n. m. uvádí Hájková (1977). Nejnovější lokality z Moravskoslezských Beskyd, Podbeskydské pahorkatiny a Ostravské pánve (celkem 11) zachycené na floristickém kursu CSBS ve Frýdku - Místku v r. 1975 nalezneme v práci Skalický et al. (1978).

Kvátěnství mečiku střechovitého (*Gladiolus imbricatus* L.) z náspu železniční tratě ve Frenštátě p. R.
- foto M. Sedláčková

Poměrně bohatá lokalita byla zaznamenána na severním úpatí V. Stolové při údolí stejnojmenného potoka (Sedláčková 1978a).

Z regionálně-fytogeografického hlediska se jeví pozoruhodná absence tohoto taxonu z území Moravské brány (s. l.), zahrnující úvalová aluvia horního Poodří, dolního Pobečví i přílehlou suprakolinní pahorkatinu Štramberké a jižní část Příborské vrchoviny (cf. Vicherek 1957, Pospíšil 1964, 1965, Sedláčková 1978 b).

Přes intenzivní průzkum byla v poslední době, patrně v důsledku celkové antropolytace krajiny, zjištěna poměrně nízká frekvence výskytu mečíku střechovitého v podhůří radhošské skupiny Moravskoslezských Beskyd. Vzhledem k tomu, že starší ověřené údaje i nově nalezená lokalita se dotýkají území projektované výstavby kamenouhelných dolů, kterému je v současné době věnována zvýšená pozornost nejen z hlediska botanického a geologického průzkumu, ale též vzhledem k celkové prognóze ochrany přírody a životního prostředí, mohou předkládané stanovištně-ekologické charakteristiky tří sledovaných lokalit s jejich floristicko-fytocenologickou dokumentací sloužit jako podklad pro přírodovědné hodnocení ohroženého území, i když se v daném případě nepředpokládá jeho úplná likvidace.

Frenštátská kotlina je geograficky vymezená severním úpatím skupiny Radhoště (Radhošť 1129, Kladnatá 678, Mláží 875, Radegast 1107, Okrouhlý 987, Tanečnice 1184, Noříč 1047), na západě východním úpatím skupiny frenštátského Javorníka (Kyčera 875, M. Javorník 840, V. Javorník 918) a na jihu pahorkatinným lemem Horeček k městu Frenštát p. R. Východní hranici tvoří nevýrazný hřeben Žáry (511) severně potoka Bystrá a pahorek Tížová (449). Mírně vlnitým územím (350 - 520 m n. m.) protékají údolní toky Bystrá, Lánský potok, Radhošnice, Lubina, Rokytná s četnými přítoky. Klimaticky je studované území součástí mírně teplé oblasti údolního typu B₁ (okres mírně teplý, vlhký s chladnou anebo studanou zimou), roční teplotní průměr 7,4° C, roční srážkový úhm 946 mm, měřeno na meteorologickém stanovišti Frenštát p. R. - myslivna (Vesecký et al. 1961). Botanická nomenklatura rostlinných taxonů je uvedena podle Ehrendorfer (Ehrendorfer 1973). Za determinaci herbářových dokladů Alchemilla, Glyceria a Sparganium k fytocenologickým snímkům, revizi některých položek ze zkoumaného území a připomínky k textu rukopisu upřímně děkuji RNDr. Vladimíru Skalickému, CSc.

Lokalita č. 1 - Frenštát p. R. - Záhuní

Sapetzyovy (1865) a Zbavitelovy (1956) literární údaje z Frenštátu p. R. se patrně vztahují na lokalitu situovanou na JZ okraji města podél železniční tratě Frenštát p. R. - Veřovice, v úseku mezi tunelem Školská čtvrť - Jandovo stromořadí a přechodem pro chodce od SPSE - ul. Kalusova. Stanoviště představuje cca 5 m násep železničního tělesa v nadmořské výšce 400 m n. m., orientovaný k SV, se sklonem svahu cca 25°. Na spodní hraně náspu v úrovni mírně ukloněného terénu ve směru SZ je patrný náznak vodního příkopu. Souběžně s tratí probíhá nebezpečná spojovací komunikace ulic Jandovo stromořadí - Janáčkovo, která v souvislosti s výstavbou ZDS, jejíž staveniště zasahuje téměř ke zkoumané lokalitě, je poměrně frekventovaná. Geologický podklad uvažovaného prostoru tvoří lhotské vrstvy jílovitých a vápnných jílovců godulského vývoje slezské jednotky karpatského flyše (Roth et al. 1964).

Vegetačně pokrývají stanoviště travinná společenstva s uplatněním křovin olše lepkavé, vrby jivý, lípy srdčité, růže šípové, jeřábu obecného, hrušně obecné, z nichž *Rosa canina*, *Sorbus aucuparia* a *Tilia cordata* přirozeně zmlazují. V bylinném podrostě se mozaikově prolínají populace dominantních druhů *Lysimachia vulgaris*, *Betonica officinalis*, *Centaurea jacea* ssp. *oxylepis*, *Coronilla varia*, *Galium album*. Část floristického složení fytocenózy třídy *Molinia-Arrhenatheretea* Tüxen 1937, u níž se jeví tendence subxerothermiho ovlivnění, zachycuje následující fytocenologický snímek: násep žel. tratě u tunelu Jandovo stromořadí; 400 m n. m.; SV; sklon svahu 25°; analyz. plocha 20 m²; datum 28. 7. 1978; pokryvnost E₁ 5 %, E₂ 100 %, E₃ 0 %, E₄

Rosa canina L. 1; *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. +, *Prunus* sp. +, *Pyrus pyraeaster* Burgsd. +, *Salix caprea* L. +, *Tilia cordata* Mill. +; E₁: *Lysimachia vulgaris* L. 3; *Arrhenatherum elatius* (L.) J. et K. Presl 2, *Betonica officinalis* L. 2, *Centaurea jacea* L. ssp. *oxylepis* (Wimm. et Grab.) Hayek 2, *Equisetum arvense* L. 2, *Galium album* Mill. 2; *Agrostis tenuis* Sibth. 1, *Alchemilla acutiloba* Opiz 1, *Coronilla varia* L. 1, *Hypericum maculatum* Cr. 1, *Lotus corniculatus* L. 1, *Potentilla erecta* (L.) Rauschel 1, *Stellaria graminea* L. 1, *Veronica chamaedrys* L. ssp. *chamaedrys* 1, *Vicia cracca* L. 1, *Viola canina* L. ssp. *canina* 1; *Achillea millefolium* L. +, *Agropyron repens* (L.) PB. +, *Alopecurus pratensis* L. +, *Angelica sylvestris* L. +, *Anthoxanthum odoratum* L. +, *Artemisia vulgaris* L. +, *Brachypodium pinnatum* (L.) PB. + *Campanula patula* L. +, *Carex hirta* L. +, *Carlina acaulis* L. +, *Convolvulus arvensis* L. +, *Crepis biennis* L. +, *C. capillaris* (L.) Wallr. +, *Cruciatu globra* (L.) Ehrend. +, *Dactylis glomerata* L. +, *Daucus carota* L. +, *Euphorbia cyparissias* L. +, *Festuca pratensis* L. ssp. *pratensis* +, *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim. (s. l.) +, *Fragaria vesca* L. +, *Galium verum* L. +, *Geranium pratense* L. +, *Gladiolus imbricatus* L. +, *Heracleum sphondylium* L. +, *Hieracium umbellatum* L. +, *Holcus mollis* L. +, *Hypericum perforatum* L. +, *Knautia arvensis* (L.) Coult. ssp. *arvensis* +, *Leucanthemum ircutianum* DC. +, *Linaria vulgaris* Mill. +, *Listera ovata* (L.) R. Br. +, *Lysimachia nummularia* L. + *Medicago falcata* L. +, *M. lupulina* L. +, *M. sativa* L. +; *Melilotus officinalis* (L.) Pall. +, *Phleum bertolonii* DC. +, *Pimpinella major* (L.) Huds. +, *P. saxifraga* L. +, *Poa angustifolia* L. +, *Potentilla reptans* L. +, *Prunella vulgaris* L. +, *Ranunculus acris* L. ssp. *acris* +, *Rosa canina* L. +, *Rumex acetosa* L. +, *Salvia verticillata* L. +, *Selinum carvifolia* (L.) L. +, *Silene vulgaris* (Moench) Garcke +, *Sorbus aucuparia* L. ssp. *aucuparia* +, *Taraxacum officinale* agg. +, *Thymus pulegioides* L. +, *Trifolium arvense* L. ssp. *arvense* +, *T. campestre* Schreb. +, *T. medium* L. ssp. *medium* +, *T. repens* L. ssp. *repens* +, *Tussilago farfara* L. +, *Vicia sepium* L. +, *Viola hirta* L. +.

Mimo snímek byly na lokalitě zaznamenány *Arctium lappa*, *Alnus incana*, *Campanula trachelium*, *Carex leporina*, *Chaerophyllum aromaticum*, *Dianthus deltooides*, *Galium aparine*, *Juncus tenuis*, *Lapsana communis*, *Lathyrus pratensis*, *Luzula multiflora*, *Rorippa sylvestris*, *Trifolium dubium*, *T. hybridum*, *T. pratense*, *Urtica dioica*. V prostoru staveniště, kde jsou patrné zbytky navážené zeminy, se projevuje zvýšený příliv plevelových a ruderálních druhů *Aethusa cynapium*, *Artemisia vulgaris*, *Chenopodium album*, *Cirsium arvense*, *Convolvulus arvensis*, *Erysimum cheiranthoides*, *Euphorbia helioscopia*, *Galeopsis tetrahit*, *Geranium dissectum*, *Gnaphalium uliginosum*, *Lamium purpureum*, *Melilotus albus*, *Mentha arvensis*, *Polygonum persicaria*, *Sonchus arvensis*, *Stellaria media*, *Tripleurospermum maritimum*, *Tussilago farfara*, *Veronica persica*, *Vicia angustifolia*.

Zatímco relativně teplé a suché fácie přílehlé ke kolejišti provází garnitura ± subxerofilnějších elementů (*Dianthus armeria*, *Carlina acaulis*, *Coronilla varia*, *Galium verum*, *Hieracium umbellatum*, *Medicago falcata*, *Pimpinella saxifraga*, *Trifolium arvense*, *T. campestre*, *T. medium*, *Salvia verticillata*, *Valeriana officinalis*, *Viola hirta*), přistupují při úpatnicové hraně vlhkomilné druhy (*Cirsium rivulare*, *Filipendula ulmaria*) a další mesofilní prvky s inklinací k vlhčím ekotopům (např. *Angelica sylvestris*, *Hypericum maculatum*, *Heracleum sphondylium*, *Lathyrus pratensis*, *Lysimachia vulgaris*, *Ranunculus acris*, *Selinum carvifolia*, *Symphytum officinale*.)

Na zkoumané lokalitě bylo dne 22. 7. 1978 zachyceno 25 - 30 kvetoucích, volně roztroušených exemplářů mečíku střechovitého.

Lokalita č. 2: Frenštát p. R. - Horečky - Konvičkova louka

Geografickou polohou odpovídá tato stanoviště ověřenému literárnímu údaji (Zbavitel 1956:601). Lokalita představuje SSZ exponované pastviny v prostoru Zadních Horeček, cca 0,5 km SZ kóty 585, asi 200 m západně opuštěné selské usedlosti, přibližně v 520 m n. m. Původně patrně obhospodařované louky, později pravděpodob-

ně spásané pastvinné formace, mají nyní charakter rozvolněných lesopastvinných útvarů s podstatným podílem klavin *Crataegus curvisepala*, *C. laevigata*, *Prunus spinosa*, *Rosa canina*. Mikroreliefové stanovištní podmínky a značná přítomnost machů naznačuje na luční prameniště, které k sukcesním změnám okolních porostů, případně dřívějším hospodářským zásahům, postupně zaniklo. Floristické složení zachycené v následujícím fytoocenologickém snímku dokumentuje podhorské pastviny třídy Molino-Arrhenatheretea Tüxen 1937, ovlivněné subxerothermními druhy příznačných pro moravskoslezské podhůří (*Carlina acaulis*, *Coronilla varia*, *Galium verum*, *Genista tinctoria*, *Ranunculus polyanthemus*, *Trifolium medium*):

Horečky, Konvičková louka, 520 m n. m., S, 10', lhotecké vrstvy jílovců a vápnitých jílovců, 25 m², 6. 8. 1978, pokryvnost E₁ 10%, E₂ 100%, E₃ 25%; E₂: *Crataegus curvisepala* Lindm. 1, *Rosa canina* 1; *Crataegus laevigata* (Poir.) DC. +, *Picea abies* (L.) Karsten +, *Prunus spinosa* L. +, *Sorbus aucuparia* L. ssp. *aucuparia* +; E₁: *Hypericum maculatum* Cr. 3; *Anthoxanthum odoratum* L. 2, *Festuca ovina* L. 2, *Galium album* Mill. 2, *Holcus lanatus* L. 2; *Agrostis stolonifera* L. 1, *Arrhenatherum elatius* (L.) J. et K. Presl 1, *Betonica officinalis* L. 1, *Carlina acaulis* L. ssp. *acaulis* 1, *Centaurea jacea* L. ssp. *oxylepis* (Wimm. et Grab.) Hayek 1, *Leucanthemum vulgatum* DC. 1, *Pimpinella major* (L.) Huds. 1, *Potentilla erecta* (L.) Rauschel 1, *Prunella vulgaris* L. 1, *Rhinanthus minor* L. 1, *Stellaria graminea* L. 1, *Thymus pulegioides* L. 1, *Vaccinium myrtillus* L. 1, *Veronica chamaedrys* L. ssp. *chamaedrys* 1; *Acer pseudoplatanus* L. +, *Achillea millefolium* L. +, *Briza media* L. +, *Dactylis glomerata* L. +, *Dianthus deltoides* L. +, *Campanula patula* L. +, *Cerastium holosteloides* Fries emend. Hyl. +, *Coronilla varia* L. +, *Crataegus* sp. +, *Euphorbia cyparissias* L. +, *Galium pumilum* Murray +, *G. verum* L. +, *Genista tinctoria* L. +, *Gladiolus imbricatus* L. +, *Hieracium* sp. +, *Knautia arvensis* (L.) Coult. ssp. *arvensis* +, *Lotus corniculatus* L. +, *Lysimachia nummularia* L. +, *Plantago lanceolata* L. +, *Polygala vulgaris* L. +, *Ranunculus acris* L. ssp. *acris* +, *R. polyanthemus* L. +, *Sorbus aucuparia* L. ssp. *aucuparia* +, *Trifolium medium* L. ssp. *medium* +, *Vicia cracca* L. +, *Viola palustris* L. +.

Mečik střechovitý byl sledován ve dvou kvetoucích exemplářích a po jednom odkvetlém a sterilním jedinci. Na okolních pastvinách rostou *Campanula glomerata*, *Centaureum erythraea* a *Ligustrum vulgare*.

Lokalita č. 3: Trojanovice - Bystré

Stanoviště se nalézá na pravém břehu levého přítoku potoka Bystrá, cca 800 m SV silniční kóty 490 (křižovatka silnic Frenštát p. R. - Ráztoka a Solárka), v blízkosti selské usedlosti č. p. 438. Meandrující údolní tok vytváří ve sledovaném úseku asymetrické údolí, jehož srážný levý břeh pokrývá úzký lem *Carpinus betuli* (Mayer 1937) Oberdorfer 1953, zatímco mělký pravý břeh vytváří inundační zónu údolních luhů břehových porostů *Alnion glutinoso-inconae* (Br. - Bl. 1915) Oberdorfer 1953. Lokální podmáčení přilehlých enkláv, lesních lemů a lučních společenstev podmiňuje rozčleněné koryto potoka na slepé rameno a drobné luční potůčky. Je možné, že v minulosti zde vedla strouha k rybníku, o jehož postupném zazemňování nebyly z hlediska floristického složení nalezeny konkrétní doklady. Mělký potůček vytékající souběžně s hlavním tokem z olšiny, vyúsťuje slepě do luk a způsobuje jejich trvalé nasycení. Louky jsou neobhospodařované, pouze na vhodných místech jsou příležitostně spásány.

Floristické složení relativně sušších fází s roztroušeným výskytem *Gladiolus imbricatus*, které pokrývají plochu mezi cca 30 cm vyhloubeným břehem hlavního toku a malým potůčkem zachycuje fytoocenologický snímek:

Trojanovice - Bystré, louka u č. p. 438, 475 m n. m., SZ, sklon 0°, veřovické vrstvy černých nevápnicových jílovců, 25 m², 10. 8. 1978; pokryvnost E₁ 100%, E₂ 10%, E₃: *Betonica officinalis* L. 3; *Angelica sylvestris* L. 2, *Anthoxanthum odoratum* L. 2, *Centaurea jacea* L. ssp. *oxylepis* (Wimm. et Grab.) Hayek 2, *Holcus lanatus* L. 2,

Hypericum tetrapterum Fries 2, *Selinum carvifolia* L. 2; *Aegopodium podagraria* L. 1, *Agrostis tenuis* Sibth. 1, *Dactylis glomerata* L. 1, *Deschampsia caespitosa* (L.) PB. 1, *Galium uliginosum* L. 1, *Lysimachia vulgaris* L. 1, *Potentilla erecta* (L.) Rauschel 1, *Succisa pratensis* Moench 1, *Veronica chamaedrys* L. ssp. *chamaedrys* 1; *Achillea millefolium* L. +, *Alchemilla* sp. +, *Arrhenatherum elatius* (L.) J. et K. Presl +, *Briza media* L. +, *Campanula patula* L. +, *Cerastium holosteloides* Fries emend. Hyl. +, *Chaerophyllum aromaticum* L. +, *Colchicum autumnale* L. +, *Festuca pratensis* Huds. +, *Galium palustre* L. +, *Gladiolus imbricatus* L. +, *Heracleum sphondylium* L. +, *Hypericum maculatum* Cr. +, *Juncus effusus* L. +, *Lotus uliginosus* Schkuhr +, *Medicago lupulina* L. +, *Plantago lanceolata* L. +, *Pimpinella saxifraga* L. +, *Poa angustifolia* L. +, *Polygonum* sp. +, *Prunella vulgaris* L. +, *Ranunculus acris* L. ssp. *acris* +, *Sanguisorba officinalis* L. +, *Scirpus sylvaticus* L. +, *Stellaria graminea* L. +, *Trisetum flavescens* (L.) PB. +, *Vicia cracca* L. +.

Ve sníženině malého potůčku převládají porosty dominantní *Carex vesicaria* s průvodními *Scirpus sylvaticus*, *Lythrum salicaria*, *Crepis paludosa*, *Cirsium rivulare*, *Carex panicea*, *Lysimachia vulgaris*, *Juncus effusus*, *Galium palustre*, *Lycopus europaeus*, *Lotus uliginosus*, jež se syntaxonomicky přibližují asociaci *Caricetum vesicariae* Br. - Bl. et Den. 1935. Okrajový lem vodní hladiny provázejí *Carex flava* (s. s.), *Caltha palustris* agg., *Cardamine amara*, *Myosotis laxiflora*, *M. nemorosa*, *Juncus conglomeratus*, *Menyanthes trifoliata*, *Alisma plantago-aquatica*, *Galium uliginosum*, *Ranunculus flammula*, *Juncus articulatus*, *J. bufonius*, *J. bulbosus*, *Isoplepis setacea*.

Floristické složení trvale podmáčené sníženiny při SZ okraji lesní enklávy, blízké asociaci *Sparganio-Glycerietum fluitans* Br. - Bl. 1925, zachycuje fytoocenologický snímek:

Trojanovice - Bystré, u č. p. 438, 475 m n. m., SZ, 0°, veřovické vrstvy černých jílovců, 20 m², 10. 8. 1978, pokryvnost E₁ 3%, E₂ 100%, E₃ 5%; E₁: *Sparganium erectum* L. ssp. *neglectum* (Beeby) Schinz et Thell. 4; *Caltha palustris* agg. 2, *Chaerophyllum hirsutum* L. 2, *Impatiens noli-tangere* L. 2, *Lysimachia vulgaris* L. 2, *Scirpus sylvaticus* L. 2, *Galium palustre* L. ssp. *palustre* 1, *Juncus effusus* L. 1, *Lotus uliginosus* Schkuhr 1, *Lycopus europaeus* L. ssp. *europaeus* 1; *Angelica sylvestris* L. +, *Cirsium rivulare* (Jacq.) All. +, *Equisetum arvense* L. +, *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim. ssp. *denudata* (J. et K. Presl) Hayek +, *Galium uliginosum* L. +, *Holcus lanatus* L. +, *Galeopsis pubescens* Bess. +, *Mentha arvensis* L. ssp. *austriaca* +, *Myosotis laxiflora* Rchb. +, *Succisa pratensis* Moench +, *Rumex obtusifolius* L. +, *Valeriana simplicifolia* (Rchb.) Kobath +.

Ačkoli fyziognomie stanovišť, skladba dřevin a floristické složení bylinného patra přilehlých lesních porostů v těchto polohách údolního toku odpovídá údolním luhům *Stellario-Alnetum glutinosae* (Mikyska 1944) Lohmeyer 1957, byly v prostoru podmáčeného ekotopu lesní mokřiny zjištěny fragmenty společenstva jasanové olšiny s ostřicí oddálenou. Floristické složení porostu ovlivněného charakteristickými druhy asociace *Stellario-Alnetum glutinosae* jako např. *Caltha palustris* agg., *Crepis paludosa*, *Chaerophyllum hirsutum* (cf. Neuhäuslová - Novotná 1972), přesto však fyziognomicky bližšího asociaci *Carici remotae - Fraxinetum* Koch et Faber 1936 (cf. Neuhäuslová - Novotná 1977), dokumentuje fytoocenologický zápis:

Trojanovice - Bystré, lesní enkláva JZ č. p. 438, 475 m n. m., SZ, 10°, veřovické vrstvy černých nevápnicových jílovců, hnědozemní glej, 150 m², 5. 9. 1978, pokryvnost E₁ 80%, E₂ 15%, E₃ 75%, E₄ 25%; E₁: *Fraxinus excelsior* L. 4; *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. 2; *Acer pseudoplatanus* L. +; E₂: *Fraxinus excelsior* L. 2; *Sambucus nigra* L. 1, *Viburnum opulus* L. 1; *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. +, *Corylus avellana* L. +, *Frangula alnus* Mill. +, *Prunus padus* L. +; E₃: *Caltha palustris* agg. 3; *Cardamine amara* L. 2, *Carex remota* L. 2, *C. sylvatica* Huds. 2, *Deschampsia caespitosa* (L.) PB. 2, *Glyceria fluitans* (L.) R. Br. 2, *Senecio fuchsii* C. C. Gmel. 2, *Valeriana simplicifolia* (Rchb.)

Kaboth 2; *Athyrium filix-femina* (L.) Roth 1, *Chaerophyllum hirsutum* L. 1, *Dryopteris carthusiana* (Vill.) H. P. Fuchs 1, *Lycopus europaeus* L. ssp. *europaeus* 1, *Lysimachia vulgaris* L. 1, *Primula elatior* (L.) Hill 1, *Rubus fruticosus* agg. 1; *Acer pseudoplatanus* L. +, *A. platanoides* L. (juv.) +, *Angelica sylvestris* L. +, *Astrantia major* L. +, *Chaerophyllum aromaticum* L. +, *Crepis paludosa* (L.) Moench +, *Festuca* sp. +, *Fragaria vesca* L. +, *Fraxinus excelsior* L. (juv.) +, *Galium palustre* L. ssp. *palustre* +, *Heracleum sphondylium* L. +, *Luzula luzuloides* (Lam.) Dandy et Wilm. +, *L. pilosa* (L.) Willd. +, *Lysimachia nemorum* L. +, *Maianthemum bifolium* (L.) F. W. Schmidt +, *Myosotis laxiflora* Rchb. +, *Poa nemoralis* L. +, *Ranunculus flammula* L. +, *Sorbus aucuparia* L. ssp. *aucuparia* +, *Viburnum opulus* L. +, *Viola reichenbachiana* Jord. ex Boreau +.

Mimo plochu snímku byly podél toku v lesním porostu zaznamenány: *Cirsium palustre*, *Chelidonium majus*, *Equisetum arvense*, *E. sylvaticum*, *Euphorbia dulcis*, *Festuca gigantea*, *Glechoma hederacea*, *Lysimachia nummularia*, *Mentha arvensis* L., *Picea abies* (Et), *Plantago major*, *Polygonatum multiflorum*, *Polygonum hydropiper*, *Ranunculus repens*, *Rosa* sp., *Rumex obtusifolius*, *Stachys sylvatica*.

Závěr

V návaznosti na dostupné literární údaje, které se dotýkají v současné době mizejícího rostlinného taxonu *Gladiolus imbricatus* L. zkoumaného území podhůří radhošské skupiny Moravskoslezských Beskyd, je v předloženém příspěvku zachycena stanovištně-ekologická a floristicko-fylocenologická charakteristika tří lokalit sledovaných v průběhu roku 1978.

Přes antropicky zřetelné ovlivnění jeví se z hlediska floristického složení a prognózy ochrany jako nejpůvodnější poslední zkoumané stanoviště z inundačního území levého přítoku Bystré. Lokalita představuje poměrně zachovalé fragmenty společenstev údolních luk Molinia-Arrhenatheretea Tüxen 1937, Glycerio-Sparganium Br. - Bl. et Siss. 1942, případně Magnocaricion elatae W. Koch 1926 (asociace Caricetum vesicariae Br. - Bl. et Den. 1935) a lesního luhu Carici remotae-Fraxinetum Koch et Faber 1936. Na sledovaných lokalitách byly zachyceny fyto geograficky významnější druhy a řada fylocenologicky důležitých indikátorů, k nimž patří např. *Astrantia major*, *Campanula glomerata*, *Carex remota*, *Crepis paludosa*, *Dianthus armeria*, *Dryopteris carthusiana*, *Galium uliginosum*, *Hypericum tetrapterum*, *Ligustrum vulgare*, *Lotus uliginosus*, *Lysimachia nemorum*, *Selinum carvifolia*, *Sparganium erectum* ssp. *neglectum*, *Succisa pratensis*, *Valeriana simplicifolia* a další, v našem území již poměrně vzácné se vyskytující druhy *Gladiolus imbricatus*, *Juncus bulbosus*, *J. conglomeratus*, *Isoplexis setacea*, *Menyanthes trifoliata*.

Literatura:

- Deyl Č. (1973): Příspěvek ke květeně širšího okolí Olomouce. - Zpr. Čs. Bot. Společ., Praha, 8 : 96 - 108.
 Duda J. (1959): Příspěvek ke květeně Těšínska a Beskyd II. - Čas. Slez. Mus., sci. nat., Opava, 8 : 64.
 Dostál J. (1958): Klíč k úplné květeně CSR. Ed. 2. - Nakl. Čs. akad. věd, Praha.
 Dostálová V. (1962): Rozšíření druhů *Chrysosplenium oppositifolium* L., *Gladiolus imbricatus* L., *G. paluster* Gaud. a *Tofieldia calyculata* (L.) Wahlenb. na území CSSR. - Dipl. pr. na kat. bot. přírod. fak. UJEP Brno, 44 p., 4 fig., 6 foto, 8 map, Ms.
 Duda J. et F. Krkavec (1959): Rašelinné louky v okolí Březové na Vítkovsku. - Čas. Slez. Mus., sci. nat., Opava, 8 : 11 - 36.
 Ehrendorfer F. (1973): Liste der Gefäßpflanzen Mitteleuropas. Ed. 2. - Stuttgart.
 Formánek E. (1887): Květena Moravy a rakouského Slezska. - Brno.
 Futák J. et Domin K. (1960): Bibliografie k flóře CSR do r. 1952. - Vyd. Slov. akad. věd, Bratislava.
 Gogela F. (1903): O rozšíření některých druhů rostlinných na severovýchodní Moravě. Věst. Kl. Přírod., Prostějov, 6 : 88 - 106.

- Hájková A. (1977): Fylogeografická studie komplexu *Lysé hory*. - Práce a Studie Vlastivědného ústavu Frýdek - Místek, č. 1., 98 p.
 Halub J. et al. (1967): Übersicht der höheren Vegetationseinheiten der Tschechoslowakei. - Rozpr. Čs. Akad. Věd, Praha, ser. math. - nat., 77 : 38 - 40.
 Krkavec F. (1958): Za květenou údolí Moravice. - Vitkovsko, Opava, č. 2 : 5 - 6.
 Kučera S. et Plášilová J. (1968): Příspěvek ke květeně nízkého Jeseníku. - Zpr. Čs. Bot. Společ., Praha, 3 : 11 - 16.
 Luther H. (1951): Verbreitung und Ökologie der höheren Wasserpflanzen im Brackwasser der Ekenäs - Gegend in Südfinnland. - Acta Bot. Fenn. 49.
 Mettelics H. (1958): Das Vorkommen von *Gladiolus imbricatus* L. in Niederösterreich. - Natur u. Land, 44.
 Meusel H., Jäger E. et Weinert E. (1965): Vergleichende Chorologie der zentral-europäischen Flora. - Jena.
 Moravec J. (1965): Wiesen im mittleren Teil des Böhmerwaldes (Sumava). - In: Vegetace CSSR ser. A, 1 : 181 - 385, Academia, Prag.
 Neuhäuslová - Novotná Z. (1972): Beitrag zur Kenntnis des Stellario-Alnetum (Mikyška 1944) Lohmeyer 1957 in der Tschechischen Sozialistischen Republik (CSR). - Folia Geobot. Phytotax., Praha, 7 : 269 - 284.
 - (1977): Beitrag zur Kenntnis des Carici remotae-Fraxinetum in der Tschechischen Sozialistischen Republik (CSR). - Folia Geobot. Phytotax., Praha, 12 : 225 - 243.
 Oberdorfer E. (1970): Pflanzensoziologische exkursions Flora für Süddeutschland. - Stuttgart.
 Obarry A. (1883-1886): Flora von Mähren und oesterr. Schlesien. - Verh. Naturforsch. Ver. Pars 1 - 4 : 21 (1882) : 1 - 268, 1883; 22 (1883) : 269 - 636, 1884; 23 (1894) : 627 - 888, 1885 et 24 (1885) : 889 - 1285, 1886, Brünn.
 Otruba J. (1921): První příspěvek ku poznání květeny moravské. - Čas. Mor. Mus., Brno, 19 : 389 - 402.
 - (1926): Úvod ku květeně československého Slezska, II. - Vlastivěd. Sborn. Slez., Opava, 2 : 283 - 396.
 - (1936): Vyhynutí mečiku *Gladiolus imbricatus* v Hlubočských lesích. - Čas. Vlast. Spol. Mus., Olomouc 49 : 160.
 Pawlowski B., Pawlowska S. et Zarzycki K. (1960): Zespoły roślinne łak polnocnej części Tat' i Podtat'za. - Fragmenta florist. et geobot., Kraków, 6 : 95 - 223.
 Podpěra J. (1914): Dodatky ku květeně moravské. - Čas. Mor. Mus., Brno; 14 : 414 - 428.
 Pospíšil V. (1964, 1965): Die Mährische Pflanz, eine pflanzengeographische Studie. - Čas. Mor. Mus., Brno, 49 : 103 - 19, 50 : 131 - 170.
 Rath Z. et al. (1964): Geologická mapa CSSR, list Ostrava - Strachovice, 1 : 200 000. - Ústř. úst. geol., Praha.
 Rothmaler W. (1976): Exkursionsflora für Gebiete der DDR und der BRD. Kritischer Band. - Berlin.
 Sapetza J. (1865): Die Flora von Neutischein. Ein Beitrag zu der Pflanzengeographie der mährischen Karpaten. - Abh. Naturforsch. Ges., Görlitz, 12 : 1 - 56.
 Sedláčková M. (1969): Zajímavé botanické nálezy z jihovýchodních svahů Oderských vrchů v povodí Odry. - Čas. Slez. Mus., sci. nat., Opava, 18 : 81 - 96.
 - (1978b): Vegetace veřovických vrchů a jejich podhůří. - Dis. pr. na kat. bot. Společ., Praha, 13 : 37 - 58.
 - (1978a): Lesní společenstva radhošské skupiny Moravskoslezských Beskyd (Západní Karpaty). - Preslia, Praha, 50 : 26 - 47.
 - (1978b): Vegetace veřovických vrchů a jejich podhůří. - Dis. pr. na kat. bot. přírod. fak. UJEP Brno, 184 p., 3 tab., 15 foto, 10 map, Ms.
 Skalický V. et al. (1978): Materiály ke květeně Moravskoslezských Beskyd, Podbeskydské pahorkatiny a okrajové části Ostravské pánve. (Výsledky floristického kursu Čs. botanické společnosti ve Frýdku - Místku 4. - 13. 7. 1975). - Práce a Studie Vlastivědného ústavu Frýdek - Místek, č. 3, (v tisku).
 Šandová M. (1972): *Gladiolus imbricatus* L. na Rokycansku. - Zprav. Západočes. Pobočky ČSBS, Plzeň, 2 : 3.
 Tlusták V. (1975): Syntaxonomický přehled společenstev Bílých Karpat. - Preslia, Praha 47 : 129 - 144.
 Troup J. (1959): Ochrana vodních rostlin. - Vitkovsko, Opava, 8 : 13 - 14.
 Vesecský A. et al. (1961): Podnebí Československé socialistické republiky. Tabulky. - Hydrometeorologický ústav, Praha.
 Vicherek J. (1957): Poznámky ke květeně okolí Nového Jičína. - Přír. Sborn. Ostrav. Kraje, Opava, 18 : 400 - 416.

- Vodička J. (1954): Příspěvek k poznání květeny Moravskoslezských Beskyd. - Přír. Sborn. Ostrav. Kraje, Opava, 15 : 145 - 159.
- Zbavitel A. (1956): Významné floristické nálezy z Frenštátska. - Přír. Sborn. Ostrav. Kraje, Opava, 17 : 599 - 601.
- Zelená V. (1967): Rozšíření *Gladiolus imbricatus* L. a *Gladiolus paluster* Gaud. na území Československa. - Acta Rer. Natur. Mus. Nat. Slov., Bratislava, 13 : 19 - 40, 7 fig. 1 tab., 4 map.

LITERATURA

Vyšla nová kniha

V září 1978 vydal Vlastivědný ústav v Novém Jičíně pozoruhodnou publikaci, jež je významným přínosem k dalšímu poznání dějinného vývoje Nového Jičína s okolím v mnoha historických souvislostech a podrobnostech. Novou knihu, nazvanou „Hrad a panství Starý Jičín“, napsal dlouholetý vedoucí pracovník Státního oblastního archivu v Opavě PhDr. Adolf Turek, přední a vynikající znalec historie a historické vlastivědy Slezska, severovýchodní Moravy a v první řadě také Novojičínska, jemuž věnoval během posledních čtyřiceti let hodně svého vědeckého a badatelského zájmu, jak dokládá jeho knížka „Fulnecko“ z roku 1940 a přečetná pojednání, stati, články a zprávy v mnohých vlastivědných a historicko-vlastivědných sbornících a časopisech této části Moravy. Grafickou úpravu díla, majícího sličný vnější vzhled včetně obálky ve stříbrné barvě, provedl akademický malíř Otakar Zelenka a vytiskla je Dílna umělecké grafiky Vlastivědného ústavu v Novém Jičíně v nákladu 1.200 výtisků. Každý z nich má 137 stran textu včetně poznámek a 19 stran dokumentárních příloh s vyobrazeními. Knihu expeduje Vlastivědný ústav v Novém Jičíně, přičemž jeden brožovaný výtisk stojí 48 Kčs.

V úvodu (str. 5 - 6) seznamuje autor se zeměpisnou polohou hradu Starý Jičín jako objektu významného turisticky a zdaleka viditelného, jenž je středem půvabné krajiny, a s pověstmi o něm, právě tak jako s hlavní místopisnou a vlastivědnou literaturou, jež se týká hradu. Vysvětluje ve stručnosti svůj způsob zpracování monografie vzhledem k dochovaným pramenům. Úvod, datovaný v Opavě v říjnu 1977, končí dvěma vě-

tami: Výsledkem tohoto zkoumání mohla být opět jen drobnomalba, zachycující kus minulosti milovaného kraje. Je věnována památce mých rodičů, kteří před šedesáti lety vedli synka poprvé z Bernartic na „Starý“.

Vlastní text knihy (str. 7 - 98) je rozčleněn do sedmi kapitol s velmi bohatým obsahem (jeho pouhá četba i podrobnější studium vyžadují velkou pozornost uživatelů knihy) a s 609 odkazy na prameny. První kapitola (str. 7 - 17) pojednává o území pozdějšího starojičínského panství v předhistorické době, o osídlování zdejšího pohraničního hvozdu od počátku 13. století, o funkci starojičínského kopce jako slovanského strážiska a pohraničního hradu (rozhraní 12. a 13. století) i o vzniku tržištní vsi Starý Jičín s okolím, jejichž prvními feudálními držiteli byli Hückeswagenové, po nichž následovali v 2. polovině 13. století páni z Přivovic a poté páni z Kravař, o kolonizaci v této části země a o počátcích města Nového Jičína někdy v poslední třetině 13. století.

Ve druhé kapitole (str. 17 - 28) seznamuje dr. Adolf Turek se starojičínským panstvím za pánů z Kravař, z nichž prvním byl Vok z Kravař, který je získal někdy mezi lety 1302 - 1313 a posledním Jan z Kravař, který zemřel pravděpodobně r. 1433. Vysvětluje název „Kravařsko“, vytvořený okolo r. 1850 podle německého „Kuhländchen“, doloženého poprvé r. 1784 v důsledku chovu skotu, rozepisuje se o jednotlivých členech rodu oněch mocných feudálů, o průběhu husitské revoluce v této části Moravy, podrobně pojednává o stavebních záležitostech hradu, jenž se považuje za jeden z nejkrásnějších raně gotických moravských hradů, a o lenním zřízení na starojičínském panství, kdy byl vytvořen systém drobných manů, patřících ke Starému Jičínu.

Třetí kapitola (str. 28 - 34) pojednává o rozkladu majetku Jana z Kravař za husitské revoluce, o pánech z Cimburka na Starém Jičíně (1434 - 1472), o Jindřichu z Boskovic (1472 - 1476), o Petru hraběti z Pezinku (1476 - 1497)

a o Janu z Kunovic (1497 - 1500) jako o majitelích starojického panství.

Čtvrtá kapitola (str. 34 - 52) je zaměřena podrobně na Starý Jičín za pánů ze Zerotína, kteří byli jeho majiteli 124 let, všimá si změn v rozsahu panství, pojednává o úřednicích panství i o držitelích svobodných dvorů a o hradě za renesance.

V páté kapitole (str. 53 - 70) se dovidíme o majáku a o hospodaření vrchnosti i o hospodaření poddaných a o jejich sociálních poměrech, o persekuci a o bezpráví na nich páchaných, o městě Novém Jičíně v období od husitských válek do rozdělení zerotínských panství v r. 1533 a konečně o národnostních, náboženských a kulturních poměrech na panství.

V šesté kapitole (str. 70 - 80) píše autor o konci starojické větve Zerotínů a o zajímavých historických událostech za třicetileté války, jako byly vpád Litovčků, obsazení hradu slezskými a císařskými vojsky, vláda chorvatského pána Mikuláše Frankopana na panství a hradě, vpád Dánů a monstfeldských, švédská okupace a získání starojického panství Hofmanny z Grünbüchlu v r. 1651.

Šedmá kapitola (str. 81 - 98) obsahuje dějinný vývoj panství a hradu za různých majitelů od poloviny 17. stol. do roku 1945, všimá si hospodářských záležitostí vrchnosti a poddaných a opět jejich těžkého života. Její závěr tvoří odstavec a správe bývalého velkostátka a jeho lesního majetku od osvobození v květnu 1945 i o péči o hrad Starý Jičín až do roku 1975.

Poznámky (str. 105 - 131) v počtu 609, shromážděné a sestavené dr. Adolfem Turkem se zvláštní pečlivostí a v obdivuhodné úplnosti, obsahují odkazy na přečetné prameny, z nichž autor čerpal; jsou dokladem jeho rozsáhlých odborných znalostí a schopnosti orientovat se v promenech, uložených na nejrozličnějších místech. Setkáváme se v nich s archiváliemi, uchovanými v archívech v Brně, Kroměříži, Novém Jičíně, Olomouci, Opavě, Praze a v Třeboni i jinde, s edicemi pramenů (především latin-

ských) a s úplnou literaturou knižní a časopiseckou, rozptýlenou ve sbornících, starší a moderní, českou a německou (ojediněle též anglickou, francouzskou, maďarskou a polskou), jež se týká města Nového Jičína a hradu Starého Jičína se širokým okolím. Tato literatura se vztahuje k celkovému zpracování a k jednotlivým oborům historické práce, jako jsou archeologie, místopis, sídelní zeměpis, politické a kulturní dějiny, nemovitě kulturní památky a dějiny umění, heraldika, numismatika, jazykozpyt, lidová tradice (pověsti) a některé další. K porozumění zkratkám, uvedeným v poznámkách, týkajícím se archivů, archivních fondů, tiskem vydaných pramenů, časopisů a sborníků i základních příruček místopisné literatury s jejich rozvedením poslouží Seznam zkratek (str. 132 - 133).

Věcný rejstřík (str. 134 - 137), obsahující hlavní hesla s uvedením stran v textu, usnadňuje orientaci v celé knize těm jejím uživatelům a čtenářům, kteří se zajímají o určité historické skutečnosti všeho druhu. Neobyčejně cenným doplňkem textové části knihy je 23 fotografických reprodukcí, jež obsahují dřevoryt s postavou Karla staršího ze Zerotína z r. 1572, různá stará vyobrazení hradu Starý Jičín v letech 1593 - 1889 i jeho stav v nové době, dva celkové pohledy na město Nový Jičín s hradem v pozadí z let 1730 - 1744, plány i mapky panství a hradu i jeho okolí a zprávu o něm i předměty hmotné kultury (renesanční kachle a šavle). Další dvě vyobrazení jsou reprodukována na obálce knihy.

Přes pečlivost, s jakou byla kniha vytištěna aťsetem, se vyskytly některé drobné omyly a chyby, z nichž uvádím namátkou jen některé: místo „Mähren“ (pozn. 4) „Mähren“, „Oblastního“, místo „oblastního“ (pozn. 39) „citionum“ (např. v pozn. 354 a 373 i zcela nahoře na str. 133) je správné „citationum“, místo „Akta finita“ (pozn. 514) má být „Acta finita“ a místo „Markgrafthum“ (pozn. 564) správně „Markgrafthums“.

Z drobných věcných omylů upozorňuji na tyto: označovat ves názvem „obec“ za feudalismu je nehistorické (str. 99, nahoře) - o obci je možno hovořit až po roce 1848, „vixillifer“ (pozn. 461 - ve spisovné latině „vexillifer“) neznámá „proviantní důstojník“, nýbrž „praporečník“. Pokládám za správné psát jméno českého spisovatele a kulturního pracovníka 1. poloviny 19. stol. kterým byl Jan Erazim Vacel, s jednoduchým V, ne tedy Wacel, jak je uvedeno při popisu dvou příloh (v pozn. 570 je jméno správně v českém znění).

PhDr. Adolfu Turkovi jako autoru, akad. malíři Otakaru Zelenkovi jako výtvarníkovi, Dítě umělecké grafiky jako typografu a Vlastivědnému ústavu v Novém Jičíně jako vydavateli knihy „Hrad a panství Starý Jičín“, jež je výsledkem téměř dvacetileté pilné a odpovědné práce jednoho z nejlépe poučených historiků Moravy a Slezska, lze za krásnou novou publikaci vyslovit jménem všech historiků, vlastivědných pracovníků a občanů okresu Nový Jičín upřímně poděkování.

Knihou nejen seznámí všechny, kdo si ji přečtou nebo alespoň podrobněji prohlédnou, se zajímavou historií Novojičínska během celého dějinného vývoje a s těžkým životem a utrpením bezprávného poddaného lidu za feudalismu, robotníků ovládaných feudály z hradu Starého Jičína jako střediska bezohledného vykořisťování, nýbrž vzbudí v nich i zájem navštívit a poznat blíže celou krásnou okolní krajinu severovýchodní Moravy a rozsáhlou hradní zřezninu, významnou nemovitou kulturní památku socialistické kultury. Kniha PhDr. Adolfa Turka se může stát vzorem a příkladem pro zpracování podobných monografií.

Josef Svátek

ZPRÁVY

Jubileum Moravského Kravařska

Před osmdesáti lety vydalo české učitelstvo politického okresu novojičínského první český obsáhlý vlastivědný sborník Moravské Kravařsko. Kniha vyšla v Příboře v srpnu 1928 nákladem učitelstva (tisk Prokop Zapletal v Hranicích, formát 16 krát 24 cm, 370 stran, 78 vyobrazení, 2 přílohy - tabulka a výměře pozemků obcí na Mor. Kravařsku a Stáří a vývoj českých škol ve škol. okrese Novojičínském). Dále je tu podrobná mapa Mor. Kravařska (polit. okresu Novojičínského) v měřítku 1 : 125 000.

Dedikace: „Padesátiletému jubileu blahodárného pro národy říše poňování Jeho Veličenstva a krále Františka Josefa I., jehož přízni dosáhl národ český rozvoje netušeného, ku počtě, jakož i na vděčnou paměť stoletých narozenin Otce národa Františka Palackého, jenž neunavnu píli a důmyslem věhlasným nejvíce k obrození národa našeho přispěl, věnuje české učitelstvo školního okresu novojičínského.“

První část obsahuje povinný stupeň loajality, druhá, jak je patrné také z Předmluvy, „má rozhojnit lásku k milé naší domovině, ke kraji, který dal národu „Otce“ Františka Palackého“.

V čele redakce byl Josef Mňuk, který byl správcem školy na Starém Jičíně v letech 1883 - 1889 a pak c. k. okresním dozorcem školním v Příboře. S ním se na redakci podíleli Antonín Ugwitz, učitel v Žilině u Nov. Jičína a Jan Kronich, učitel měšť. školy v Příboře.

Je zajímavé, že ani jeden z nich nebyl rodákem z našeho kraje. Josef Mňuk se narodil ve Vostrově u Bílého Ujezda (u Dobrušky) 17. 10. 1856. Vedle svého povolání pracoval k hospodářskému povznesení našeho kraje hojnými přednáškami a 1907 byl zvolen poslan-

cem do zem. sněmu. † 18. 4. 1910 v Brně. Antonín Ugwitz se narodil v Prostějově 31. 8. 1854. Vykonal zkoušky způsobilosti pro německé i české obecné i měšťanské školy, učil ve Val. Kloboukách a v Mor. Krumlově. Od r. 1886 - 1900 v Žilíně u Nového Jičína. Působil pak v Chropyni, Přerově a Tovačově. Zemřel 9. 2. 1907 v Praze. V Mor. Kravařsku má obsáhlou stať historickou, zpracoval místopis všech německých obcí v okrese, takže jeho literární podíl na knize je největší! Jan Kranich se narodil 24. 12. 1870 v Dol. Studěnkách na sever. Moravě. Učil v Trnávce, Libhošti a na měšťanské škole v Příboře, pak působil jako profesor na učit. ústavu ve Sl. Ostravě, kde zemřel 28. 6. 1932.

V knize není nikde přímo uvedeno, jaké území zaujímá Mor. Kravařsko, respektive, které obce se k této oblasti počítají. Je to místopis politického okresu Nový Jičín na začátku tohoto století. Jedině na str. 30 v článku o polním hospodářství a chovu dobytka se píše: „V Kravařsku v užším slova smyslu, t. j. v obcích ležících v trojúhelníku, jehož vrcholy tvoří města Příbor, Nový Jičín a Fulnek, chovají jen a jen čistokrevný dobytek kravařský.“ Šlo by tak asi o 13 obcí: Libhošť, Příbor, Skotnice, Prchalov, Sedlnice, Bartošovice, Hladké Životice, Stachovice, Fulnek, Kunwald (Kunín), Senov, Nový Jičín, Hukovice.

Dr. Josef Beck, stát. návodní, který vydal v Novém Jičíně v r. 1854 knihu „Geschichte der Stadt Neutitschein (Nový Jičín) und deren Umgebung“, počítá k vlastnímu Kravařsku 18 obcí: Butovice, Hukovice, Kujavy, Kunwald (Kunín), Pohořilky, Hladké Životice, Stachovice, Suchdol, Něm. Jeseník, Nový Jičín, Velké Vražno, Senov, Žilina, Mořnov, Nelhuble, Bartošovice, Sedlnice, Mankovice a ke Kravařsku v širším smyslu ještě 9 obcí: Fulnek, Gerlachovice, Bernartice, Bludovice, Libhošť, Skorotín, Sikovec, Albrechtický a Pustějov.)

Příložená mapa v Mor. Kravařsku má jednoznačné označení: Politický okres Novojický, Mor. Kravařsko. Popisuje se tu 73 obcí bývalého polit. okresu

Nový Jičín, tj. území před administrativními úpravami, které proběhly v r. 1949 a 1960. Tento politický okres měl 3 soudní okresy: Novojičínský, Příborský, Fulnecký. Jeho rozloha byla 501,85 kilometrů čtverečních.)

Sborník je rozdělen na tři části. Část I. má název Povšechný přehled Mor. Kravařska, část II. Přehled dějin Mor. Kravařska a část III. Místopis Mor. Kravařska.

Autorem úvodního článku I. části „Poloha, hranice. Úvar povrchu, Vodstvo. Velikost“ je odb. učitel Simon Němec ze Žeravic. Učil v Mořkově, 1891 - 1895 ve Štamberku, pak jako odb. učitel v Mor. Ostravě. Stať „Přirodní poměry“ zpracoval Josef Úlehla, známý pedagogický spisovatel a pedagog. Narodil se v Podivíně u Břeclavi, byl ředitelem měšť. školy v Kloboukách u Brna. Jeho pojednání je psáno velmi zajímavě. Velká pozornost je věnována štamberkému vápenci a zkamenělinám na Kotouči, pravěkým mořím v našem kraji, vzniku pohoří až k prvním lidským stopám. Podrobně je také popsána květena. Autor vyslovuje v závěru přání, aby se učinilo vše, „čím by přirozená krása kraje našeho mohla ještě více vystoupiti a vyniknouti.“

Josef Mňuk, který působil na okrese od r. 1881 do r. 1903, naposledy jako okresní školní inspektor, má tu články „Podnebí. Hospodářství polní a chov dobytka. Průmysl a obchod.“ Píše, že plemeno hovzího dobytka zvané kravařské vzniklo křížením domácího plemene s dobytkem z alpských zemí (plemene bemského, zillertálského a symenčínského). Toto kravařské plemeno také důkladně popisuje. Článek je doprovázen třemi obrázky kravařského skotu. Zajímavé je tu popsáno také výroba „pahanské kaše“ čili „kašářství“ v Hostašovicích. (Podle článku v „Českém lidu“, který napsal bývalý učitel v Hodslavicích Karel Cervinka.) „Kašářství“ se ojedinele v Hostašovicích provozuje dodnes. Dále jsou tu přehledně tabulky českých i německých panských ústavů a spolků i kontribučních záložen.

O ovocnictví a lidové písni píše Leopold Vicha. Narodil se 11. 11. 1846 v Zimrovicích u Opavy a byl v letech 1871 - 1908 nadučitelem v Kopřivnici. Zemřel 21. 11. 1921 ve Val. Meziříčí. Byl to výborný hudebník a sběratel lidových písní. Svědčí o tom i jeho článek o písních z Kravařska, který je doprovázen i ukázkami nápěvů a 30 texty lidových písní našeho kraje.

Významný moravský archeolog Karel Jaroslav Maška (nar. 28. 8. 1851 v Blansku, zemřel 6. 2. 1916 v Brně), v letech 1878 - 1892 prof. německé reálky v Novém Jičíně, na základě vlastních výzkumů napsal stať Z pravěku Kravařska. Maška prokopával menší předhistorické sídliště v Blahutovicích, hledal na St. Jičíně a v okolí, ale hlavně důkladně prozkoumal Kotouč u Štamberka. Tam našel v jeskyni Šípce 26. 8. 1880 úlomek dolní čelisti neandertálského člověka, dítěte asi 8 - 10 letého. Tento nález vzbudil světovou pozornost a byl uznán archeology za pravý. Maškův článek je významný tím, že sděluje bezprostřední poznatky vědeckého pracovníka.

O obyvatelstvu pojednávají Josef Martiník, Josef Mňuk a Ant. Ugwitz. 31. prosince 1890 bydlelo na Novojičínsku v 9 012 domech 71 605 obyvatel: 33 458 (46,73 %) mužů a 38 147 (53,27 %) žen, 67 760 (94,63 %) katolíků a 3 104 (4,33 %) evangelíků většinou augsburského vyznání, 733 (1,02 %) Židů a 8 jinověrců. Podle národnosti zde žilo 30 560 (42,68 %) Čechů, 40 496 (56,55 %) Němců, U 497 osob nebyl jazyk uveden, ale lze předpokládat, že většina z nich byli Češi. Zbytky národního kroje se udržely jen částečně ve Veřovicích, Mořkově a Hodslavicích. Kroj i nářečí v těchto obcích je věnována pozornost.

Školství a vzdělanost v okrese popsal Jan Kranich. Zmínuje se o bratrských českých i německých školách i o učitelských platech. V roce 1898 bylo v okrese 32 českých škol: 12 jednotřídních, 8 dvojtřídních, 5 trojtřídních, 1 čtyřtřídní, 4 pětítřídní, 2 školy měšťanské (chlapecká a dívčí v Příboře).

II. část knihy má název „Přehled dějin Mor. Kravařska.“ Autorem této části (66 stran) je učitel Antonín Ugwitz. Rozdělil ji na 7 oddílů: I. „Mor. Kravařsko od nejstarších dob až do nájezdu tatarského (1241)“, II. „Mor. Kravařsko za doby německé kolonizace (1241 - 1312)“, III. „Mor. Kravařsko za panů z Kravař (1312 - 1434)“, IV. „Mor. Kravařsko od skončení válek husitských až do války třicetileté (1431 - 1618)“, V. „Mor. Kravařsko za války třicetileté (1618 - 1648)“, VI. „Mor. Kravařsko od míru vestfálského až do Marie Terezie (1648 - 1740)“ a VII. „Mor. Kravařsko od císařovny Marie Terezie až na naše doby (1740 - do polovice r. 1898)“.

Na základě tehdejších historických spisů, které se zabývají dějinami našeho kraje, předvedl nám Ugwitz barvitý obraz minulosti Kravařska, který je i dnes ještě v mnohých podrobnostech platný. V tomto oddílu je také sympaticky popsán celkem podrobně život a práce J. A. Komenského a Františka Palackého. Je tu obrázek bratrské školy ve Fulneku, na níž Komenský učil, a otisk jeho (známě) busty i pěkná fotografie rodného domku Fr. Palackého v Hodslavicích.

III. částí knihy je „Místopis Mor. Kravařska“ rozdělený podle soudních okresů. V soudním okrese novojičínském je popsáno 19 českých a 13 německých obcí. V soudním okrese příborském 19 českých a 7 německých a v okrese fulneckém 15 vesměs německých obcí. Do všech obcí zaslala redakce sborníku dotazníky správcům škol. Dotazníky vyplnili správcové škol, učitelé, učitelské sbory, někde za spolupráce famíků úřadů i jiných osob. Na základě takto získaných poznatků byl zpracován popis obce.

Sestavení místopisu všech německých obcí (35 celkem) bylo svěřeno Ant. Ugwitzovi. Ale dotazníky přišly jen z 8 obcí, takže ostatní musel zpracovat sám, jednak na základě již tištěných pramenů, jednak dotazy v těchto obcích. Proč německé učitelstvo resp. i jiní činitelé tuto činnost většinou bojkotovali, není

známo. Snad působil vypjatý německý šovinismus devadesátých let 19. stol. v našem okrese.

Dotazníky žádaly v podstatě odpovědi na tyto otázky: poloha obce, katastrální výměra, počet domů a obyvatelstva podle sčítání 1890 (resp. i podle sčítání dřívějších), obyvatelstvo podle náboženství a národnosti, zaměstnání obyvatelstva, jména tratí, dějiny obce, kostela, fary, školství, významné události obecní, obecní majetek, spolky, významní rodáci. U některých obcí jsou údaje rozvedeny dost podrobně, u jiných jen velmi stručně.

Popis Bernartic n. O. velmi pečlivě vypracoval Alois Šitavanc, který tam učil v letech 1891 - 1898. Rovněž Hodslavice jsou velmi dobře zpracovány. Zprávu poslal MUC Jos. H. Turek za spolupůsobení katol. faráře P. Ignáta Künstlera a nadučitele evangel. školy Fr. Zobáče. Turek také nakreslil typické hodslavické dřevěné grunty (pop. čís. 66 a bok fojtovy stodoly). MUDr. Turek byl pak dlouhá léta obvodním a železničným lékařem v Hodslavicích a byl otcem spisovatele T. Svatopluka. Hostašovice popsal nadučitel Fr. Dušek, který jako nadučitel v Mořkově napsal řadu vlastivědných článků. Starý Jičín a přífařené obce pěkně vylíčili členové učitel. sboru na St. Jičíně. Správcem školy byl tehdy Vladimír Pospíšil. Správce školy B. Fukala zpracoval Hůrku, spr. školy Rud. Jevický Lhotu, učitel Al. Slavík Libhošť, naduč. Fr. Kulheim Loučku, učitel Karel Perna Mořkov, správce školy Kilián Valášek Palačov, spr. školy Jul. Veronesi Petřkovice, naduč. Jan Křesfan Rybí, spr. školy Jakub Linhart Straník. Obsáhla, velmi informativní zprávu o Štramberku podal štramberský rodák, učitel Bohuslav Blažek. Naduč. Josef Dušek a učitel Al. Šitavanc popsal Veřovice.

České obce na Příborsku popsal: Albrechtický naduč. Fr. Hradil, Drholec naduč. Val. Sklenovský, Kateřnice uč. Fr. Štindl, Klokočov uč. Al. Kvaňo, Kapřivníci naduč. L. Vicha, Košátku spr. školy Fr. Sládek, Myší uč. Josef Pešák, Petřvald naduč. Jan Richter, Petřvaldík

uč. Lambert Grossmann. Příbor je zpracován velmi podrobně Fr. Kněžkem na základě materiálu, který shromáždil příborský lékárník a pozdější starosta města Ferd. Pokorný, Tmávkou popsal naduč. Lud. Hlaváč, Větřkovice naduč. Val. Sklenovský, Závěšice naduč. Josef Pavelka. (Jména obcí jsou psána tak, jak zněl tehdy jejich úřední název.)

Z německých obcí dodali zprávy: Bludovice - spr. školy Vilém Friedrich, Zenklava - farář P. Jan Grussmann (rodák z Bernartic n. O., Čech) a naduč. Alois Beier, Životice u N. Jičína - farář P. Ant. Pavlík (Čech) a nadučitel Josef Gross, Bartošovice - farář P. Jan Stumm a nadučitel Jan Blaschke, Sedlnice naduč. Karel Pastori, koop. P. Ant. Pospíšil (Čech), starosta Vincenc Kopetschke, Fulnek - řed. chlap. nár. a měšť. školy Dom. Stratil, Gručovice - spr. školy Fr. Münster, Jestřábí - spr. školy Al. Quitta.

Kniha je zakončena poděkováním korporacím i jednotlivcům za peněžní dary (celkem 335 zl.), za zapůjčení šablon a za věnování kreseb a fotografií.

Kritika přijala knihu příznivě. Známý vlastivědný pracovník Vladimír Dušek (nar. 22. 7. 1875 v Petřvaldě n. M., zemř. 18. 3. 1958 v Hostašovicích), ředitel obecné školy v Palačově a později v Hostašovicích, vzpomněl 50. výročí Mor. Kravařska ve vlastivědném sborníku Kravařsko.³⁾ Píše tam, že insp. Mňuk si přál, aby se knihy užívalo i při vyučování počtům, zeměpisu a dějepisu. V hodinách dějepisu při probírání všeobecných dějin je třeba vzpomenout i místních událostí z té které doby. Jak užiti knihy při vyučování zeměpisu, o tom přednesl referát na učitel. schůzi 15. 4. 1899 Fr. Dušek, tehdy učitel v Hostašovicích.

V. Dušek končí svou vzpomínku: „Mor. Kravařsko zůstane navždy základním cenným dílem vlastivědného bádání a autorům, kteří již patří minulosti a na něž nám zbyly světlé a milé vzpomínky, patří dík za jejich horlivou, tehdy ještě ne zvyklou a nevžitou vlastivědnou práci.“

Dnes, za 80 let od vydání knihy, nelze než úplně souhlasit s Duškovými slovy, neboť toto výborné dílo je skvělým dokladem vysoké úrovně pilné a pečlivé vlastivědné práce tehdejšího českého učitelstva v našem okrese.

František Hanzelka

- 1) Karel Špaček, Novojičínský buditel (Památce učitele Antonína Ugwitze), Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, svazek 21, str. 50 a n.
- 2) Dr. Josef Beck, cit. d., Baillage C, Das Kuhländchen.
- 3) Vladimír Dušek, K 50. výročí knihy „Mor. Kravařsko“, vlastivědný sborník Kravařsko, roč. X., čís. 1., září 1947 str. 15 a n., čís. 2., říjen 1947, str. 35 a n., čís. 3., listopad 1947, str. 44 a n.

K nápisu na zvonu ve Starém Jičíně

V článku "Dílo valašskomeziříčských zvonů Jiřího Solníka a Jiřího Pamfily", otištěném ve 20. svazku Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín, zůstal z důvodu špatné čitelnosti nekvalitně odlišitého písma blíže neobjasněn záhadně znějící nápis na krku zvonu ulitého v roce 1579 Jiřím Pamfílem a zavěšeného ve věži kostela sv. Václava na Starém Jičíně.

Čtení tohoto původně ne zcela srozumitelného nápisu „TOHO CZASV K(●)SYME (P)RO(V)SKE“ lze po dalším epigrafickém průzkumu upřesnit v jeho závěrečné a zároveň i nejdůležitější části, uvádějící příjmení tehdejšího starojičínského evangelického faráře Martina Brodského.

Jako evangelický farář na Starém Jičíně je Martin Brodský zmiňován např. ještě v roce 1589, kdy vystupuje jako svědek při sňatku meziříčského kněze Erazima Strážnického, uzavřeném 18. července 1589 v Hranicích. (Hrejsa, F., O bratrských sborech na Kravařsku,

Kravařsko VII., str. 82, 1938). Martina Brodského se také týká nejspíše i zmínka Moravského Kravařska z roku 1898, podle kterého působil přechodně v letech 1582 - 1583 v Novém Jičíně kněz Martin ze Starého Jičína (tamtéž, str. 90).

Nevyjasněným problémem zůstává prozatím i nadále interpretace střední části nápisu K(●)SYME, kde zejména čtení fragmentu jednoho písmena, případně dělicího znaku, následujícího za písmenem K, je v důsledku zcela neúplného odliší pouze hypotetické. Z obecného významu celého nápisu je však možno usuzovat, že tato část nápisové legendy blíže specifikuje, snad i v poněkud zkomolené podobě, Brodského příslušnost k církevní správě zdejší evangelické farnosti.

Vedle kulturního a historického významu pro regionální dějiny, zejména s ohledem na průběh moravské reformace, je zjištění jména Martina Brodského na renesančním zvonu ve Starém Jičíně důležité také z hlediska autorství této významné kampanologické památky.

Pamfílův na zvoně poněkud neobvyklý tvar příjmení vedl zřejmě k jeho ztotožnění s církevním správcem starojičínské farnosti. Jím ulitý a prokazatelně signovaný zvon byl pak bez jakéhokoliv terénního kampanologického výzkumu nesprávně připsán Jiřímu Solníkovi (Indra, B.: Konváři a zvonáři ve venkovských městech severní Moravy a Slezska od počátku 16. do poloviny 17. stol. Casopis Slezského muzea, 1977, str. 138.) Že šlo o předpoklad zcela mylný, dokazuje mimo jiné i samotné zjištění historickými prameny doloženého jména skutečného církevního správce na Starém Jičíně, Martina Brodského.

Leoš Mičák

V. komeniologické kolokvium v Uherském Brodě

Uherskobrodské Muzeum J. A. Komenského uspořádalo ve dnech 12. - 14. září 1978, v jubilejním roce 80. výročí svého otevření, V. komeniologické kolokvium, které navázalo na podobná kolokvia uspořádaná již v předchozích letech. První komeniologické kolokvium „Jan Blahoslav - předchůdce Komenského“ se konalo v Uherském Brodě ve dnech 1. - 3. září 1971 u příležitosti 400. výročí úmrtí Jana Blahoslava, v následujícím roce ve dnech 23. - 24. listopadu 1972 proběhlo setkání československých komeniologů, historiků 16. a 17. stol. a pedagogů k 700. výročí povýšení Uherského Brodu na královské město a k 380. výročí narození J. A. Komenského. Třetí komeniologické kolokvium bylo uspořádáno 21. a 22. května 1975 a čtvrté, věnované české revoluční tradici 15. - 17. století a vývoji Komenského sociálně politických názorů, 8. - 10. prosince 1976.

Letošní kolokvium bylo zaměřeno ke dvěma důležitým okruhům problémů: otázce vydávání literárních památek 16. a 17. století a rozboru politicko-sociálních názorů J. A. Komenského a Mikuláše Drábíka. V referátech a diskusních příspěvcích prvního dne zasedání byla zdůrazněna důležitost ediční práce ve vědeckém komeniologickém bádání (prof. dr. M. Kupecký), analyzovány konkrétní problémy transkripce literárních památek 16. a 17. století, zejména ve vztahu k vydávání děl J. A. Komenského (dr. K. Hádek), rozebrána problematika vydávání děl bilingvních autorů 16. a 17. století (doc. dr. Ed. Petrá) i vydávání korespondence Komenského (dr. M. Bohatcová) a potvrzen význam obecných zásad publikování literárních památek 16. a 17. století (dr. M. Racková).

Zbývající dva dny zasedání byly pak zaměřeny k osvětlení politických koncepcí J. A. Komenského a jeho vztahu k revolucím Mikuláše Drábíka. Úvodní referát prof. dr. Polišenskýho charakterizoval složitý proces vytváření světového

systemu ve druhé polovině 17. století, referát prof. dr. Kudmy analyzoval názory výrazných představitelů teorie státu a moci ve druhé polovině 17. století, referát doc. dr. Války srovnával politické názory J. A. Komenského s teoriemi Staatsrasion, navazujícími na politické koncepce Macchiavelliho, a vytkl jejich podstatné rozdíly ve filozofických základech. O současném stavu drabician a jejich významu pro historické bádání pojednal ve svém druhém referátu opět prof. Polišenský. Dr. Zdeněk Horský z Astronomického ústavu CSAV se pokusil o nové hodnocení revolucí v kontextu vývoje vědy v 16. a 17. století. Otázce úlohy násilí v koncepcích Komenského a Drábíka byl věnován referát dr. Julie Novákové, který na základě rozboru spisu Clamores Eliae prokázal zásadní odlišnost Komenského od Drábíka v názoru na použití násilí ve službách reformace. Vztahem Mikuláše Drábíka ke střední Moravě se zabýval referát Fr. Hýbla z Vlastivědného ústavu v Přerově. Na kolokviu byly k revolucím přečteny rovněž teze prof. Schallera z NDR, který se kolokvia nemohl zúčastnit osobně. V diskusi k otázce vztahu Komenského k Drábíkovým revolucím, takik ožehavé pro komeniologii, doc. Válka správně podtrhl, že k jejímu posouzení je především nutný přístup textově kritiky, který by umožnil odlišit vlastní text revolucí od Komenského doplňků a soustředit pozornost na výklad těchto komentářů Komenského.

V průběhu kolokvia byl 13. září uspořádán také slavnostní večer k 80. výročí otevření Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě. Po projevu ředitele Zdr. Vrby o historii muzea a perspektivách jeho rozvoje a po udělení pamětních medailí Muzea J. A. Komenského spolupracovníkům muzea bylo do rukou ředitele předáno čestné uznání rady ONV v Uherském Hradišti Muzeu J. A. Komenského. Slavnostní večer byl ukončen koncertem uherskobrodského pěveckého souboru Dvořák, dirigovaného ing. Ant. Veselkou.

Ivo Imrýšek

Vznik nového střediska Klubu sokolníků

Od března 1975 byli zájemci o starší způsob lovu pomocí cvičených dravců a sov v okrese Nový Jičín sdruženi do sokolnického kroužku při Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně. V rámci organizačního schématu ČMS patřili členové tohoto kroužku do nejbližšího sokolnického střediska v Přerově. Z původních pěti adeptů a jednoho řádného člena Klubu sokolníků se záhy kroužek rozrostl na asi třicet zájemců a začátkem roku 1978 již bylo organizováno asi padesát sokolníků, adeptů sokolnictví a jeho příznivců z okresů Nový Jičín, Ostrava, Karviná, Frýdek - Místek, Opava a Vsetín.

Dne 24. dubna 1978 byl na konferenci Klubu sokolníků při ÚV ČMS schválen návrh na ustavení střediska Klubu sokolníků při Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně a 27. května 1978 se konala v Novém Jičíně v restauraci Nové slunce ustavující schůze. Do vedení střediska byl zvolen sedmičlenný výbor ve složení:

Ing. Ivo Otáhal, vedoucí střediska Klubu sokolníků
Imrich Bitter, referent pro evidenci dravců
Jan Kašínský, pokladník
Karel Svozil, jednatel
Vladimír Minařík, brigádnický referent
Jaroslav Bartoň, evidence hnízd
Dušan Hořa, člen výboru

Ustavující schůze schválila obsáhlý plán činnosti střediska, z něhož vyplývá, že kromě vlastního výcviku dravců je v popředí zájmu sokolníků ochrana dravců ve volné přírodě a aktivní pomoc při jejím uskutečňování. Členové střediska významně pomáhají při evidenci dravců a sov a při sledování jejich výskytu v různých místech okresu, pomáhají při záchraně zraněných a zabavených dravců a sov a při jejich návratu do přírody, zapojují se do akcí propagujících ochranu přírody, význam myslivosti a nutnost ochrany dravců a sov jako nezbytného článku přírody.

V budoucnu přibude k těmto hlavním úkolům ještě ochrana letiště v Mošnově a některých dalších neuhodněných pozemků proti nežádoucímu soustředění některých druhů zvířat a pomoc při výstavbě útulku pro zraněné a zabavené dravce a sov v Novém Jičíně.

Věřím, že činnost střediska bude významným přínosem státní ochrany přírody v celém Severomoravském kraji a bude ku prospěchu celé naší socialistické společnosti. Přeji sokolnickému středisku při Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně při této činnosti hodně zdaru.

Ivo Otáhal

Za PhDr. Rudolfem Hurtem

Dne 6. srpna 1978 skončil a o týden později byl na brněnském Ústředním hřbitově pochován Dr. Rudolf Hurt. Byl radákem ze Šardic a mláďi strávil ve Vracově u Kyjova, ale jeho rodové kořeny souvisely s rozvětvenou rodinou Hurtů, známých škoických a kulturních pracovníků na Frenštátsku, zejména v první polovině tohoto století. Po studii na Karlově universitě v Praze (obor zeměpis - dějepis) a po absolvování archivní školy tamtéž působil jednak jako profesor na několika středních školách, jednak jako dlouholetý pracovník a po několikaleté i vedoucí Zemského archivu v Brně. Jeho zásluhou byl tento ústav obohacen jak mnoha novými fondy, tak zejména pomůckami k fondům, kterých tu proti období do r. 1936 co do kvantity i kvality značně přibývalo. Dr. Hurt byl v archivu laskavým šéfem a na škole žáky váženým a milovaným učitelem. Svě bohaté zkušenosti a vědomosti si neponechával pro sebe, nýbrž je sděloval ochotně svým spolupracovníkům i badatelům. Po odchodu do důchodu v roce 1963 se teprve mohl mnohem více soustředit na vědeckou práci; výsledkem byla především celá řada monografií z dějin jižní Moravy. Avšak i pro naši

oblast má jeho práce velkou cenu: především je to jeho znamenitá monografie Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě, která objasnila m. j. nejstarší dějiny Větřkovic a Mnišho (vyšla v Olomouci ve 2 svazcích 1934 a 1938) a dále jeho rovněž dvousvazkové dílo Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku (Opava 1960). Ještě podrobněji rozpracoval toto téma v důkladném článku v časopise Novojicko (1961-1962). Je velká škoda, že několik jeho hotových

prací nebylo dosud publikováno, některé jiné mu osud nedopřál ukončit. Historickou práci v našem regionu pozorně sledoval a je třeba podotknout, že hlavně jeho přičiněním jako spoluredaktora Vlastivědy Moravské vyšlo za nesnadných podmínek r. 1940 byl v omezeném počtu výtisků mezi jinými moravskými soudními okresy také Fulnecko, ležící tehdy v zabraném území. Dožil se 76 let.

Cest jeho památce!

Adolf Turek

Opravy chyb ve 21. svazku Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín

- Str. 7, odst. 2, řádek 2 - za slovem fojt doplně Jiřík
 Str. 12, řádek 29 - místo Holub správně Hub
 Str. 13, pozn. 35 - škrtně slovo totéž, má být Statistický lexikon země Moravsko-slezské
 Str. 15, odst. 2, řádek 10 - místo prohrál má být vyhrál
 Str. 19, odst. 2, řádek 5 - správně bíloveckému
 odst. 3, řádek 3 - místo prý má být prvý
 Str. 21, řádek 7 zdola - správně Město Libavá
 Str. 27, odst. 3, má být
 v řádku 5, 6 a 9 - z Pelhřimov
 v řádku 7 - v Pelhřimovach
 Str. 42, poznámka 22 - správně lesního úřadu
 Str. 44, řádek 11 - správně Amandus
 Str. 60, poslední řádek - správně materialistického
 Str. 68, řádek 21 - správně 1568

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 22

Jan Honák:	K šedesátému vzniku ČSR v podmínkách okresu Nový Jičín	1
Jaroslava Brichová:	Mnichov a jeho důsledky na Novojičínsku	6
Adolf Turek:	Mošnov a rytíři z Mošnova do konce 15. věku	10
Věra Křenovská:	Poddanské poměry na oderském panství za pánů ze Zvole (1533 - 1607)	18
Bohumír Indra:	Konváři a císaři v Novém Jičíně v 16. a 19. století	23
Leoš Mičák:	Ohlasy manýrismu na zvonech Kašpara Geistera a Hanse Sturma v Novém Jičíně a Hodslavicích	33
Zdena Vachová:	Památka po slávě města Příbora	41
Antonín Březina:	Z historie pěveckého sboru „Ondráš“	44
František Kocurek:	Využívání a likvidace odpadů jako limitující faktor života	52
Marie Sedláčková:	Floristické poznámky k výskytu mečíku střechovitého (Gladiolus imbricatus L.) ve Frenštátské kotlině	59
Literatura:	Vyšla nová kniha (Adolf Turek, Hrad a panství Starý Jičín)	69
Zprávy:	Jubileum Moravského Kravařska - K nápisu na zvonu ve Starém Jičíně - V. kmenologické kolokvium v Uherském Brodě - Vznik nového střediska klubu sokolníků - Za PhDr. Rudolfem Hurtem	71

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně
Svazek 22 vyšel v roce 1978
Řídí a odpovídá redakční rada v čele s předsedou Janem Hanákem
Cena 8 Kčs
Registrováno Sm KNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967
Vydávky Moravské iskařské závody, n. p. Olomouc, závod Ostrava
právoz 27. Nový Jičín
Zak č. 2400

